

NORDISK RÅD & NORDBOK

litteraturinord

2005

Tóroddur Poulsen

Kirsten Hammann

Stein Mehren

Monika Fagerholm

Simon Grotrian

Majgull Axelsson

Sjón

Rakel Liehu

Karl Ove Knausgård

Anna Hallberg

Einar Kárason

Redaktør

Jenny Fossum Grønn

Litteratur i Nord

ANP 2005:744

© Nordisk Råd, København 2005 (presentasjoner)

Litterære bidrag copyright © respektive forlag

ISBN 92-893-1187-8

Trykk: Akaprint as, Århus 2005

Design: Kjell Olsson

Opplag: 6000

Trykket på 115 g Munken Pure, miljøvennlig papir som oppfyller kravene i den nordiske miljøsvanemerkeordningen

Printed in Denmark

Flere publikasjoner fra Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd på www.norden.org/publikationer

Nordisk Ministerråd

Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon (+45) 3396 0200
Telefax (+45) 3396 0202

Nordisk Råd

Store Strandstræde 18
DK-1255 København K
Telefon (+45) 3396 0400
Telefax (+45) 3311 1870

www.norden.org

Det nordiske samarbeidet

Det nordiske samarbeidet er et av de eldste og mest omfattende regionale samarbeider i verden. Det omfatter Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige samt Færøyene, Grønland og Åland. Samarbeidet styrker samhørigheten mellom de nordiske land med respekt for nasjonale forskjeller og likheter. Det øker mulighetene for å hevde Nordens interesser i omverdenen og fremme det gode naboskap.

Samarbeidet ble formalisert i 1952 med *Nordisk Råds* opprettelse som forum for parlamentarikerne og regjeringene i de nordiske land. I 1962 underskrev de nordiske land Helsingforsavtalen, som siden har vært den grunnleggende rammen for det nordiske samarbeidet. I 1971 ble *Nordisk Ministerråd* opprettet som det formelle forum til å ivareta samarbeidet mellom de nordiske regjeringer og den politiske ledelsen i de selvstyrende områder, Færøyene, Grønland og Åland.

INNHOLD

	Introduksjon Jenny Fossum Grønn	6
	Forord Martin Næs	7
Færøyene	Tóroddur Poulsen Eygnamørk	9
Danmark	Kirsten Hammann Fra smørhullet	25
Norge	Stein Mehren Imperiet lukker seg	35
Finland	Monika Fagerholm Den amerikanska flickan	45
Danmark	Simon Grotrian Korstogets lille tabel	55
Sverige	Majgull Axelsson Den jag aldrig var	65
Island	Sjón Skugga-Baldur	73
Finland	Rakel Liehu Helene	89
Norge	Karl Ove Knausgård En tid for alt	101
Sverige	Anna Hallberg på era platser	109
Island	Einar Kárason Stormur	119
	Litteraturlister	133

INTRODUKSJON

Litteratur i Nord er en samling nordiske tekster. Tekstene er utdrag fra bøker som alle var nominert til Nordisk Råds litteraturpris 2005.

Litteraturprisen ble første gang delt ut i 1962 og har gjennom årene opparbeidet seg en særegen status blant litterære priser i Norden. Hvert år nomineres mellom ti og tretten forfattere fra hele Norden til å konkurrere om den prestisjetunge prisen. Vinneren er den som naturlig nok blir gjenstand for størst oppmerksomhet, men det å bli nominert er en ære i seg selv.

Antologien inneholder en presentasjon av de elleve nominerte forfatterne og et utdrag fra hver av de nominerte bøkene til litteraturprisen 2005. Naturligvis er også den islandske prisvinneren Sjón representert med et utdrag fra vinnerromanen *Skugga-Baldur*.

Forfatterne har selv valgt ut tekstutdragene til antologien. Samtlige elleve utdrag foreligger på originalspråket, og leseren vil dermed få mulighet til å lese tekster på færøysk, islandsk, dansk, norsk, finsk, finlandssvensk og svensk. I tillegg til versjonen på originalspråket, er den færøyske og den finskspråklige teksten gjengitt i svensk oversettelse og de to islandske utdragene i henholdsvis svensk og norsk oversettelse. Og med et forord på dansk og presentasjoner av de ulike forfatterne på dansk, norsk eller svensk, byr *Litteratur i Nord* på en stor og variert nordisk leseopplevelse!

Vi takker alle involverte forlag, forfattere og oversettere for hyggelig samarbeid og stor imøtekommenhet under arbeidet med å samle inn tekst- og fotomaterialet. Videre takker vi medlemmene i litteraturpriskomiteén for presentasjonene av de nominerte forfatterne og bøkene.

Jenny Fossum Grønn

Redaktør

nordbøger

Med denne antologi vil Nordbok konfrontere læseren med noget af det bedste og det nyeste indenfor nordisk prosa og poesi. Indholdet i bogen er et udvalg af det, der står i de elleve bøger, der blev nomineret til Nordisk Råds Litteraturpris 2005. Til dette års litteraturpris var der hverken nomineringer fra Grønland eller det samiske sprogområde.

Fælles for alle disse bøger er ordet, men det drejer sig ikke om ordbøger i vanlig forstand. Her læser vi poesi på adskillige niveauer og fra forskellige lande. En konstant søgen i sproget, hvor sprogmaterialisme og konkretisme ikke kun viser, hvad litteratur kan være, men også hvad sprog og poesi i realiteten er.

Lyrikken kan være visuel kunst med kunstnerlige objekter viklet ind i astrofiske og strofiske digte.

Vi læser uddrag af nye romaner, der er blevet valgt som repræsentanter for det bedste, der er skrevet i de respektive lande i nyere tid. Det drejer sig om en usædvanlig roman om engle, en kalejdoskopisk roman med en mangfoldighed af personer og hændelser, og en roman som ulmer af kæmpemæssige drømme i vores fagre nye globale verden med alle sine uendelige muligheder.

Prosaen sprudler af fortællerglæde fra politisk roman til halvfiktiv roman, hvor forfatternes fortællerglæde sagtens kan fungere som stof til gode historier og interessante fabler, til legender, opdagelsesrejser og intellektuelle eventyr. I dette udvalg af tekster får vi også eksempler på romanen i dagbogsform og som surrealistisk kortroman.

Om årets vinderbog *Skugga-Baldur* bliver der sagt, at den med sin stramme, præcise og poetiske stil balancerer fint på grænsen mellem poesi og prosa. På denne måde har Sjón realiseret sin vision og fået form og indhold til at gå op i en højere enhed, som i sidste ende må være formålet med al litteratur, såvel ordbøger som nordbøger.

Med dette blikfang ønsker Nordbok dig god læselyst.

Martin Næs
Formand i Nordbok

Eygnamørk

Mentunargrunnur studentafelagsins, 2004
Omslagsteining: Tóroddur Poulsen

Tóroddur Poulsens digtsamling *Eygnamørk* er digterens nittende. Den indeholder mest korte digte der rummes på en side, men også nogle der rækker over et par sider. Der varieres mellem strofedelte digte og digte der ikke er opdelt i strofer. Udover at være digter er Tóroddur Poulsen også billedkunstner og har for eksempel selv udført bogens omslag. Titlen, *Eygnamørk* – »Ögongränser« – hentyder også til et interart-perspektiv i digtsamlingen. For ligesom Tóroddur Poulsens billeder som regel indeholder tekstelementer, således har hans digte mange henvisninger til visuel kunst – ikke bare digtes der om forskellige billedgenrer, som bliver til metaforer for digtningen; men digtene peger på deres visualitet og lægger vægt på, at de gennem deres bogstaver og ord er visuelle fænomener, som eksisterer gennem skriften og typografien på papiret.

Bogens første og sidste digt – med de nærmest identiske overskrifter »Morgun« og »Morgunin« – om henholdsvis den nyfødte og den nylig døde, menneskelivets begyndelse og slutning, indrammer samlingen. Indenfor denne ramme beskrives gennem bogen det stedets og temporalitetens grundvilkår, som livet er underlagt, i digte hvor bidder af liv opfanges af erindringens skiftende lys i forunderlige billeder. Indledningsdigtet, »Morgun«, er således en forhenværende vugges erindringsmonolog om de tider, da den »... fick golvet att knacka sakta / och munnar att viska / ... smala solstrålar / att smyga sig in mellan gardinerna / fick snöflingorna / att ta

FOTO: JOHANNES JANSSON

mera tid på sig / uppifrån himlen och ner till jorden« (på svensk ved Anna Mattsson); der er en åndeløs perspektivfornyelse i dette digt om erfaringen af tidens standsen op foran den gyngende vugges mirakel. I »Dagar« beskrives et bymiljø, der er ukendeligt efter en stor omkalfatring, med bygninger hvis gamle vinduer udskiftes med nye, der ironisk nok er i ældre stil. I »Tímaglös« [Timglas] mødes digtets jeg og hans barndomsven Jesus, som spørger om han ikke genkender ham, hvortil jeg'et rødmende svarer selvfølgelig og skal vi ikke gå ned til stranden og fange krabber. Den humoristiske »Umvæling av standmyndini« [Reparation av statyn] har kritisk snert mod et bornert kunstsyn; i digtet orienterer et kollektivt vi en statue om en forestående, temmelig hårdhændet reparation og rensning, der blandt andet har til formål at undersøge, om der er en prop i statuen, som hindrer »almindelig ordløs renhed«. I »Ver ikki bangin sigur upphavið« [Var inte rädd säger ursprunget] beskrives et på samme tid hemmelighedsfuldt og genkendeligt kosmos, hvor der sker ting sammenlignelige med at blækket løsner sig fra papiret og flyver af sted. I digtets forløb bliver havet til livets grundsymbol, som så virker tilbage på digtets tittel og gør den dobbeltydig.

I *Eygnamørk* undersøges verden med det indre og ikke mindst det ydre øje. Bogen har motto fra det sted i *Jobs Bog*, hvor Job minder Vorherre om, at han har skabt ham. Også uden mottoet ville længselen mod det sakrale og uforklarlige kunne ses som en linje i bogen. Øjnenes betydning kan ikke overvurderes, men de har dog deres begrænsning, og i digtet »Fjarskifti« [Telekommunikation], står der, at »horisonten är bara något vi ser«; digtet slutter med en blufærdig lovprisning:

ein firvaldur situr á mínum knæi	en fjärl sitter på mitt knä
í hvussu er annar okkara	åtminstone en av oss
leingist eftir gudi	längtar efter gud
tað er so gott at vita	det är så bra att veta
hvørjum ein skal takka fyri	vem jag ska tacka för
at skapanarverkið angar sum tað ger	att skapelsen doftar som den gör

Til svensk ved Anna Mattsson

Også indledningsdigtet slår en religiøs tone mellem det naive og det sublime. For når vuggen i barnligt overmod tror, at det var *den*, der forårsagede de underfulde ting der skete, så får den fortalt om det underfulde der faktisk skete og hvis centrum var barnet som ikke nævnes men som helliggjorde verden. I andre digte finder vi almene kristne symboler indsat i naturomgivelser med pantheistiske og økologiske antydninger, der tilsammen giver udtryk for en ikke-kirkelig religiøsitet.

Í *Eygnamørk* beskrives liv i forandringens vold sanseligt gennem en konkretiserende sprogbrug, hvorved ordene får deres oprindelige betydning tilbage, og læseren får således mulighed for at se med friske øjne; det er det der sker, eksempelvis når ordet »ophav« i det ovenfor nævnte digt »Ver ikki bangin sigur upphavið« får dobbeltbetydningen »ursprung, förälder« og »ocean«. Digteren vedkender sig og demonstrerer et lystfyldt forhold til digtningen og nydelsen ved skriftens sejlads ned ad siden; han indrømmer, at han fravælger andet for kunstens skyld, også erfaringer, der måske kunne give ham et bedre syn.

På digtenes vej gennem verden og tiden med erindringen som skrøbeligt men reddende fartøj opsamles »havets hungervrål« i digterens »handflata« og bjærges over på papiret i lysende sorte rader.

Turið Sigurðardóttir

reparation av statyn

vi har förhandlat fram och tillbaka
om vad som kan göras för att få dig ren igen
förslagen har varit många
men du kan få veta med en gång
att du kommer knappast någonsin att bli ren igen
det kommer inte att hjälpa att tvätta dig med sprit
det försökte du ju själv på din tid
eller att borsta ditt hår med stålborste
någon föreslog att man skulle hälla kaustiksoda i gapet på dig
och sticka upp en kloakslang i rumpan
men alla tvivlade på
om det verkligen sitter någon propp i dig
som hindrar vanlig ordlös renhet
ja vi kunde också ha putsat dina skinkor med sandpapper
och smört in dem med olivolja
det skulle du nog inte tåla trodde någon
eller penslat näsborrarna med jod
och sandblästrat kinder och hals
vi kunde ha fyllt munnen med is
så att de smutsigaste tankarna höll sig borta
vi kunde också ha sugit allt fettet ur dig
fått buk bröstorg och dubbelhaka att krympa till ingenting
och sprutat ut det till utmarksfågeln
men det är risk för att den blir utrotad
därför kom vi till den slutsatsen
att lägga ditt hjärta i formalin
för att visa det för kommande slakten
som med egna ögon kan se
hur ett äkta smutsigt hjärta ser ut
närmare renheten kan vi inte komma
och då får du själv också se det utifrån

timglas

det är min barndomsvän jesu
som frågar mig
om jag inte känner igen honom
självklart säger jag med hettande kinder
ska vi gå ner till stranden
och fånga spigg och krabbor
och sen kan vi spela fotboll på lekplatsen
och i kväll kan vi gå på berättarstunden hos KFUM
och se det flygande ögat
och sjunga om det bästa namnet
när mötet är slut kan vi gå på puben
och prata om hur meningslöst det är
att oro sig för framtiden
när du har det så bra just nu
och glömmer att du sitter i en gunga
som gungar fortare och fortare
till slut släpper du taget
och faller fritt genom luften
innan du hamnar i den tomma sandlådan
märker
att du inte skär dig på glaset
som gick sönder i dina händer

historia

inte förrän
potatisarna var kokta
lade han märke till
att de hade tagits
upp ur jorden
för tidigt
så han skyndade sig
att gräva ner dem igen
medan de fortfarande var varma

läge

någon frågar mig om vägen
och jag vaknar där vinden vänder
och tömmer asken med mina egna bilder
upp i den fula brisen
så att de själva kan yra
tillbaka hem till drömmen

utanför

jag satt där ensam
och höll om kylan
jag klappade den på pannan
försökte trösta den med
att jag också
brukade låta glömskan
vyssja mig till sömns
men vi frös bara mer och mer
läpparna blev som is
och vi såg igenom tystnaden
att där fanns en öppning
som vi måste sjunga oss in igenom
om vi skulle nå ljuset

madonna

hon använde njurarna till vantar
 smekte sedan bröstet med dem
 för den goda mjölken skulle visa oss vägen
 och hon bad mig lägga magsäckarna
 i tvättmaskinen
 och ställa in den på ylle

nu vilar hon i inälvorna
 ovanpå skinnen
 har en kräkla på var sida
 den ska hålla bölderna borta säger hon
 de som alltid brukar komma
 när jag har tagit ställning till något särskilt
 du kan få blåsorna om du vill
 jag törs inte annat än säga tack

tänk på den goda lukten av de älskande
 ropar hon efter mig
 när jag kommit ut genom dörren
 och:

orgelmusiken
 bad mig alltid tvätta mig
 i rött och blått
 vitheten
 kunde kännas alltför trygg

umvæling av standmyndini

vit hava tingast aftur og fram
 um hvat gerast kann fyri at fáa teg reinan aftur
 uppskotini hava verið mong
 men tú kanst fáa at vita beinanvegin
 at tú verður neyvan reinur aftur nakrantíð
 tað fer einki at hjálpa at reinsa teg í spritti
 tað royndi tú jú sjálvur í síni tíð
 ella greiða hárið hjá tær við stálbust
 onkur skeyt upp at stoyta kaustiska soda niður í gákin á tær
 og steyta ein kloaksnyril upp í gatið
 men øll vóru í iva um
 tað veruliga situr ein proppur í tær
 ið forðar vanligum orðleysum reinleika
 ja vit kundu eisini pussað dintlarnar við sandpappíri
 og smurt teir inn við olivinólju
 tað hevði tú neyvan tolt meinti onkur
 ella penslað nasarnar við jodi
 og sandblást kjálkar og háls
 vit kundu fylt munnin við ísi
 so teir skitnastu tankarnir hildu seg burtur
 vit kundu eisini sögið alt feittið úr tær
 fingið búk bringu og undirhøku at minka burtur í einki
 og sprænt tað út til heiðafuglin
 men vandi er fyri at hesin verður avoyddur
 tí komu vit til ta niðurstøðu
 at leggja hjartað hjá tær í formalin
 at sýna fram fyri komandi ættarliðum
 sum við egnum eygum kunnu síggja
 hvussu eitt ektað skitið hjarta sær út
 nærri reinleikanum kunnu vit ikki koma
 og so sleppur tú eisini sjálvur at síggja tað uttanifrú

tímaglæs

tað er barndómsvinur mín jesus
ið spyr meg
um eg ikki kenni hann aftur
sjálvandi sigi eg við hitnandi kjálkum
skulu vit ikki fara oman í fjøruna
at fanga kombikk og krabbar
aftaná kunnu vit spæla fótþólt á spæliplássinum
og í kvöld kunnu vit fara á dreingjamøti
at síggja tað flúgvandi eygað
og syngja um tað besta navnið
tá møtið er liðugt kunnu vit fara á ølstovu
og tosa um hvussu meiningsleyst tað er
at vera bangin um framtíðina
tá tú hevur tað so gott í lötuni
og gloymir at tú situr á eini reiggju
har tú fær tær meiri og meiri ferð á
til seinast sleppir tú
og fer í leysari luft gjøgnum luftina
áðrenn tú endar í tí tóma sandkassanum
merkir
at tú sker teg ikki av gløsunum
ið brotnaðu í tínum hondum

søga

ikki fyrr enn
eplini vóru kókað
varnaðist hann
at tey vóru tikin
alt ov tíðliga
upp úr jørðini
so hann skundaði sær
at seta tey niður aftur
meðan tey enn vóru heit

støða

onkur spyr meg um veg
og eg vakni har sum vindurin vendir
og tømi eskjuna við mínum egnu myndum
upp í tað ljóta lotið
so tær sjálvar kunnu fúka
heim aftur í dreymin

uttanfyri

eg sat har einsamallur
og helt um kuldan
eg kíndi honum um ennið
royndi at ugga hann við
at eisini eg
plagdi at lata gloymaskuna
rura meg inn í svøvnin
men vit blivu bara kaldari og kaldari
varrarnar vóru sum gler
og vit sóu ígjøgnum tøgna
at har var ein gátt
sum vit máttu syngja okkum inn ígjøgnum
skuldu vit røkka ljósinum

madonna

hon brúkti nýruni sum vøttir
kíndi síðani bróstunum við teimum
tí tann góða mjólkkin skuldi vísa okkum veg
og hon bað meg leggja vemburnar
inn í vaskimaskinuna
og snara knøttin á ullarvask

nú hvíkir hon í innvølunum
oman á skinnunum
hevur eitt mørtræ við hvørja lið
hetta skal halda búldunum burtur sigur hon
tær sum altíð plaga at koma
tá eg havi tikið støðu til okkurt serligt
tú kanst fáa bløðrurnar um tú vilt
eg tori ikki annað enn at takka fyri

hugsa um tann góða roykin frá teimum elskandi
rópar hon aftaná mær
tá eg eri komin út um dyrnar
og:

urgutónleikurin
bað meg altíð vaska mær
í reyðum og í bláum
hvítaleikin
kundi kennast ov tryggur

Fra smørhullet

Gyldendal, 2004

Kirsten Hammanns forfatterskab er desperat, energisk og ram-mende. Det er morsomt og aldrig afvæbnende. Tværtimod er der la-koniske knive i sprogærmet, når Hammann går til det moderne liv. Hendes prosa skærer sprogets tomme uvaner ned, så døde billeder får liv igen som sære bogstaveligheder. Virkeligheden falder fra hin-anden i hyperreelle stumper, mens de stakkels romanpersoner kæmper med byrden af at blive til og blive ved med at være til, den ene dag efter den anden. Om den genkendelige verden, Hammann tager udgangspunkt i, siger hun i 1993:

»Min drivkraft er en stor vrede over for en verden, jeg ikke forstår ret meget af. Jeg kan simpelthen ikke stille mig tilfreds. Ind imellem resignerer jeg selvfølgelig, som så mange andre, men det meste af vreden bliver brugt i de ting, jeg skriver.«

Sprog og verden i *Fra smørhullet* kan betragtes som virkeligheds-nære omgivelser, men den verden vi genkender og genkender os selv i gennem Kirsten Hammanns roman, bliver hele tiden taget på

ordet og flyttet i retning af det groteske. Tag for eksempel udtrykket »smørhullet«, et konventionelt dansk sprog-billede på at befinde sig i den bedste af alle verdener: Midt i fadet med grød, hvor smørret smelter i en lille fordyb-ning. Her lever Mette i *Fra smørhullet*: Midt i København, midt i Norden, i sin sofa og omgivet af en velfærd, som lig-ner noget i fjernsynet.

»Smørhullet« taget i betragtning er ikke så mærkeligt, at en af romanens første billeder af Mettes liv er en histo-rie om kvalme: »Der var noget galt i

FOTO: MORTEN HOLTUM

hendes hjerne, en slags betændelse eller hævelse lige der, hvor balancen sidder. Fra den ene time til den anden var hendes liv blevet pakket ind i en tyk dyne af kvalme, og nu var hun slået af banen. Fuldstændig ophørt med at kunne tage beslutninger eller foretage sig noget som helst.»

Romanen er en dagbog, som i ujævn rytme dækker tiden fra 19.9. 2001 til 24.8. 2003 – mod romanens slutning, i januar 2003 er Mette stadig svimmel og kaster op. Nu er det, fordi hendes øjne ikke vil fokusere på virkeligheden, men »kun se på noget, der holder helt stille eller bevæger sig frem og tilbage, ikke fra side til side.«

Kvalme har sine litterære aner, men i Mettes tilfælde er det ikke helt til at afgøre, hvad utilpasheden skyldes: Måske skilsmisse og midtvejskrise. Måske dødsangst. Eller sløvhed, sofasidning og slik. Måske skyldes den kroppen, som altid er vanskelig og utilbens hos Hammann. Eller den skyldes en omfattende vanskelighed ved at skabe et fokus nede fra smørhullet.

Romanen om Mette (som har en krise med perspektivet, men faktisk er helt normal) fortælles i slices of life, fra en nærsynet forgrund, hvor dagene flintrer afsted (hver dag med sin lille oplevelse). Alligevel ligner dagene hinanden helt, hvadenten Mette får et sponsorbarn i Afrika, overvejer sine indkøb af økologisk frugt eller må have en grillpande på tilbud.

Det er blevet sagt om Kirsten Hammanns romaner, at de handler om midtens problem: Den »rigtige romantid« med begyndelse, slutning, afklaring eller desillusion har det med at gå i stå til fordel for en tid af scener, iagttagelser og detaljer fra den helt nære hverdag. Midtens problem i *Fra smørhullet* har selvfølgelig og bogstavelig talt ikke så lidt at gøre med at befinde sig »i smørhullet«.

Men romanens sceniske dagbogstid har også en forhistorie, der handler om Mettes succes som billedkunstner og forelsket hustru til forfatteren Søren. Parret bosætter sig i en herskabslejlighed i palæernes gamle København, men en dag er vinduerne malet sorte. Trods vinduespudsning og mere vinduespudsning gentages overmalingen, indtil der en dag står på muren at »Mette skal dø«. Så vil Søren skilles, for han kan ikke holde ud at være sammen med Mette, når hun snart skal dø.

Historien er næsten en fabel, let at læse og med en moralsk udgang, for ikke alene står der at »Mette skal dø«, men »'Du hører ikke til her', står der jo faktisk skrevet, selvom det kun er store flader med sort maling«, belærer romanen os: Hammann mere end antyder en forbindelse mellem historien om Mettes private isolation og historien om, hvordan vi forstår vores fællesskaber.

Og *Fra smørhullet* er Kirsten Hammanns hidtil mest politiske roman; imellem alle de mulige historier som udløser Mettes kvalme, finder vi også historien om den politiske hverdag og ubehaget ved den. Romanens forhistorie om Søren og Mette er læsetræning. Søren og Mette er læsebogsfigurer fra det mest populære læsebogssystem i den danske folkeskole i 1960'erne og 1970'erne, og forhistorien fortæller om, hvordan det gik de to børn fra læsebøgerne og villahaverne, da de blev voksne omkring årtusindskiftet.

Med Kirsten Hammann kan vi begynde at læse os igennem et hverdagsliv, hvis detaljer er yderst genkendelige og som har forbindelser til 30-40 gamle intentioner, men som af og til forekommer os at ligne reality-tv. *Fra smørhullet* er både en fabel (den er fabelagtig) og en roman til tiden, fablen stiller os problemet og romanen afstår fra at læse det.

Kirsten Hammann (1965) debuterede i 1992 med digtsamlingen *Mellem tænderne*. Herefter er udkommet romanerne *Vera Winkelvir* (1993), *Bannister* (1997), *Bruger de ord i kaffen* (2001) og *Fra Smørhullet* (2004). Derudover har Kirsten Hammann skrevet børnebogen *Chokoladeeskapade* (1998), samt lavet videokunst med mere.

15/11 – forsøgsrotte

Puh, hvor Mette ikke er særlig tolerant. Hun synes virkelig, der skal være plads til os alle sammen, men hun har det i virkeligheden bedst med nogen, der ligner hende selv. Hvis folk er grimme eller dumme eller beskidte, synes hun, at hun er for fin og klog og ren til at være sammen med dem. Og omvendt, hvis de er for smukke og intelligente og velklædte, så synes hun, det er hende, der ødelægger det hele for dem.

Hvis hun nu var en romanfigur, så skulle hun eddermame kastes ud i nogle konflikter, der kunne sætte hendes toleranceevne på spidsen! Og hun skulle godt nok gå fra ét udviklingstrin til et andet. Lære noget, komme videre, være et eksempel på, at mennesket kan forandre verden og sig selv.

Men Mette er ikke en romanfigur, og ligesom størsteparten af hendes medmennesker udvikler hun sig næsten ikke. Hun minder om en forsøgsrotte, der bliver påvirket af ydre stimuli og reagerer. Hun bumler rundt fra morgen til aften i et samfund, der stikker med nåle og vatpinde og slikkepinde. Nogle af påvirkningerne gør ondt, andre mærkes bare, og nogen bliver taget imod med kyshånd og lækkermund. Når hun mærker et stik af fremmedhad, så er det ikke ligefrem dødbringende eller noget, der får hende til at skribe af smerte. Og hun er jo heller ikke politiker, så hvad skal man egentlig gøre med de problemer, der faktisk er, og hun kan jo også sagtens byde alle velkommen, når hun bor i en af Københavns fineste bydele, Frederiksstaden, hvor kun to grønthandlere, tæppehandlerne og pizza- og kioskdrengene er fremmede. Mette bor jo ikke ude i de der komplekser, som folk ringer ind til radioen og fortæller om:

– Min gamle mor turde ikke gå uden for sin dør de sidste år af sit liv ... Det er alt for tæt her, se på Sverige, de har mange flere km², vores land er for lille, de kommer for tæt på.

Mette lytter til debatten. Hun er enig i noget og uenig i noget andet. Hun reagerer oppe i sin hjerne. Det er bare at sætte elektroder på, så kan det aflæses, at hun ikke er neutral, men hun reagerer kun svagt, og hovedsagligt indvortes. Det er muligt, at en pludselig atom-

trussel ville udvikle en øjeblikkelig svulst for at vise, at hun fanme er påvirket. Det er nok det vildeste, hun er i stand til at svinge sig op til. Dødelig sygdom eller deformitet på sig selv, i stedet for kampskrifter og stiftelse af modstandsbevægelser.

16/11 – genkendelse

Tænk, hvis man skrev en roman om sådan en som Mette. Så ville mange af dem, der læste om hendes næstekærlige holdninger, superegoisme, drømme om forandring og ekstreme dovenskab, kunne læne sig endnu mere mageligt tilbage og føle sig både genkendt og forstået. »Gud, det er jo lige sådan jeg har det,« kunne man sige. »Jeg føler der er så meget forkert i verden, men jeg kan simpelthen ikke overskue, hvad jeg skal gøre ved det. Er vi virkelig så mange, der har det sådan? Vi mener det så godt, men vi er magtesløse.«

Og så ikke mere. Bare genkendelse og så ned i Magasin, der har fået et nyt slogan her op til jul: »Hold jul med alt det, du kan undvære.« De har rigtig luret det geniale i Kims »når du er sulten for sjov«. Mette går i Magasin og har det rigtig dårligt med, at det ligefrem bliver skrevet på store bannere ud mod Kgs. Nytorv. At det er dét, hun gør derinde: Bare køber en masse overflødig bras og 100% undværligt. F.eks. den Björn Borg-bh og -trusse, som Mette købte i går. Bh 300 kr., trusse 200 kr., i alt 500 for noget lingeri, endda i den billige ende i forhold til Aubade og Marie Jo. Det er da i orden at bruge penge på lækkert undertøj, men det er også fuldstændig unødvendigt, ligesom det øvrige tøj, hun købte derinde, hos Nørgaard og Stig P. Og pludselig også en grillpande, pludselig efter 36 år var det helt indlysende, at hun måtte have en grillpande.

18/11 – meningen med livet

Det er ikke godt at se fjernsyn efter klokken 23, for her kommer der der kvalitetsudsendelser, som næsten ingen gider se, dvs. kunsthøj og kortfilm og som i går en dokumentarudsendelse på Sverige 1 fra en storby i Indien, hvor man mødte nogle store børn, der arbejdede på et bordel. Mette fulgte selvfølgelig ikke med i hele programmet, det var blevet over midnat, og hun var faktisk ved at give sit køkkenbord olie, hvilket skal passes nøje, for al overskydende olie bliver klistret efter 20 minutter. Og hun gider ikke rigtig se sådan noget. Hun er også altid sprunget over de artikler i *Alt for Damerne*, der handler om rejser eller »kvindeliv i andre lande«. Det er kun, hvis

hun er løbet fuldstændig tør for læsestof og har nogle gamle blade liggende, så går hun dem igennem igen for at finde noget ulæst, og der er altid nogle reportager fra et slumkvarter eller noget om strikhueklædte kvinder i Peru eller børn, der går ti km til skole. Og det er ikke, fordi det er fremmed og fattigt, hun gider heller ikke læse om »danske Tine«, der kaster sig ud fra en eller anden skrænt med en firkantet faldskærm, eller familien med tre små børn, der kørte gennem Afrika på cykel, »og det var virkelig ikke noget problem at ha' Mia på otte måneder med!« Gab.

Men Mette slukkede ikke for tv'et i går. Hun blev ramt af den forbistrede larm. Kling klang-lyde fra bjælder, og sådan nogle metaluroer, der hele tiden bevæger sig. Hanegalen, hundeglammen, trafikstøj, højt opskruede transistorradioer med gennemtrængende kvindesang og sitar. Og så en masse mennesker tæt sammen, snak og fnisen, latter, drillen, skubben. Det var unge piger (og drenge som klædte sig ud som piger), der arbejdede på bordellet, og de var lige så fjantede og støjende som 7.-8.-9.-klasser herhjemme. De var bare smukkere og med flottere, mere farverigt tøj. Alt i huset var så gammelt og afskallet. De stakkels børn levede en kummerlig tilværelse, men de havde tilsyneladende rent tøj, og de havde hverken bumser eller fedtet hår (i modsætning til mange danske teenagere).

Mette har det jo med altid at tænke på sig selv først, så hun tænkte: Jeg ville dø, hvis jeg skulle leve i den larm. Og så tæt. Og så fattigt og ukomfortabelt. Der er ingen tvivl. Mette ved, hvor hendes begrænsninger er, og at der er mange af dem. Hun er for sart til at kunne overleve forhold ret langt borte fra hendes nuværende. Hun ville bukke under for fattigdom, kulde, sygdomme m.m. Hun ville være en af de første, der døde under et skibsforlis, og havde hun været i kz-lejr, var hun også hurtigt blevet sorteret væk som ikke brugbart affald, ikke værd at spilde et stykke dagligt brød på. Og hvis hun var blevet solgt som luder som 12-årig, var hun måske ikke død med det samme, men blevet sindssyg, siden smidt på gaden, hvor hun ville blive overfaldet og dø af banale infektioner.

Og selv om det hele ikke var så forfærdeligt, så bare det at bo i en indisk storby med kvæg i gaderne, larm og flere familier i en to-værelses lejlighed. Ikke penge nok til skolegang og lægehjælp og ingen at klage til. Hvad!? Ingen at kræve ind hos, anke sine sager til, social-mig-dit-og-dat og dybdeborende journalister, ombudsmænd, borgerrettigheder, næsten ingen pligter. Det ville aldrig gå!

Men der var den der unge mand, som filmen fulgte. Han brugte sit liv på at hjælpe de fattige. Han delte kondomer ud til de unge på bordellerne, fordi de ikke selv havde råd til at købe dem. Han hjalp mødrene med at få syge børn på hospitalet, han kom i de dårligst stillede hjem og fortalte om, hvor vigtigt det var, at børnene kom i skole, og at forældrene ikke brugte pengene på alkohol og andre rusmidler. På et tidspunkt i filmen sagde han, hvad meningen med livet er:

– Meningen med livet er klar: Når vi bliver født, er det vores opgave at give noget tilbage til samfundet.

Det lød jo meget rigtigt, syntes Mette. For det er faktisk lidt mærkeligt at regne med, at man bare har fået livet gratis. Stort set alt andet skal man yde noget for, og ham den unge englænder har tænkt noget i retning af: »Du godeste, jeg kan ånde og tænke og tale og gå og spise og skide og sove og bruge min vilje! Jeg må straks gå ud og gøre gengæld.« Det har simpelthen gjort et rigtig stort indtryk på ham at blive født, at blive et menneske og få lov til at vokse og leve. Det er overhovedet ikke svært at forstå hans taknemlighed og følelse af at måtte give noget tilbage til »livet« eller »verden« eller »samfundet« eller hvad man nu skal kalde det.

Det er en mening med livet, der er til at forstå, og Mette synes ikke, den er pinlig eller hellig eller ekstrem fremmed, hun har det bare ikke helt ligesom ham kan man roligt sige. Det kan være, fordi der ikke er så mange fattige her i Danmark som i Indien. De myldrer ikke rundt i byerne i tusindvis uden midler og rettigheder, sover på gaderne, tigger og dør. Der er meget mere at tage fat på i Indien end i Danmark. Bare et tæppe eller et godt råd om at give barnet kogt, afkølet vand med salt og sukker, hvis det har diarré, gør en forskel.

Det er sværere her. Nej, det er næsten fraværende »det at give noget tilbage til samfundet«. Okay, Mette betaler skat som alle andre, og hun går faktisk ikke og brokker sig over det, men hun tjener jo heller ikke så meget som dem, der er virkelig sure og truer med, at de vil flytte til udlandet, fordi de skal betale 74% af alt det, de tjener over 300.000 kr.

Men at betale skat er jo ikke at give noget bort. Det er lovpligtigt, og har ikke noget med frivillighed eller godhed at gøre. Og det synes Mette altså heller ikke tæller som meningen med livet. »Meningen med livet er at betale skat til samfundet.« Det lyder ikke rigtigt, vel? Der mangler lidt sjæl i sådan et udsagn. Mette tænker mere på sådan noget med smil og håndsregninger, at gøre andre mennesker glade, stoppe vold og krig. Det med mad, bolig, socialt sikkerhedsnet og

skolegang er jo på plads. Over skatten. Som jo faktisk betaler for meget af det, den unge englænder går rundt og laver i Indien. Det er mere synligt og personligt, når han hjælper en baby, end når Mette betaler skat til læge og ambulance.

28/11 – slikblanding

Mettes foretrukne slikblanding for tiden: Et stk. Schweizerdrop + to spejderhagl. Alle tre bolcher skal i munden samtidig. Kan anbefales. Blandingen af pebermynte, salmiak og chokolade er virkelig god.

Hvis der er lidt rigtig sult oven i lækkersulten, varmer hun ovnen op til 200°C, hælder tortillachips i et fad og fordeler en håndfuld revet cheddarost over. Uhm. Hun er ikke så interesseret i chokolade for tiden, det skifter jo sådan noget. Har købt to poser skumfiduser til skabet (der var juletilbud i Brugsen), men hun har faktisk ikke lyst til at spise dem.

29/11 – vintertøj

Da Mette var i starten af 20'erne, hvad man bør kalde en slags voksen, havde hun faktisk svært ved at passe på sig selv. Så svært, at hun ikke engang kunne gennemskue, hvad hun gjorde forkert. Hun var flyttet hjemmefra og havde et arbejde, men hun vidste ikke, hvordan man klæder sig på om vinteren. Hun troede bare, at sådan var det: Ekstrem smerte i tærne og fingrene, når man var udendørs. Knaldrød næse i et ellers velsminket ansigt. Almentilstand = dårlig. Først da hun blev 28 år og mødte Søren, som lånte hende en hue, begyndte brikkerne at falde på plads.

Nu fryser hun næsten aldrig mere. Hun har aldrig rød næse og græder aldrig, når hun kommer hjem og skal have støvlerne af. Fingrene kan stadig godt blive kolde, men det gør ikke så ondt. Og der kan ikke være tvivl om, at det er tøjets skyld. Mette har lært at klæde sig på. Især det med at gå med hue, jamen, hvorfor skulle hun egentlig blive 28, før hun fik det at vide? Hvad nu, hvis hun aldrig havde mødt Søren? Det har fuldstændig ændret Mettes liv at gå med hue. Man kan endda læse om det i videnskabelige rapporter, at op til 50% af kropsvarmen forsvinder gennem hovedet. Hendes mor har selvfølgelig klædt hende varmt på, da hun var lille, men da hun overtog opgaven selv, kunne hun ikke finde ud af det. Hun kørte på cykel i bidende frost op til gymnasiet kun iført et tyndt tørklæde om hovedet, tynde, lilla frottébukser og noget overtøj, hun ikke husker. Det har sikkert ikke fyldt alverden.

Efter hun fik en hue, begyndte hun også at gå med uldundertøj. Hun havde ikke haft undertrøje på, siden hendes mor klædte hende på. Man får et helt andet liv forærende ved at iføre sig uldundertøj og hue, og når man så tilmed køber sin første forede skindjakke, tænker man: Har alle andre mennesker vidst det her hele tiden? Normalt gik Mette da bare i en syntetisk pels fra en genbrugsbutik. Det er utroligt. Almindelig intelligent pige med studentereksamen kan ikke finde ud af at beskytte sig mod kulde i sit eget land. Hun tror, at det *skal* gøre ondt fire-seks måneder om året. Det skulle egentlig være et fag i skolen.

Et par år forinden havde hun lært noget om ernæring, nemlig at spise hjemmefra eller tage madpakke med, hvis dem, man skulle hen til, kun bød på kaffe. Fra hun fik sin studentereksamen og herefter måtte klare sig på egen hånd uden en klokke, der kimedede til spisefrikvarter, kunne hun slet ikke finde ud det med mad midt på dagen. Morgenmaden var enkel nok, den spiste man derhjemme, efter at man var stået op, men efter nogle timer skulle hun altid et eller andet. Ned i byen eller hen til sin kæreste eller på café, man gik rigtig meget på café, da Mette var 20 år, faktisk hver dag, hun skulle først på arbejde om aftenen. Og tænk, i tre-fire år blev hun dagligt overmandet af sult ved 14-tiden. Pokkers, for det var dyrt at spise en sandwich på cafeen, men hun klarede simpelthen ikke turen hjem uden mad. Hendes sult kom meget pludseligt og krævede al opmærksomhed, nu! Hun var overhovedet ikke sulten, når hun gik hjemmefra, tanken om føde var uendelig fjern, hun må fuldstændig have glemt, at hun kunne blive sulten igen. Hver dag forlod hun sit hjem, mæt og fornøjet, og når hun så var ude i verden, fjernt fra sit køleskab, blev hun pludselig angrebet bagfra og uventet. Er det ikke mærkeligt, at et voksent menneske kan være så dårlig til at lære af egne erfaringer? Dage, uger, måneder, år med det samme problem. Det var som at skulle opfinde noget nyt hver dag, løse et nyt, stort problem hver dag: »Hvordan får jeg frokost?«

Allerede næste morgen efter morgenmaden havde hun glemt alt om frokost igen. Gik bare hjemmefra uden oppakning. Og så i alt for tyndt tøj og uden hue. Hun var godt nok ikke for klog.

NORGE
STEIN MEHREN

Imperiet lukker seg

Aschehoug Forlag, 2004

Stein Mehren, 69 år, er ein av veteranane blant norske lyrikarar. Han debuterte i 1960 med samlinga *Gjennom stillheten en natt* og har sidan publisert eit trettitals diktsamlingar. Heilt sidan tidleg på 60-talet har Mehren stått sentralt i norsk poesi. Han har vore både »i posisjon« og »i opposisjon« i forhold til dei skiftande litterære retningane. Med den metafysiske orienteringa som poesien hans er prega av, har han fått både motseiing og tilslutning. Men om han ikkje har overtydd alle om sine meiningar, har poesien hans vore overtydande. Stein Mehrens dikt har blitt høgt respektert og sett pris på.

Blant det lyrikklesande publikum står han for mange som »den store« blant dei nolevande norske poetane. Seks gonger har han tidlegare vore nominert til Nordisk Råds litteraturpris, men utan å ha fått prisen. Stein Mehrens dikt rører seg i spenningsfeltet mellom biletskapande rikdom og analytisk intensitet. Typisk er det at Mehren i tillegg til å vere poet også er biletkunstnar. Han har dessutan gjort seg gjeldande som essayist. I samlinga *Imperiet lukker seg* kjem det biletlege konkret til syne ved at Mehren sjølv har laga omslags-

illustrasjonen og det essayistiske får sitt uttrykk gjennom eit noteapparat han i slutten av samlinga har til nokre av dikta. Hovudsaka er likevel dikta og den poetiske teksten. For Mehren er og blir poet, der ordbileta, med det dei tyder, er det sentrale.

Dikta i *Imperiet lukker seg* er av og til korte og ordknappe, men slåande. Andre gonger er dei som ein vidfammande og fargerik vev. Det er ein lyrikk som har stor spennvidde. Her møter vi det forferdelege med tema som sorg,

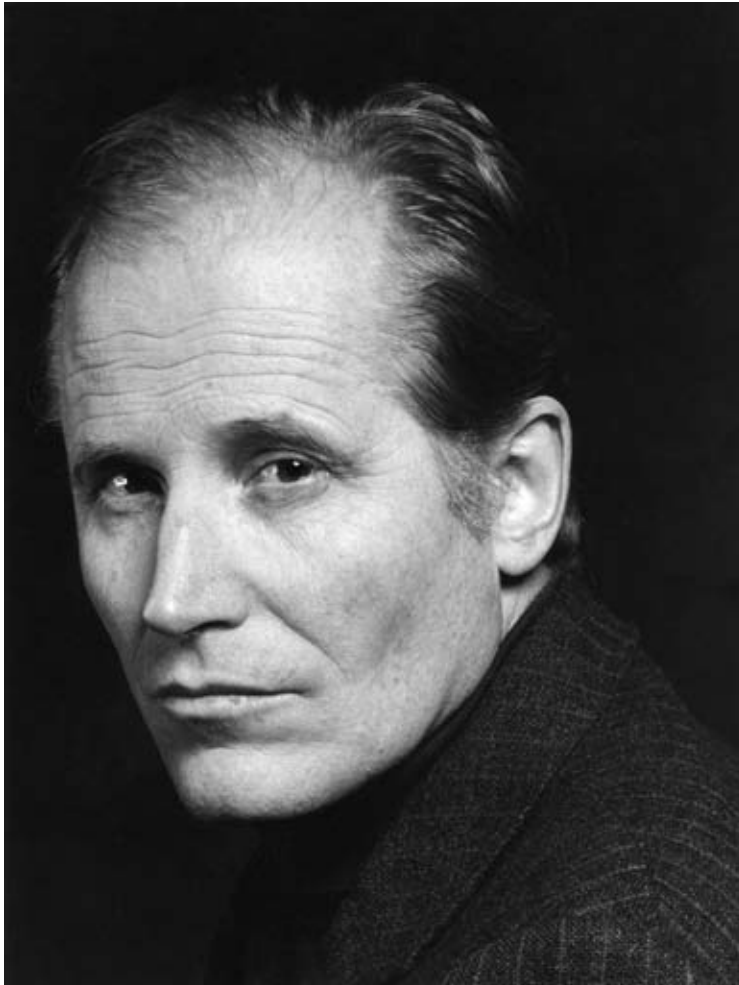

FOTO: GRO JARTO

katastrofe, undergang. Likevel gir Mehren i dikta ofte uttrykk for noko uendeleg vakkert. Han skyr ikkje dei store orda, men dei blir likevel nære ved at han fyller dei med kraft frå presise sansingar og erindringar.

Mehren spelar tekstane sine opp mot heile vår sivilisasjons historie. Vergil er med, Arkimedes og Aleksander den store, den kristne tradisjonen likeeins. Alt dette samlar seg i ein tekst som blir eit slags hovuddikt i heile Mehrens poesi, diktet »Gobelin Europa«. Dette diktet har vore med i mange av samlingane til Mehren sidan han først

publiserte det i 1965. Han har forandra det frå gong til gong. Versjonen denne gongen liknar »Gobelin Europa« i samlinga hans frå 2002. Men det er lagt til ei ny strofe, den tredje strofa, som handlar om krig og fiendebilete.

Når Mehren slik forandrar eit dikt frå samling til samling, er det vel neppe for å få perfekt form på sitt »einaste kvad«, slik det heiter i eit kjent norsk dikt. Heller er det ei oppdatering og ei markering av at dikta hans, så vakre dei enn kan vere, også er å forstå som ein kontinuerleg sivilisasjonskritikk. Denne kritikken er ei side ved denne samlinga utan at det dermed skuggar for dei andre perspektiva ved dikta. For lyrikken i *Imperiet lukker seg* har opningar i fleire retningar og utsyn i mange leier. Slik blir dette mangetydig poesi, og stor poesi.

Oskar Stein Bjørlykke

teseremoni

Den himmelske visdom skal du finne
i ditt eget indre, mens teen langsomt
tilberedes foran deg, i blekblått porselen
I skåler brent til tynne skall av himmel

Nede i bunnen av hver skål er det
avbildet en dam og en bro, På broen
skal de ufødte komme til livet og de døde
gå bort fra oss, innover uendeligheten

Løfter du skålen til munnen, skal du
høre krigens lyd av brolegning og vognhjul
Lyden av skritt, våpen, vind og vimpler
Lyden av store riker som slår sprekker

Skål fra ovners indre. Fresende meteor
fra ild til blekblå dam. I dammen skal de
sove, disse trette sorgfulle skygger av liv
som ikke fikk leve og elske seg ferdig

All skjønnhet er sårbar, skjør i sine
spanter som menneskekroppen selv, skjør
som porselen. I dammen ligger fostermånen
Blek som alt som kommer for nær solen

uhelbredelig

En uhelbredelig sykdom er
som en stor kjærlighet. Tro til døden
Viet i tur til klagen og håpet
Er den en pasjon vi skal leve og bære
Uten å forstå hva den vil i vårt liv
Se våre kropper gløde så kjølig-blekt
som en måne som har ligget i et tjern
La smerten forklare oss hvem vi er
Slik kjærtegn røper de elskendes liv
frarøvet språket ved ordenes rand. Jeg
vet hva jeg vet og har alltid vært her
Hvisker natten og puster glør i oss

kvinner som elsker

Kvinner som elsker kan se så bleke ut
som om månen har hatt dem før oss
Og gudene vet hva den har gjort med dem
der de lukker øynene og suser frem over
avstander. Det blikk de har for oss menn
er klarsynt, på grensen til det praktiske
Elskende kvinner, selv alltid beskrevet
ved andres lengsler og savn ... Det er ikke
lykkelige de gjør oss. Men virkelige

titanic

På skjermen. Det fullkomne skipet, Titanic
 Hundre år etter forliset, mørklagt
 i total stillhet, glir det frem fra
 sitt glemselsdyp, filmet fra et gjenferd
 av et dykkerkammer som følger skroget
 slik skyggen av en hai følger et bytte

Hva er det vi søker der nede: Oss selv
 Festkledd, i iskaldt vann til livet
 fanget i et oversvømt smykkeskrin, et skip
 som en strålende opplyst prismekrone
 vasket ned i havet. Titanic, en drøm
 slik alle tider har drømt den. En drøm
 om tusenårsriker og en eneste verden. En
 drøm som først blir synlig i sitt forlis

Titanic, en skrekk på to tusen meters dyp
 Bilde på alt det vi bare forstår
 med det mørkeste i oss. Grådighet, Seier
 og Rikdom, Sunket på utenkelige dyp. Bilde
 på mennesket innesperret i en sivilisasjon

Mange av passasjerene hadde vært med
 under stabelavløpningen. De hadde hørt
 talene fra konstruktører, eiere og sjøfolk
Kan ikke synke. Teknisk vidunder, Kraft
 Dette var lovtaler de holdt over seg selv
 Ingeniørene, de ville være titaner, kosmiske
 i sine pretensjoner om å bygge det største
 det raskeste, det sikreste skipet i verden

Skipet som skulle bringe dem fra den gamle verden til den nye, fra en tid til en annen
Skipet som strålende bilde på sivilisasjon ble selve bildet på mennesket sperret inn i sine illusjoner, revet opp i sitt indre

Selv etter kollisjonen, fortsatte dansen
Talløse festsaler strålte, øyne glitret
Var de fanger om bord i et syndflodsskip
Vanntette skott, dobbeltbunn, sikre releer
Ingenting virket som det skulle. Teknikken vendte seg mot dem, titanisk i sin velde som om de hadde sluppet den lenkede Prometevs fri og åpnet alle Pandoras esker

En av de overlevende sa: Vi så fjellet
Vi så det komme mot oss, hvitt i hvitt
Så nær oss at vi kjente draget av kulde
der vi stod langs relingen, røykte og lo
og plutselig så vi det strålende opplyste skipet med sine vinduer og lys speilt inn i isen mens fjellet langsomt gled forbi oss som om det rev skygge etter skygge ut av oss og etterlot oss uten skygger ...

Det var som et lys-skip strøk forbi i sakte film. Vi så Titanic miste sin egen skygge som ble suget inn i isen
I det ene øyeblikket var vi ombord i skipet
I neste øyeblikk så vi skyggene av skipet kastet inn i isfjellet som om det tok oss med seg ut i natten og mørket ...

Et skip innesluttet i isens råkalde indre
Et lysskip i et strålekammer av frost
Er dette et bilde på mennesket, strukket
mellom sitt jordliv og kosmos. I dette
titaniske bilde så de seg selv forsvinne
ut i natten, ut til hvert sitt dødsrom
Ja, de stod ved hvert sitt brådyp og så
isfjellet skjære en revne i tidens vev
og åpne en kløft mellom menneske og verden

Se dem. Tynnkledde, spøkelser, kledd
til sin død, om bord i sin egen tid
Frarøvet sine skygger, revet ut av sitt
 eget bilde ... lenge før skipet selv sank
gikk de uavvendelig i stykker, slik alt
går i stykker som ikke har skygge lenger
Alene ved avgrunnen tiden åpner i vår frykt
for å bære den skjebne som pålegges oss

En iskold skygge skar seg gjennom stålet
etterlot seg en dyp flenge der vannet
fosset inn. Der, på femte, sjetten, sjuende dekk
stod to tusen mennesker som gjengangere
ved sin egen død. Mens dansemusikken
fløt ut i natten fra de åpnede vinduene

Havet lå helt stille da skipets spor
ble slettet. Så stille som om livbåtene
drev omkring i en sone inne i døden
En havrose av olje viste hvor skipet sank
og noen dekkstoler fløt opp, merket med
det navnet som skulle flyte opp av enhver
katastrofe og spådom etter dette: Titanic
Navn på vårt opprør mot gudene, Navn
på vårt overmot. Navn på vårt siste ubehag
Navnet som skulle bli selve århundrets ekko

Titanic, skipet som aldri skulle kunne synke
Tusenårsrikets tegn. Som teknisk vidunder
En skygge i alle skinnende fremtidsdrømmer
Skall av et solskip, blåst inn i et isfjell
Se, frosset inn i en av dødens bruddflater
fører tiden oss bort fra oss selv og ut ut ut
i det bakbundne blindede mørket. Titanenes natt
Natten da alle skott sprang, da Gud alene
ble Gud og menneskene måtte bli mennesker igjen

Den amerikanska flickan

Söderströms, 2004

Efter två novellsamlingar kom Monika Fagerholms genombrott med romanen *Underbara kvinnor vid vatten* 1994. År 1998 utkom Fagerholms uppmärksammade roman *Diva*. Och nu, sex år senare, återkommer hon med den mångbottnade och rikt förgrenade romanen *Den amerikanska flickan*. *Den amerikanska flickan* är en första fristående del i romansviten *Slutet på glitterscenen*.

»Hon låg på träskets botten. Håret spretade kring huvudet i tjocka, långa slingor, som bläckfiskarmar, ögonen och munnen var stort uppspärrade.« Det är sent 1960-tal och hon som ligger på träskets botten är Eddie de Wire, Eddie som i *Trakten* – en kustort utanför en större stad – kallas den amerikanska flickan. Hon ligger död på botten av Bule träsk och ingen vet hur det gått till, men alla har sina egna teorier.

Utgående från denna händelse öppnar sig Monika Fagerholms roman i en kalejdoskopisk mångfald av personer och händelser. Eddies död under oklara omständigheter finns ständigt i bakgrunden och är axeln kring vilken *Den amerikanska flickan* vrider sig.

Men bokens egentliga huvudpersoner är Doris Flinkenberg och Sandra Wärn. Sandra Wärn flyttar till *Trakten* tillsammans med sin pappa Ålännningen och sin mamma Lorelei Lindberg, till ett hus som Ålännningens bror Svarta färet ritat. Sandra har tillbringat sin tidiga barndom i »jetsetlivet i alperna«, och därför är huset som de flyttar till en blandning av alpvilla och hypermodernistisk 1960-talsarkitektur.

FOTO: ULLA MONTAN

Detta osannolika bygge ligger i vad som i Trakten kallas för Den dyigare delen av skogen – på en igenvuxen tomt vid ett grunt gyttejätt träsk. Huset är Ålänningens gåva till sin hustru Lorelei som är Kvinnan i hans liv: »Allt är ditt, Lorelei Lindberg. Bara ditt« säger han då han visar huset för henne, och det enda hon förmår sig svara är »fascinerande«. Lorelei Lindberg står inte ut länge vare sig i Den dyigare delen av skogen eller med Ålänningen och ger sig av. I den version Sandra berättar för Doris Flinkenberg är det Loreleis österrikiske älskare Heintz-Gurt som kommer efter Lorelei med helikopter från Den dyigare delen av skogen.

Doris är flickan som Sandra så småningom blir bästa vän med. (Ett av många viktiga teman i *Den amerikanska flickan* är vänskap. Villkorslös vänskap mellan unga flickor, och den dolda grymhet och tragedi som kan finnas i sådan vänskap.) Doris blir för Sandra ett slags inkörsport i Trakten. Via henne kommer Sandra i kontakt med både dem som är fast bosatta i Trakten och dem som har sina sommarnöjen där. Doris Flinkenberg har haft en svår barndom med föräldrar som misskött och misshandlat henne, men har blivit adopterad av kusinmammans. Kusinmammans är den duktiga och driftiga mamman i en av familjerna som bor i Trakten.

Den amerikanska flickan är också en berättelse om ensamhet och att bli övergiven, och det är på den punkten Sandra och Doris möts.

Båda har de föräldrar som är frånvarande, och båda får, eller är tvungna att, leva ett självständigt liv där gränsen mellan saga och verklighet riskerar bli oklar, och där det ofta råder brist på ansvarstagande och i positiv mening krävande vuxna. Sandra och Doris mer eller mindre bosätter sig i den vattentomma simbassängen i huset i Den dyigare delen av skogen, och snart börjar de intressera sig för den amerikanska flickan. De börjar leka en rollek där Sandra är den amerikanska flickan: hon klär sig i hennes kläder och sjunger hennes sånger.

De intresserar sig också för Eddies död och börjar göra undersökningar kring den. Här kommer det in ett drag av kriminalroman i *Den amerikanska flickan*. Gränsen mellan Sandras och Doris fantasi-lekar och de verkliga händelserna vid Bule träsk otydliggörs av Fagerholm på ett intrikat och skickligt sätt. Gång på gångs förleds läsaren att tro att det ligger dramatiska och invecklade orsaker och händelseförlopp bakom den mystiska döden. Och allt detta får hemiska konsekvenser: den fiktiva verklighet Sandra och Doris så levt sig in i förvandlas till grym och högst verklig tragedi då Doris begår självmord.

Det är inte helt lätt att i referatform återge en så mångförgrenad romanstruktur och berättelse som *Den amerikanska flickan* är. Ändå är det inte frågan om en invecklad och svår bok.

Fagerholm behärskar sina berättelser och sitt material suveränt. Boken är på en gång en givande läsutmaning och en makalös läs-upplevelse. Till detta bidrar också språket i romanen. I *Den amerikanska flickan* befäster Fagerholm sin position som språkvirtuos. Det är ett träffsäkert, bångstyrt, sprudlande och humorfyllt språk. Monika Fagerholm uppfinner i sin bok.

Trots att *Den amerikanska flickan* är en berättelse om »bråd och ung död« och ensamhet och övergivenhet så är den ofta också väldigt humoristisk. Scenen där Sandras mamma Lorelei förs bort med helikopter av sin älskare Heinz-Gurt är till exempel helt obetalbar. Och om man sedan också noterar att det mitt i all denna berättartekniska, språkliga och tematiska rikedom finns en skickligt framtrölad stämning och skildring av tid och plats – 1960- och 1970-talen och den fiktiva men ändå så igenkännbara Trakten – så torde det stå klart för var och en att *Den amerikanska flickan* är en ovanlig roman.

Peter Mickwitz

Utdrag fra »Den amerikanska flickan«

Här börjar musiken. Det är så enkelt. Det är i slutet av 1960-talet, på Coney Island, utanför New York. Här finns simstränder och picknickplatser, ett litet tivoli, några restauranger, roliga spelautomater, så.

Det är många människor här. Hon skiljer sig inte från mängden. Hon är ung, femton–sexton, klädd i en ljus tunn klänning, håret är ljust och lite stripigt, hon har inte tvättat det på några dagar. Hon kommer från San Francisco och, tidigare, från någon annanstans. Hon har alla sina saker i en väska över armen. En axelremsväska, den är blå, det står »Pan Am« på den.

Hon går omkring sådär lite slött, talar med någon här och där, svarar på tilltal, ser lite ut som en hippieflicka, men det är inte vad hon är. Hon är ingenting, egentligen. Hon reser runt. Lever ur hand i mun. Träffar folk.

Do you need a place to crash?

Det finns alltid någon som frågar så.

Och det går att leva så, ännu på den tiden.

Hon har några dollar i sin hand, dem har hon nyss fått av någon. Hon har bett om dem, hon är hungrig, hon vill ha mat. Egentligen är hon bara hungrig, ingenting annat. Men hon är lycklig annars, det är en så vacker dag här ute, utanför staden. Himlen är hög, världen är stor.

Hon ser några ungar som står och apar sig vid automaten som man kan spela in sin egen skiva i. De finns lite överallt ännu på den här tiden, och just på ställen som de här; »Spela in din egen sång och ge den som present till någon. Din fru, din man, en vän. Eller håll den för dig själv.«

Som en liten rolig minnespryl.

Hon går in i automaten på skoj. På måfå börjar hon mata in slantar i den.

Man kan välja musik som bakgrund, men hon avstår. Hon trycker inspelning och sedan sjunger hon.

Titta mamma, de har förstört min sång.

Det låter inget vidare. Det gör det inte. Men det betyder ingenting.

Titta, mamma, vad de har gjort åt min sång.

Orden rimmar inte så bra med verkligheten. Det är en sådan vacker dag där ute.

Och när hon har sjungit färdigt väntar hon på skivan och får ut den.

Och sedan kommer hon plötsligt ihåg att hon har stämt träff med någon här.

Hon får brättom till det avtalade stället, det är en park.

Hon ska träffa en släkting. En avlägsen en. Inte släktingen i sig, men avståndet till den plats där släktingen bor. Det är en plats på andra sidan jordens klot.

Det var flickan, Eddie de Wire. Den amerikanska flickan som några år senare hittades drunknad i Bule träsket, Trakten, en plats på andra sidan jordens klot.

det hände sig vid Bule träsket 1969–2008

Det hände sig i Trakten, vid Bule träsket. Eddies död. Hon låg på träskets botten. Håret spretade kring huvudet i tjocka, långa slingor, som bläckfiskarmar, ögonen och munnen var stort uppsparrade. Han såg henne från Loreklippan där han stod och stirrade rakt ner i vattnet, han såg skriket som kom ur hennes öppna mun, det som inte hördes. Han såg in i hennes ögon, de var tomma. Fiskar simmade ut och in genom dem och i kroppens andra håligheter. Men först senare, när det hade gått en tid.

Han slutade aldrig föreställa sig det.

Att som i Bermudatriangeln hade hon sugits ner i träsket.

Nu låg hon där och var onåbar, på tiotals meters avstånd, synlig bara för honom, i det grumliga och mörka vattnet.

Hon, Edwina de Wire, Eddie. Den amerikanska flickan. Som hon kallades i Trakten.

Och han var Bengt. Tretton år gammal i augusti 1969 då allting hände. Hon var nitton, Eddie. Edwina de Wire. Det var konstigt. När han senare såg hennes namn i tidningar var det som om det inte alls var hon.

»Jag är en främmande fågel, Bengt. Är du det med?«

»Ingen kände min ros i världen utom jag.«

Hon hade pratat så, med underliga ord. Hon hade varit en främring där, i Trakten.

Den amerikanska flickan. Och han, han hade älskat henne.

Det var en morgon efter natten, en natt då han inte hade sovit något alls. Tidigt i gryningen hade han sprungit genom skogen över åkern över ängen förbi kusinhuset, förbi de två förfallna ruckelladorna och den röda stugan där hans systrar Rita och Solveig bodde. Han hade hoppat över tre djupa diken och kommit till uthusbyggnaden som låg på rågränsen till Lindströms ägor.

Han hade gått in i uthuset. Fötterna var det första han såg. De hängde i luften. Bara fötter, fotsulorna smutsiga och grå. Och livlösa. Det var Björns fötter, Björns kropp. Kusin Björns. Och han var också bara nitton år det där samma året, då han dog för egen hand.

De hade varit tre: Eddie, Bencku, Björn. Nu var det bara han, Bencku, han var ensam kvar.

Och så: han hade stått och skrikit rakt ut i den vilda prunkande sensommarnaturen, så tyst, så grön. Han hade skrikit mot solen som nyss hade försvunnit bakom ett blått molntäcke. Ett dovt, stilla sommarregn som tveksamt började. Dropp-dropp-dropp, i en annars total och spöklig stiltje. Men Bencku skrek. Skrek och skrek, fast han plötsligt inte hade någon röst.

Han blev stum, för långa tider. Ordentligt stum: inte hade han tidigare pratat så mycket, men nu skulle han inte säga något alls. En medicinsk stumhet, enligt diagnosen framkallad av ett chocktillstånd. Till följd av allt som hade inträffat den natten.

Under samma tid rörde sig också ett annat barn i Trakten. Hon fanns omkring vid alla möjliga och omöjliga tidpunkter på dygnet, på alla ställen, överallt. Det var Doris, träskungen. Doris Flinkenberg som på den tiden inte hade något riktigt hem trots att hon var kanske bara åtta eller nio år.

Det var Doris som sa att hon hade hört skriket vid uthuset på gränsen till Lindströms ägor.

»Det lät som ett stucket lamm eller så som bara en som Bencku låter«, sa hon till kusinmamman i kusinköket i kusinhuset där hon småningom, efter Björns död, skulle bli en dotter själv, i egen rätt.

»Det heter gris«, rättade kusinmamman henne. »Att skrika som en stucken gris.«

»Men jag menar lamm«, skulle Doris protestera. »För det är så som Bencku låter när han skriker. Som ett sådant där lamm som det är synd om. Ett offerlamm.«

Doris Flinkenberg med sitt alldeles eget sätt att uttrycka sig. Man visste inte alltid om det var allvar eller lek. Och om det var lek, i så fall, vilken lek?

»Den enes död, den andres bröd«, suckade Doris Flinkenberg i kusinköket, så salig över att äntligen ha fått ett eget hem, ett riktigt sådant. »Den enes död, den andres bröd«; det var bara en som Doris Flinkenberg som kunde säga det så att det inte lät cyniskt, men ju, nästanåt normalt.

»Nå nå nå«, sa kusinmamman i alla fall till Doris, »vad säger du egentligen?« Men det var ändå något mildt i hennes röst, sådär lugnt och avklarat. För det var Doris som efter Björns, älsklingspojken död, hade kommit till kusinhuset och gett kusinmamman allt hennes liv och hopp tillbaka.

Fast vem kunde ana då, att inte så många år senare skulle Doris också vara död.

Det hände sig i Trakten, vid Bule träsket: dödens förtrollning vid unga år. Det var en lördag i november månad, skymningen förvandlades sakta till mörker och Doris Flinkenberg, sexton år, vandrade genom skogen på den bekanta stigen ner till Bule träsket. Med snabba och bestämda steg; det ökande mörkret bekom henne inte, hennes ögon hade hunnit vänja sig och dessutom var stigen bekant för henne, nästan alltför så.

Och det var Doris Natt, eller var det Doris Dag, eller var det träskdrottningen eller någon annan av de många identiteterna i de många lekarna som hon redan hade hunnit leka i sitt liv? Man visste inte. Men kanske var det inte viktigt mer.

För Doris Flinkenberg, hon hade pistolen i sin ficka. Det var en riktig Coltpistol, antik visst, men nog fungerande. Det enda av värde som Rita och Solveig någonsin hade ärvt efter någon; en diffus anfader som enligt ryktet hade köpt den på det stora varuhuset inne i staden vid havet 1902.

Efteråt, när Doris var död, skulle Rita svära på att hon inte visste hur pistolen, som förvarades undangömd på ett bestämt ställe i hennes och Solveigs stuga, hade hamnat i händerna på Doris Flinkenberg.

Det skulle inte vara direkt lögn, men inte heller riktigt sant.

Doris kom till Bule träsket, hon gick upp på Loreklippan, hon stod där och räknade till tio. Hon räknade till elva, tolv och fjorton också, och till sexton, innan hon hade samlat tillräckligt mod för att höja pistolmynningen mot tinningen och trycka av.

Tänka hade hon slutat redan då, men känslorna, de svallade i huvudet och hela kroppen, överallt.

Doris Flinkenberg med Ensamheten&Rädslan-tröjan på. Gammal och sliten nu. En riktig städtrasa: det var ju vad den vid den tidpunkten hade blivit.

Men så alltså, i mellanrummet mellan två siffror hade beslutsheten gripit Doris Flinkenberg på nytt. Och hon bara höjde pistolmynningen mot tinningen, och, knäpp, hon tryckte av. Fast först knep hon ihop ögonen och skrek; skrek för att överrösta sig själv, sin rädsla, och för att överrösta själva skottet, som hon inte skulle höra mer, så det var ju nog absurt.

Skott, jag tror jag hör skott.

Det ekade i skogen, överallt.

Det var Rita som hörde skottet först. Hon befann sig i röda stugan cirka en halv kilometer ifrån Bule träsket med sin syster Solveig, och det var konstigt, så fort hon hörde skottet så visste hon precis vad som hade hänt. Hon rev åt sig sin jacka och sprang ut och genom skogen till träsket med Solveig efter sig. Men det var för sent.

Doris var redan död som en sten då Rita nådde fram till Loreklippan. Hon låg på mage, med huvudet och håret hängande ner över det mörka vattnet. I blod. Och Rita tappade besinningen. Hon rev och slet i den döda ännu varma kroppen. Hon försökte lyfta upp Doris, och, hur absurt var inte det, bära henne.

Bära Doris över mörka vatten.

Solveig fick göra sitt allt för att försöka lugna Rita. Och sedan plötsligt var skogen full av människor. Läkare, poliser, ambulans.

Men. Doris Natt och Sandra Dag.

I en av deras lekar.

De hade varit två alltså. Sandra och Doris, två.

Doris Dag&Sandra Natt. Det var den andra flickan, också hon hade haft många namn som hade kommit till i deras lekar; lekar som alltså hade lekts med bästa vännen, den enda vännen, den enda enda enda, Doris Flinkenberg, på botten av en simbassäng utan vatten i, så länge. Det var Sandra, hon låg till sängs i veckor efter Doris död, i en himmelssäng i huset i den dyigare delen av skogen

som var hennes hem. Hon låg med ansiktet vänt mot väggen, knäna krökta och dragna upp mot magen, hon hade feber.

En fläckig sliten tröja i trikå. »Ensamheten&Rädslan«: det andra exemplaret av de två enda i hela världshistorien, under stora huvudkudden. Kramade tröjan så att fingerknogarna vitnade.

Slöt hon ögonen var det blod överallt. I blodskogen var hon, vandrade där virrande i mörker, som en blind.

Sandra och Doris: det hade varit de två, de hade varit bästa vänner.

Och, det här visste bara Sandra Wärn av alla: Syster Natt&Syster Dag. Det var en lek de hade lekt. Och just i den leken var det hon som hade varit flickan som drunknade i Bule träsket för många år sedan. Hon som hetat Eddie de Wire. Hon, den amerikanska flickan.

Leken hade haft ett namn också. Den hade hetat Mysteriet med den amerikanska flickan.

Och den hade haft en egen sång. Eddie-sången.

Titta mamma, de har förstört min sång.

Och alla ord och underliga meningar som också hade hört till leken.

»Jag är en främmande fågel, är du det med?«

»Hjärtat är en hjärtlös jägare.«

»Ingen kände min ros i världen utom jag.«

DANMARK
SIMON GROTRIAN

Korstogets lille tabel

Borgens forlag, 2004

Simon Grotrians bøger er en lang søgen i sproget efter den indsigt, epifanien, den eller de linjer, den frasering af netop de ord i klang, fornemmelse og rytme, der et kort øjeblik siger alt, hvorefter skriften tumler videre gennem sproget, næsten mekanisk og metronomisk eller så at sige i ren poetisk form. Som et hus under stadig bygning og af ubestemt størrelse, et dueslag eller en skyskraber, hvor trykket ind imellem stiger, så taget blæser af eller gulvet bryder sammen. Metoden er surrealistisk, automatskrift, og de lysende eller mørknende epifaniske linjer er en slags »fundne objekter«.

Grotrians poesi har rødder ikke bare i surrealismen, men også i konkretismen. Der er ikke så langt til hverken Ernst Jandl eller Öyvind Fahlström, selv om Grotrian ud over at være surreel og vildt konkret også er religiøs.

Der er faktisk en del Frelsens Hær over ham, en del »blod og ild« og ikke så lidt »barnetro«, fra dengang da hæren stadig havde bigbands, og der er en del tungetale af næsten spiritistisk komik. Grotrians poetiske univers er i stadig tilblivelse, det består af partikler og elementer i konstant bevægelse, og ind imellem klynger de sig sammen i sole. Men ærindet er alvorligt, og stort:

Alle erfaringer
bristede ud af min hånd
Jeg må løfte et træ.

Simon Grotrians seneste bog hedder *Korstogets lille tabel*, og ganske vist kunne det vel nok være en korsfarer, der skriver hjem i et brev, at

FOTO: JØRGEN PLOUG/PS

I verdenslyset strålende fra Herrens øjne
rider de mod pesten
med en tromme under flankerne

men helt så ligetil er der ingenting, der er, når den mand sidder med
digtets rorpind, og hvad sker der egentlig i en anden klynge linjer
som:

Døden banker rust af dine visdomstænder
flyet mod en gane
mens jeg så din indianerfjer
og 1000 små balloner, der var adelige.

Semaforen blinker ufortrødent, men der er sprækker i syntaksen,
alt flimrer mellem gru og komik, pludselig er det et fly, der banker
mod ganen og selve mundhulen bliver et univers. Det kunne være et
Amerika med fjer på, men strofens første linje dominerer alt.

Man siger her og der, at Gotrian er sær, at han er mærkelig, at han
er et sludrechatol og et vrøvlhoved, – at han er koket eller en krukke,

og det er han selvfølgelig også. Men han er først og fremmest en fantastisk og iniciterende digter, for hvem »helgener flammer i serieporte«, mens »heliumfostrene duver i plankton« og »postludier nipper till Jomfruens tånegle«. Han er måske langt væk og langt ude på sin rumrejse, men han husker altid, hvordan

Fortællingen døde i halsen
som savspåner

og ganske vist siger han, at »stjerner tændes, når du strejfer tasterne«, men det er ikke sig selv, han taler om.

Det er det derimod nok, når han, med en glad erotisk fanfare siger, at »mine haletudser flimrer i orkestergraven«, og som et ægte barn af Rimbaud ved han også, at »vækkeuret gjalder når jeg dør«.

Peter Laugesen

Udvalgte dikt fra samlingen »Korstogets lille tabel«

Den grå transformator
vil udslynge tungen
stafetten har prikket
min natteblå ryg
mine brødskorper løfter
en slagskygge hen
over markernes hvidhed
jeg tilhører Kristus
som tilhører dig
og han skærer sig altid
på tvillingekanten
der findes en klode
ved siden af denne
til menneskers drømme
jeg puster til sne
som er støv fra de døde
og ønskerne optælles
verden er åben
bag enkerens slør
som en himmel, der vokser
i glatte alléer
og ormene venter:
2 bølger i skoene
ringe af lys
på den smadrede bilrude
avnerne fløj
gennem hullet i muren
samt.

Du stryger min finger på ruderne, spejle
portrætter med børn
matematiske hjerner som toppen af Ararat.

Mennesker udenfor sortner til hest
i en skrâregn, der dribler.

Det nederste ekko fra fuglenes afsind
er klodesystemer
som burrer på stemmen.

Min vinter har skrinlagt en merinokutte
der bræger i spandene.

Korset vil omfavne alle retfærdige.

Fjenderne knæler med gravsten i lysken
ved staternes hårgrense.

Heliumfostrene
duver i plankton.

En strandvaskerrenselse
lægger din gildesal hen over arret.

Du kitter mig sammen med lerduens rædselsskrig
brændende køøjer, sorgmeteorerne
bryder dit hvælv.

Fra et selvmord
til molsværdet.

Livsnerven dunker sin pæl gennem hjertet
jeg dvæler ved verden
den klatrende sø under herpeslavin
og endelig flodstormer skibene opad.

Atomernes luftige sprællemænd jokker
manegerne rundt.

En kanonkugle væder min tid
og min tunge.

Da skærmen frøs til
måtte kronhjorte skære mig fri.

Sirius rasler med lænkerne
inde i kikkertens mave
og isbjerge klaprer
Mariahælsfjernt.

De chokeredes negle var striber bag færgen.

Vi skærer en skive af uret
da ser vi
på floden i krampe, som bly over tagene.

Himlen blir mættet med stene
der viser os tronen i Paradis.

Alle erfaringer
bristede ud af min hånd
jeg må løfte et træ.

Sådan fik vi tal på vore sole
én står op, og én går ned.

Jeg brænder inde, brænder inde
i notater, der er blinde.

Men Vorherres vilje rækker over graven som et barneskrig.

Og sådan skal vi nå hinanden.

Toneæblet klukker som en gade i orkestrene.

Ét sværdslag fra Gomorra
stikker sømmet ud af tordenbraget
regnen er den saliges kursiver.

Jeg blev genkendt, da jeg fødtes
med min ryg i testamenterne
der formede et vingepar.

Og sådan ekspanderer jeg på lærredet
fra sko til sko.

Jeg byggede en rede mellem tinder
og ved døden må jeg tabe en viol på laktulosehimlen
iglerne i sjælen
og en buste til de snappende klaverer.

Elefanter, elefanter.

Som Aladdintons af mærkelige nedfaldsfrugter.

Snurretop.

Trappen galoperer over Frelseren
oblaten skyder frem en kilometer foran cyklen
og for hver gang himlen sluges af et åndedrag
slår Helvede en vinge ud
til månen i sit flagrende ornat.

Jeg har et kors i lommen
ærtefloden rinder mellem 2 planeter
vinen snurrer rundt i mine fælge
og erobringen, jeg søger i et dørhåndtag
når messefisk står brud på dine neglerødder.

Sukkerenglen taber en olivensten i maven
dine øjne dufter
men kan ikke plukkes
poesien hives op af ostrakismehjernen
dét, som glosen dækker, hvis du kradser i papiret
er en harpe streng til serveren
jeg vil styrte alle onde
ned i flammerne.

En motorsav igennem min beslutning
er den lige vej
og drengekoret løber i en rille om min hals
da tar du tøjet på
måske er de opstandne også
fugle hér i verden.

SVERIGE
MAJGULL AXELSSON

Den jag aldrig var

Prisma, 2004

Majgull Axelsson, född 1947, debuterade 1994 med *Långt borta från Nifelheim*, som blev hennes kritikerrosade genombrott. Romanen belönades med Augustpriset och har översatts till ett tjugotal språk. *Den jag aldrig var* är en ny stor roman om skuld och försoning, om sökandet efter identitet, om kärlek och vänskap. Romanen handlar om MaryMarie, som alltså har två namn i ett. Så är också intrigen konstruerad.

Den jag aldrig var är två romaner som spelas ut mot varandra i en. MaryMaries man, Sverker, är notoriskt otrogen. Vid ett besök hos en prostituerad kvinna knuffas han ut genom fönstret och bryter nacken. Han tvingas ligga i respirator år efter år eller också dör han när hustrun kopplar ur respiratorn. Vi vet inte ty Mary tycks fortsätta att plikttroget vårda honom och sin egen karriär medan en rasande Marie tar livet av honom och döms till fängelse för mord.

I hela sitt liv har MaryMarie haft två identiteter: Mary och Marie. När det ena jaget riskerar att tappa sin mask har hon kunnat byta till den andra. Hon har med stor möda försökt lägga sitt liv till rätta. Hon har klarat sin klassresa från utanförskap till chefredaktionen på en kvällstidning till att bli regeringsmedlem. Men bara hon blundar ser hon sin andra identitet: Och det är Maries, hon som har tagit det yttersta steget och mördat sin make och nu sitter inlåst i kvinnofängelset.

I detta raffinerade spel med dubbla identiteter lyckas Majgull

FOTO: ULLA MONTAN

Axelsson locka läsaren in i det existentiella och etiska dilemma som hon egentligen berättar om.

Sverker är en tilldragande man men han är narcissistisk och ett tomt skal. Det mesta han säger och skriver är floskler. Hans hustru har sedan länge genomskådat honom. Under vissa perioder reagerar hon genom att bli stum, hon är fysiskt oförmögen att tala. Det kan tolkas som både en provokation och en reaktion mot allt detta ytliga som strömmar mot henne från omgivningen. Särskilt provokativt är

det naturligtvis om den som plötsligt tystnar är minister och inte svarar på några som helst frågor, när till exempel folk från mediavärlden anser sig ha rätt att ställa henne till svars.

Majgull Axelsson är väl förtrogen med mediavärlden; hon var själv under en lång period journalist. Så är hennes bok bland mycket annat en uppgörelse med en allt mer brutaliserad journalistik.

Ett annat viktigt tema i *Den jag aldrig var* är nåd och förlåtelse. Mary kan som statsråd benåda. Men när det gäller hennes man ska hon förlåta, och det förmår hon inte: »Kanske är förlåtelse ett löfte att inte minnas det man minns? Att inte sörja det man sörjer? Att inte avsky det man verkligen avskyr?»

I Majgull Axelssons roman är perspektiven på människans förmåga och oförmåga att leva ett helt och sammansatt liv många. Det som leder boken framåt och ger den ett närmast thrillerartat driv är ordet »om«, berättelsens suggestiva motor. Frågan om vem Mary-Marie verkligen är och vad som egentligen hänt gör romanen till en spännande och märklig läsoplevelse.

Max Lundgren

hemma

»HERREGUD«, SÄGER SISSELA. »Vad är klockan?«

Jag sträcker fram mitt armbandsur och visar. Halv tolv. Läggdags. Men jag har ingen lust att gå och lägga mig. Tvärtom. Jag har det bra, allt är plötsligt enkelt och självklart. Vilken makt är det jag har fruktat? Makten att förnedra. Vilken makt har Bergakungen att förnedra mig ytterligare? Nästan ingen alls. Å andra sidan är han ju uppfinningsrik ... Äh! Jag skjuter undan tanken. Likgiltigheten finns alltid. Den skyddar. Och det är skönt att äntligen sitta i sitt eget kök med fötterna på sitt eget köksbord och dricka rödvin. Men Sissela är inte lika avspänd. Hon drar åt sig kvällstidningarna och börjar bläddra, far sedan med pek fingret över en programtablå innan hon tittar upp.

»Fan också. Vi har missat den.«

Jag rynkar pannan. Missat vadå?

»Magnus film ... Den där som han gjorde i Vladista.«

Jag gör en liten grimas. Jaha.

»Det skulle vara någon slags debatt efteråt. Den kanske fortfarande pågår ...«

Jag pekar på fjärrkontrollen. Den ligger på diskbänken. Köksteven hänger bakom Sissela, hon virrar runt lite innan hon får syn på den, trycker sedan planlöst på fjärrkontrollen. Världen flimrar förbi, sena nyheter, ett burkskratt, en överdrivet stämningsfull melodislinga från en symfoniorkester. Men ingen film och ingen debatt.

»Nej«, säger Sissela. »Vi missade den.«

Jag fnyser till. Det är en miss som är lätt att stå ut med. Sissela tar en klunk av sitt vin.

»Han är billig«, säger hon sedan. »Riktigt billig.«

Jag rynkar frågande på ögonbrynen. Vem?

»Dessutom är han lat. Fast det är han ju inte ensam om. Det är fan så mycket enklare att stoppa ett stearinljus i rumpan på någon än att verkligen skapa något. Det är det de håller på med, hela gänget. Tabubrott. Billiga sensationer. Och så sätter de näsan i vädret och är

djävligt malliga över att de törs, fast alla vet att det inte finns något enklare sätt att skaffa sig uppmärksamhet och öka sitt kulturella kapital än att bryta ett tabu. Och det var det han var ute efter. Uppmärksamhet. Ingenting annat. Han har alltid gjort det lätt för sig. Känt efter vad som är på gång, men aktat sig för att ta något på allvar. Det var därför han hycklade om solidaritet samtidigt som han såg till att plåta henne ur varenda vinkel när hon hade gurkor och knytnävar och flaskor uppkörda i ... Det var äckligt.«

Magnus, alltså. Jag nickar instämmande, trots att jag aldrig såg utställningen. Bilderna i tidningarna räckte, bilderna på flickan och bilderna på Magnus när han log sitt milda leende. Inte konstigt att Torsten fick ett raseriutbrott i Dagens Nyheter.

»Kan du förlåta?« säger Sissela plötsligt.

Jag rätar på ryggen. Det finns saker vi inte talar om.

»Alltså inte Magnus, utan ...«

Hon håller en cigarrett i ena handen och en tändare i den andra. Om jag hade kunnat tala så skulle jag ha skämtat bort det hela och sagt att jag var beredd att förlåta allt, utom det hon just tänkte göra, att ingen som röker i mitt kök kan räkna med förlåtelse. Men jag kan inte tala. Jag är tvungen att lyssna.

»Dem oss skyldiga äro«, säger Sissela. Sedan tänder hon sin cigarrett och blir sittande orörlig, ser in i sin egen rök. Jag nickar inte, rör mig inte.

»Farsan dog i somras«, säger hon sedan.

Jag höjer ögonbrynen. Det har hon inte sagt något om, inte ens låtit mig ana. Jag öppnar munnen för att säga något, men sluter den genast igen. Lönlöst. Men jag är förvånad: så vitt jag vet har inte Sissela haft någon kontakt med sin far sedan vår första midsommarrafton tillsammans. Jag vet nästan ingenting om honom, i trettio års tid har han bara skymtat förbi i hastiga bisatser. Snickare. Alkoholist. Hårdhänt. Marxist av den gammaltestamentliga typen. Mamma har varit lika osynlig: hon dog när Sissela var sex år gammal och lämnade bara fläckvisa minnen efter sig.

»Han blev faktiskt sjuttioåtta år«, säger Sissela. »Vilket är ganska enastående med tanke på hur han rökte och krökade.«

Hon tittar på sin egen fimp, skakar sedan på huvudet.

»Det var boutredningsmannen som tog kontakt med mig ... Då hade gubben varit död i flera veckor. Icke begravd, dock. Djupfryst. Först tänkte jag inte befatta mig med gubbdjäveln, men sedan ...«

Hon suckar.

»Jag blev tvungen att åka hem. Ja, hem till honom alltså. Han hade bott kvar i den där tvåan i Aspudden ända tills han dog. Det såg ut precis som förr. Nästan i alla fall, de måste ha tapetserat om åt honom någon gång på sjuttioalet. Men det var samma möbler, samma brunäckliga skit som förr. Fler glasringar på bordet, bara. Och fler brännmärken. Och fimpar överallt, i handfatet, i toan, i badkaret, på golvet i hallen. Tomflaskor också, förstås. Överallt. I städskåpet, under köksbordet, i ett hörn i stora rummet, under sängen i sovrummet. Man kunde ha köpt en bostadsrätt bara för panten. Fast det skulle han ju aldrig ha gjort. Det var ju bara borgarbrackor som brydde sig om materiella ting. Han stod ju över sådant. Långt över.«

Hon drar ett djupt bloss, blicken är långt borta, överläppen krökt.

»Och lakanen ... Alldeles grå med konstiga små svarta prickar. Som löss. Fast det var inte löss. Det var något svart och smetigt. Snus, kanske.«

Jag ser henne framför mig där hon står i ett brunt litet rum och stirrar på en hög sängkläder på golvet. Ett rött vaddtäck. En kudde med randigt kuddvar. Smutsiga lakan. Persiennerna är neddragna, vitt solsken tränger genom springorna och ritar ränder på golvet. En liten krans av brännmärken vid sängens huvudända. Men Sissela har vita byxor. Hon har en guldring på varje finger. Hennes hår glänser. Hon rör sig inte.

Jo, hon rör sig. Hon sitter bredbent vid mitt köksbord och suger intensivt på sin cigarrett.

»Jag skickade dit en firma som fick tömma hela lägenheten och köra allt till tippen. Jag tog ingenting, det fanns inte så mycket som en handduk i den där lägenheten som jag ville ha. Och sedan begravde jag honom. Bara för att djävlas. Jag ordnade präst, psalmsång och hela skiten. Han avskydde ju religion och allt kyrkligt, opium för folket och allt det där ... Så jag ordnade en präst och begravde honom enligt svenska kyrkans ritual.«

Hon ger mig en hastig blick.

»Det var i början på augusti. Du var i New York.«

Jag nickar. Visst. Jag minns. Vi talade inte med varandra på mer än en vecka och när jag väl ringde var hon korthuggen och tvär.

»Men det blev ingen lyckad hämnd. Det var ju bara jag och prästen och organisten där. Förutom farsan, då. Och organisten spelade lite för vackert och prästen talade lite för väl så efteråt mätte jag rätt dåligt. Det tog ett tag innan jag kom på varför.«

Under ett ögonblick stirrar hon på sin fimp, reser sig sedan och går fram mot diskbänken, spolar vatten över glöden. På väg tillbaka

ställer hon köksfönstret på glänt. Jag drar ett djupt andetag. Nattluften smakar friskt som vatten.

»Det hade att göra med förlåtelse. Med de där raderna i Fader Vår: *Förlåt oss våra skulder, såsom ock vi förlåta dem oss skyldiga äro.* Jag låg vaken på nätterna och tänkte på det där. För hur ska man kunna förlåta? Att inte förlåta är farligt, det vet man ju, då blir man bitter och förgrämd och dör i förtid. Alltså bör man förlåta om inte annat så för hälsans skull. Eller av kosmetiska skäl, så att man inte blir sur och ful och får alla människor att hata en. Men hur gör man? Hur bär man sig åt? Hur kan det finnas förlåtelse när Gud inte finns?»

Hon står bredbent mitt på golvet och ser på mig, drar med handen över munnen i en manlig gest.

»Försoning är en annan sak«, säger hon och famlar på nytt efter sitt cigarettpaket. »Försoning är möjlig utan Gud. Två människor kan försonas, de kan byta skuld med varandra och ge varandra tillgift. Det är ömsesidigt. Och en människa kan kanske till och med försonas med sig själv. Men det var inte försoning jag behövde, jag behövde förlåta. Jag behövde stå fast vid övertygelsen att farsan stod i skuld till mig. För jag var ju bara en liten unge. Vad kunde en liten unge vara skyldig honom? Vilket ansvar kan en sexåring ha? Va?»

Vi stirrar på varandra ett ögonblick. Jag känner hur kåkarna tuggar tomt på en fråga. Vad gjorde han? Sissela sjunker ner vid köksbordet igen.

»Men hur ska man hitta förlåtelse för en fyllgubbe som slår en ledsen sexåring? Som låter en nioåring torka upp spyor och som sedan för ett djävla regemente med henne när han har nyktrat till. Som är hånfull och avundsjuk? Som inte en enda gång kommer ihåg en födelsedag och aldrig, aldrig köper en julklapp? Och varför ska jag sedan gå omkring som vuxen och känna mig taskig för att jag inte vill ha med honom att göra? Va? Herregud, ibland har jag varit på vippen att bli religiös bara för att få tillgång till de där orden. Förlåtelse. Nåd. Men det går inte. Jag kan inte tro hur jag än försöker. Himlen är tom.«

Hon blir sittande orörlig ett ögonblick innan hon plötsligt flackar till med blicken.

»Och du då«, säger hon. »Har du förlåtit? Egentligen?»

Ljudet som tränger upp ur min strupe skrämmer mig själv. Jag väser. Sissela drar sig hastigt tillbaka.

»Förlåt«, säger hon. »Jag menade inte ... Förlåt.«

Men jag vet inte heller hur man gör.

Skugga-Baldur

Bjartur bókaforlag, 2003

Det er den Islandske forfatter Sjón (Sigurjón Birgir Sigurðsson, f. 1962) som er modtageren af Nordisk Råds litteraturpris år 2005 for sin femte roman, *Skugga-Baldur* fra 2003. I sin motivering udtaler bedømmelseskomiteen at romanen »balancerer fint på grænsen mellem poesi og prosa. Romanen væver motiver sammen fra islandske folksagn, romantisk fortællerkunst og en fascinerende historie, hvor nutidens etiske spørgsmål træder frem.«

Sjón gjorde sig allerede som ung bemærket i de litterære kredse i Island. Som 16-årig udgav han sin første digtsamling *Sýnir* (*Visioner*, 1978) og i de følgende år udgav han yderligere syv digtsamlinger, som senere blev genudgivet i ét bind med titlen *Drengurinn með röntgenaugun* (*Drengen med røntgenøjnene*, 1986). Frem til udgivelsen af disse samlede digte havde Sjón selv stået for udgivelsen af sine bøger, og han havde ry for at være lidt af en undergrundspoet – eller i hvert fald en anderledes forfatter. Sjón tilhørte gruppen af unge forfattere, som kaldte sig Medusa. En forfattergruppe som i 1970'erne og 1980'erne søgte inspiration i surrealismen, og man ser da også tydelige træk fra denne litterære retning i hans digte og faktisk også i hans romaner.

I 1987 udkom hans første roman, *Stálnótt* (*Stálnat*), derefter *Engill, pípuhattur og jarðarber* (*Engel, høj hat og jordbær*, 1989), men det må siges at være med sin tredje roman, *Augu þín sáu mig* (*Dine øjne så mig*, 1994), at han for alvor slog igennem som romanforfatter. Bogen blev tildelt avisen DV's (*Dagblaðið Vísir*) anerkendte kulturpris i 1995. *Augu þín sáu mig* er oversat til dansk, finsk, norsk, svensk, litauisk og

FOTO: SIGFÚS MÁR PÉTURSSON

spansk og har fået en enestående modtagelse i Skandinavien. I 2001 udkom en selvstændig fortsættelse af *Augu þín sáu mig – Með titrandi tár* (*Med dirrende tårer*) – og endnu en gang fik Sjón tildelt DV's kulturpris. *Með titrandi tár* udkom for nylig på svensk (2004). I disse to romaner forsøger Sjón så at sige at genskabe det 20. århundrede, og i denne genskabelsesproces benytter han sig af en religiøs vinkel til lige med forskellige litterære og kunstneriske genrer. Han trækker på islandske folkesagn så vel som internationale skrøner, krimigenren, film og tegnefilm. Sjón har desuden skrevet noveller, børnebøger og skuespil, og sidst men ikke mindst har han skrevet tekster til musikere som Björk og The Brodsky Quartet. Han er formodentlig den eneste nordiske forfatter, som har været nomineret til en Oscar – nemlig for sangteksterne til Lars von Triers *Dancer in the dark* i 2001.

Skugga-Baldur (2003) er Sjóns femte roman, og i den dykker han ned i den islandske folkesagnstradition og det 19. århundrede. Titlen er dobbelttydig. På den ene side er der tale om et folkesagnsfænomén – nemlig afkommet af en kat og en ræv – og samtidig betyder navnet en ond ånd (eller et skummelt menneske). Der leges med

begge betydninger i Sjóns roman; sognepræsten Baldur Skuggason, som er en af hovedpersonerne, er en skummel og ondsksfuld karakter, og han gennemgår det ene mærkværdige hamskifte efter det andet, som fortællingen skrider frem.

Man kan i princippet katagorisere *Skugga-Baldur* som en kortroman, eftersom bogen er på blot 123 sider, og på nogle af siderne står der kun nogle få afsnit, ja helt ned til en enkelt linje. Denne knappe stil er en vigtig del af romanen, som i høj grad balancerer på grænsen mellem poesi og prosa med sin stramme, præcise og poetiske stil. Man kan også sammenligne fortællingens opbygning med en strenge kvartet, nærmere bestemt som en kvartet af Schubert. Men selv om fortællingen ikke er lang, hvad sidetal angår, er den langt fra enkel i opbygningen, eftersom den består af adskillige fortælletråde. I en af disse følger vi Baldur Skuggason på rævejagt i kulde og mørke oppe på højlandet. I en anden hører vi om urtedoktoren Friðrik B. Friðriksson og pigen Abba der lider af Down syndrome, som han har taget til sig, og som med sin kærlighed selv er kommet ham til undsætning, da han var på afgrundens rand. I en tredje fortælles der om et skibsforlis ved en islandsk strand i foråret 1868. Alle disse fortælletråde flettes sammen på en elegant og ofte overraskende måde; Friðriks, Abbas og Baldurs skæbne er tættere forbundet end læseren aner.

Skugga-Baldur blev nomineret til Den Islandske Litteraturpris i 2003. Det er en udbredt opfattelse, at dette værk er mere tilgængeligt end Sjóns tidligere romaner; at den surrealistiske fantasifulde stil som de er karakteriseret af, er blevet erstattet af en mere gennemsigtig og enkel stil, som er blevet sammenlignet med det 19. århundredes romantikere, Hoffman og Tieck. Det kan der være noget om, i hvert fald står det klart, at form og indhold går op i en højere enhed i dette værk på en usædvanlig virkningsfuld måde. Det er også værd at gøre opmærksom på, at Sjón i *Skugga-Baldur* benytter sig af den historiske romans form til at formidle et af nutidens omdiskuterede etiske spørgsmål; nemlig om de svage stadig er velkomne i en verden, hvor teknikken har gjort det muligt for folk at takke nej til at få børn som Abba, og hvor det forudsiges, at Downs syndrom vil være forsvundet fra jordens overflade inden for de næste årtier. Spørgsmålet er, om vi så ikke er kommet tilbage til den opfattelse som herskede på den tid, hvor romanen foregår.

Soffía Auður Birgisdóttir (oversat av Suzanne Torpe)

Örta-friDrik stoppar sin pipa och betraktar byltet som ligger på salsbordet, där likkistan hade stått för en stund sedan. Det är inlindat i svart segelduk och surrat med tredubbelt tvinnat snöre – allt är välbevarat trots att det inte har varit framme på mer än sjutton år – och det är drygt fyrtio centimeter högt, ungefär trettio centimeter långt, och jämnt tjugofem centimeter brett. Friðrik tar ett fast tag om byltet, lyfter upp det i huvudhöjd och skakar det intill örat. Innehållet är fast, det väger ungefär tio skålpund och ingenting skramlar inuti. Inte mer än föregående dag.

Friðrik lägger det på bordet igen och går ut i köket. Han sticker in en tändsticka i kakelkaminen och för glöden till piptobaken, tänder med långsamma men bestämda inandningar. Det knastrar i tobaken, han drar in dagens första rök med ett djupt andetag och säger rakt ut i luften, samtidigt som han blåser ut den:

– Umph Abba har.

»Umph« kunde betyda så mycket på Abbas språk: Låda, kista, skrin, ask eller schatull, till exempel.

Friðrik har länge anat vad byltet innehåller, och han har ofta känt på det, men det är först i dag som han får sin nyfikenhet stillad.

* * *

Friðriks och Hafdís möte utspelade sig tre dagar efter hans ankomst till Island. Han var på väg hem efter supé, gargantuiskt kaffedrickande och allsång hos sin före detta lärare, herr G-. Han gick dit näsan pekade. Den förde honom snabbt upp från Kvos-kvarteren, ut ur staden, söderut över grusbankarna, ned mot havet, där han sprang längs med stranden och ropade ut i den ljusa evigheten: »Jag hyllar Dig hav, Du den fria mannens spegel!« Det var på midsommarnatten, flugan gungade på tåtelstrået, strandpiparen visslade och nattsolens strålar föll lodrätt på gräset.

Vid denna tid var huvudstaden inte större än att det tog en halvtimme för en man med raska fötter att gå runt den, och därför dröjde det inte länge innan Friðrik var tillbaka igen där han hade påbörjat sin kvällspromenad. Det vill säga på stigen bakom den gamle

och grå mentorns hus, utanför herr G-. Köksans son kom ut genom baddörren och gick försiktigt för att inte tappa en bricka, där det fanns en bleckmugg, potatisskal, forellskinn och en brödbit, rester efter kalaset tidigare på kvällen.

Friðrik dröjde sig kvar när han såg att pojken gick med detta bort till ett litet skjul, bredvid ett större uthus på bakgården, där han öppnade en lucka och makade in brickan genom den. Från skjulet hördes buller och fnysningar, brakande och grymtande. Pojken drog till sig handen, slängde igen luckan och skyndade tillbaka – men stötte ihop med Friðrik som hade kommit in genom grinden.

– Vad har ni där, en dansk köpman?

Han sade detta på det halvt likgiltiga sätt, som skall ta udden av dåliga nyheter. Ynglingen stirrade på Friðrik som om han var en av baron Münchhausens män på månen, och svarade trumpet:

– Nä, jag tror att det är fruntimret som satte ut barnet häromdagen.

– Jaså!

– Ja, hon som blev gripen inne på kyrkogården, och som höll på att begrava det döda barnet i »studenten« Ólafur Jónassons grav.

– Och varför är hon här?

– Kanske fogden har bett sin släkting att förvara henne? Det är knappast lämpligt att ha henne bland manfolket på tukthuset. Säger mor.

– Och vad skall man göra med henne?

– Nä, hon skickas väl till Köpenhamn, till spinnhuset, och utackorderas när hon kommer tillbaka till landet. Om hon kommer tillbaka.

Pojken tittade hastigt omkring sig och drog upp ett litet horn med luktsnus ur fickan:

– Förresten borde jag inte tala om sådant som jag hör här i huset ...

Han stack upp hornet i ena näsborren och sög i sig snus av fulla krafter. Därmed var samtalet över. Medan köksans son kämpade med nysningarna gick Friðrik fram till skjulet. Han satte sig på huk, öppnade luckan och kikade in. Det var mörkt där inne, men det sipprade in tillräckligt av sommarnatten mellan bräderna i taket för att hans ögon skulle vänja sig vid mörkret, och då urskilde han en kvinnogestalt i ena hörnet. Det var fången.

Hon satt raklång på jordgolvet och böjde sig över brickan med mat, som en docka fylld med torkade arter. I sina små händer höll hon en potatisskalsremsa som hon använde till att fösa ihop fiskskinn och bröd, sedan tog hon tag om det med skalbiten, förde det mot munnen och tuggade samvetsgrant.

Hon tog en klunk ur bleckmuggen, och stönade. Då tyckte Friðrik att han hade sett nog av eländet. Han famlade efter luckan för att stänga, men stötte i handen mot väggen så att det brakade. Figuren i hörnet blev medveten om honom. Hon tittade upp och såg honom rakt i ögonen. Hon log och hennes leende fördubblade lyckan i världen.

Men innan han hann nicka tillbaka försvann leendet från hennes ansikte, och lika snabbt satt där en mask som var så dystert att Friðrik brast i gråt.

* * *

Friðrik knyter upp knuten, virar snöret runt vänsterhandens fingrar, drar härvan över fingertopparna och smyger ned den i västfickan. Han vecklar upp segelduken runt byltet. Då framträder två jämnstora paket, inslagna i brunt, vaxat papper. Han lägger dem sida vid sida och öppnar dem: Innehållet förefaller vara likadant i båda, svarta träbrickor, tjugofyra i varje hög. Han bläddrar bland brickorna som i en kortlek, och ser att även om de är svartmålade på ena sidan så är de vita på den andra, men ändå inte alla. I den ena högen är några av korten svarta och gröna, men i den andra är några svarta och blå. Han kliar sig i skägget:

– Ja minsann, Abba-di, den är stor, bildgatan som du har släpat med dig genom livet ...

Och nu tar ett invecklat och underligt skådespel sin början i den lilla salen på Brekka i Dalur. Husbonden rör varsamt vid varje del av gatan, granskar dem noggrant från alla håll och kanter. På de gröna och blå står någonting skrivet – en mening på latin – och det förklarar spelet.

Han påbörjar pusslet:

Han börjar med de blå brickorna.

Friðrik B. Friðjónsson studerade naturlära vid universitetet i Köpenhamn åren 1862 till 1865. I likhet med många av sina landsmän tog han aldrig examen, men de sista tre åren i Danmark var han fastanställd på apoteket Elefanten på Store Kongensgade, vilket då drevs av apotekare Ørnestrup. Där arbetade sig Friðrik upp till en plats som medicinassistent, och hjälpte till med apotekets inebriata-

register. Eter, opium, lustgas, flugsvamp, belladonna, kloroform, alruna, haschisch och koka. Förutom att de användes till diverse dekokter, var dessa substanser favoriter bland Köpenhamns »lotusätare«.

Lotusätarna var en grupp människor som eftersträvade ett levnadssätt som i franska poeters diktkonst, exempelvis Baudelaires, de Nervals, Gautiers och de Mussets. De höll fester – som det gick många rykten om, men få hade bevistat – där medicinalväxterna bar dem till nya världar, såväl kroppsliga som andliga – snabbt och ljuvlig. Friðrik var en välsedd gäst på dessa tillställningar, och en gång när de reste sig efter en eterdriven berg- och-dalbana, sade han till sitt medresenärer:

– Jag har skådat kosmos! Det är gjort av dikter!

Då tyckte danskarna att han talade som »en riktig Isländing«.

Friðriks Islandsresa sommaren 1868 var däremot helt och hållet av det jordiska slaget. Han hade kommit för att reda upp föräldrarnas dödsbo, de hade gått bort i lunginflammation med nio dagars mellanrum om våren. Ägorna var inte mycket att skryta med: torpet Brekka i en avlägsen dal, kon Knippelhorn, några fårstackare, en fiol, ett schackbräde, en kista med böcker, moderns spinnrock och hankatten »Lill-Frikki«. Därför skulle uppehållet inte vara länge. Det skulle inte ta lång tid att sälja djuren till folk i trakten, betala skulder, packa ihop bohaget, hänga katten och bränna ned husen på gården, eftersom de enligt vad Friðrik visste var ganska förfallna.

Och detta hade han gjort, om inte universumet hade kastat fram en oväntad versstump. Det hände i ett vidrigt ruckel, en solklar natt i juni.

* * *

Träbrickorna spelar i Friðriks händer. Det som såg ut att vara ett obegripligt gåta styr nu hans händer. Det verkar inte bättre än att mysteriet är skapat av sådan magi att det lägger upp sig självt. Helt utan egen inverkan lägger mannen en bricka bredvid en annan, och i samma stund som de nuddar varandras kanter faller den ena in i tomrummet bredvid den andra, och går inte att rubba igen. Och så vidare, om och om igen. Tills de blå brickorna har bildat botten, och de andra blir väggar och gavlar, på någonting som mest liknar ett långt och högt tråg. Väggarna är vita på insidan och svarta på utsidan.

Och orden på botten bildar en mening: »Omnia mutantur – nihil interit.« Friðrik skrattar för sig själv: »Allting förändras – ingenting förgås.« Han kan inte föreställa sig vad det är för konstfärdig snick-

are som har givit Hafðís denna dyrgrip, och som har valt detta citat från självaste Ovidius åt henne.

Då hörs ett råmande, i andra änden av huset.

Mysterielösaren vaknar upp ur sina tankar. Knippelhorna den andra råmar igen och vill bli betjänad. Friðrik lägger ifrån sig arbetet och skyndar sig ut i ladugården, han har ännu inte lärt sig de nya rutinerna på Brekka. Det var Abba som brukade sköta om deras djur.

* * *

Ett arbetsvillkor för stipendiet på tjugo daler till de islänningar som bodde på studenthemmet, var att de följde människor utan vänner till graven. Friðrik uppfyllde denna glädjelösa plikt som alla andra, och eftersom han var en riktig bokmal och ständigt stod på minus hos bokhandlare Høst, tackade han med nöje ja, när han erbjöds att vara nattvakt på stadens bårhus. Där åtog han sig sedan ännu ett arbete, att översätta utländska läkartidskrifter åt en korkad och välbeställd obducentlärling från Kristiania. Friðrik satt många nätter vid en osande lampa och översatte till danska beskrivningar av de senaste metoderna för att hålla oss människostackare vid liv, medan liken låg på bårar runt omkring och var bortom all räddning, trots uppmuntrande nyheter om framsteg inom elektroterapi.

I tredje häftet av *London Hospital Reports*, årgång 1866, läste Friðrik en artikel om indelning av sinnesslöa av J. Langdon H. Down, läkare i London. Där gjordes försök att förklara ett fenomen som man länge hade varit en gåta, det att vita kvinnor ibland födde efterblivna barn av asiatisk stam. Läkarens antagande gick ut på att en sjukdom eller olycka under moderns graviditet orsakade att barnet föddes för tidigt. Det kunde ske var som helst under fostrets välkända utvecklingstrappa: fisk–ödlå–fågel–hund–apa–neger–guling–indian–vit man, men det föreföll oftast inträffa på det sjunde steget.

Downs mongoliska barn hade därför inte utvecklats helt och hållet, de var dömda till att vara barnsliga och blyga i hela livet. Men liksom med andra av lägre stående raser, kunde man med bra metoder och tålmod lära dem allehanda nyttigheter.

På Island dödades de vid födseln.

Till skillnad från sinnessvaga av andra slag, där det inte märktes förrän senare att de inte hade något förstånd, kunde ingen undgå att se att en Down-unge var skapad efter ett annat recept än vi andra, till och med av andra råvaror. Håret var tjockare, huden gulaktig,

magen undersätsig, hullet plufsigt och ögonen snedskurna som re-
vor i en segelduk.

Det behövdes inga vittnen. Innan de hov upp sitt första gny höll
jordemodern för munnen på dem, och fick på så sätt andan att vän-
da tillbaka till den stora själagryta som all mänsklighet öses upp ur.

Barnet var som sagt dödfött och liket överlämnades till närmaste
präst. Han förvissade sig om dess härstamning, begravde stackaren,
och så var den sagan all.

Men det var alltid något sådant misslyckat foster som överlevde:
Det hände i gudsförgättna avkrokar, där ingen kunde få mödrarna på
andra tankar, om de trodde sig kunna mäktat med barnen trots att
de var egendomliga.

Sedan omkom de givetvis, förirrade sig i sin enfald ut i det blå.
Försmäktade på hedstigar, återfanns halvdöda uppe i fjällen, eller
vaggade helt enkelt in i de värnlösa tillvaro.

Och eftersom de små liven inte visste vilka de var eller varifrån
vinden hade fört dem, placerades de av myndigheterna på den gård-
splätt där de hade råkat hamna.

Bönderna hade stora bekymmer med dessa »himlagåvor«, efter-
som folket på gården tyckte att det var förnedrande att bo tillsam-
mans med missfoster.

* * *

Det rådde inga tvivel om den olycksaliga flickan, som var fängslad
på bakgården till landsfogdens släkting i Reykjavík. Hon var en av
dessa menlösa asiater, som inte ägde någonting annat än andedräk-
ten i sin mun.

Hon torkade av maten från sina händer och omfamnade den
unge mannens huvud, där han satt och grät med huvudet in genom
hönsluckan. Hon kramade honom med dessa ord:

– Furru amh-amh, furru amh-amh ...

Grasa-Friðrik treður í pípuna sína og virðir fyrir sér böggul sem stendur á stofuborðinu, þar sem líkkistan stóð fyrir stundu. Hann er vafinn í svartan segldúk og krossbundinn með þríþættu snæri – allt heldur það vel þótt ekki hafi verið við það átt í meira en seytján ár – en stærð hans er rúmlega fjörutíu sentimetrar á hæð, um þrjátíu sentimetrar á lengd, og sléttir tuttuguogfimm á breiddina. Friðrik tekur þéttingsfast á bögglinum, lyftir honum í höfuðhæð, og hristir við eyra sér. Innihaldið er fast fyrir, þyngdin svona tíu pund, og ekkert hringlar í honum. Ekki frekar en fyrri daginn.

Friðrik leggur hann aftur á borðið og fer fram í eldhúsið. Hann stingur eldspýtu inn í kamínuna og ber glóðina að píputóbakinu; tendarar með hægum en ákveðnum sogum. Það brestur í tóbakinu, hann dregur djúpt að sér fyrsta reykt dagsins, og segir út í loftið um leið og hann blæs honum frá sér:

– Umph Abba á.

»Umph« gat þýtt svo margt á máli Öbbu: Kassi, kista, skríni, kistill, eða stokkur, til dæmis.

Friðrik hefur lengi grunað hvað böggullinn hefur að geyma, og oft hefur hann þreifað á honum, en það er fyrst í dag að hann fær svarað forvitni sinni.

* * *

Fundum Friðriks og Hafðísar bar saman þremur dögum eftir komu hans til Íslands. Hann var á heimleið eftir kvöldverðarboð, gargantúíska kaffidrykkju og fjöldasöng hjá sínum fyrrum lærimeistara, herra G-. Hann lét fæturna ráða för. Þeir báru hann skjótt upp úr kvosinni, út fyrir bæinn, suður melana, niður að sjónum, þar sem hann hljóp eftir ægissíðunni, og hrópaði út í ljósa eilífðina: »Ég hylli þig haf, þú spegill hins frjálsa manns!« Þetta var á Jónsmessunni, flugan rólaði sér á puntinum, sandlóan pípti, og geislar náttúsólarinnar féllu láréttir á grösín.

Á þessum tíma var höfuðstaðurinn ekki stærri en svo að það tók réttfættan mann hálfu klukkustund að ganga kringum hann, og því leið ekki á löngu áður en Friðrik var staddur á sama punktinum og hann hóf kvöldgönguna; það er á troðningnum fyrir aftan hús þess

gamla og grúa ítrodslumeistara herra G-. Sonur eldabuskunnar kom út um bakdyrnar, og vandaði sig við að missa ekki bakka sem á voru blikkmál, kartöfluhýði, silungsroð, og brauðbiti; matarleifar úr veislunni fyrr um kvöldið.

Friðrik dokaði við þegar hann sá að pilturinn fór með þetta að kofaræfli sem hékk utan í stærri skúrum á baklóðinni, en þar opnaði hann lúgu og mjakaði bakkanum inn um hana. Úr kofanum heyrðist brölt og hnuss, brambolt og rýtandi. Pilturinn kippti að sér hendinni, skellti aftur hleranum, og hraðaði sér til baka – en lenti þá í flasinu á Friðriki sem var kominn inn fyrir hliðið.

– Hvað eruð þið með þarna, danskan kaupmann?

Hann sagði þetta af þeim hálfkæringi sem á að milda höggið af vondum tíðindum. Ungdómurinn gapti á Friðrik eins og hann væri einn af túnglmönnum Múnkhásens Baróns, og svaraði öflugur:

– Nú, það held ég að sé kvenskepnan sem bar út barnið, í vikunni sem leið.

– Jahá!

– Já, þessi sem var gripin inni í kirkjugarðinum, og var að grafa barnslíkið ofan í leiðið hans Ólafs »stúðents« Jónassonar.

– Og af hverju er hún hér?

– Ætli fógeti hafi ekki beðið hann frænda sinn að geyma hana? Það er varla þorandi að hafa hana með kórlunum í tukthúsinu. Segir mamma.

– Og hvað skyldi eiga að gera við hana?

– Nú, ætli hún verði ekki send til Kaupmannahafnar, í straffið, og boðin niður þegar hún kemur aftur til landsins. Ef hún þá kemur til baka.

Pilturinn leit flóttalega í kringum sig og dró lítið tóbakshorn úr vasanum:

– Annars á ég ekkert að vera að tala um það sem ég heyri hérna á heimilinu ...

Hann brá horninu í aðra nösina á sér og saug af öllu afli upp í nefið. Með því lauk samtalinu. Á meðan sonur eldabuskunnar barðist við hnerrann, fór Friðrik að kofanum. Hann settist á hækjur sér, dró hlerann frá lúgunni; gægðist inn. Þar var dimmt, en það blámaði nóg af sumarnóttinni milli þakfjalanna til að augu hans vendust rökk-rinu, og þá greindi hann konumynd í einu kofahorninu. Það var fanginn.

Hún sat flötum beinum á moldargólfinu, og húkti yfir matarbakkanum, eins og baunabrúða. Í smárri hönd hélt hún á ræmu af kartöfluhýði og notaði til þess að raka saman roði og brauði, svo greip

hún um það með hýðinu, bar að munni sínum og tuggði af samviskusemi. Hún fékk sér sopa úr blikkmálinu, og dæsti. Þá þótti Friðriki hann hafa séð meira en nóg af ógæfunni. Hann fálmaði eftir hleranum til þess að loka á eftir sér, en rak höndina í vegginn með hvellu banki. Sú í horninu varð hans vör. Hún leit upp og horfði beint í augu hans; hún brosti og bros hennar tvöfaldaði hamingju heimsins.

En áður en hann náði að kinka kolti á móti, þá hvarf brosið af andliti hennar, og jafnskjótt sat þar gríma svo hryggileg að Friðrik brast í grát.

* * *

Friðrik leysir hnútinn, vefur snærinu um fingur vinstri handar, rennir vafningnum fram á gómana og smeygir í vestisvasann. Hann flettir segldúknum af bögglinum. Þá koma í ljós tveir jafnstórir pakkar, vafðir inn í brúnan vaxborinn pappír. Hann leggur þá hlið við hlið og tekur utan af þeim: Innihald hvors um sig sýnist það sama; svört tréspjöld, tuttuguogfjögur í hvorum stafla. Hann flettir spjöldunum eins og spilum af stokki, og sér að þótt þau séu máluð svört á annarri hliðinni þá eru þau hvít á hinn, en ekki samt öll, því í öðrum staflanum eru nokkur spjaldanna svört og græn, en svört og blá í hinum. Hann klórar sér í skegginu:

– Jæja, Abba-dí, mikil er hún, myndgátan sem þú hefur burðast með í gegnum lífið ...

Og nú hefst flókið og undarlegt sjónarspil í litlu stofunni að Brekku í Dal. Bóndinn á bænum handleikur hvern hluta gátunnar af varfærni, skoðar í krók og kring; á grænu og bláu flötunum er letur – setning á latínu – og það auðveldar leikinn.

Hann hefst handa við að púsla:

Hann byrjar á bláu spjöldunum.

Friðrik B. Friðjónsson nam náttúrufræði við háskólann í Kaupmannahöfn á árunum 1862 til 1865. Hann lauk aldrei prófi, ekki frekar en svo margir landa hans, en síðustu þrjú árin í Danmörku var hann fastur starfsmaður Elefant Apóteks, sem þá var rekið af »Örnustrjúpa« lyfsala, í Stóru Kóngsgötu. Þar vann Friðrik sig upp í stöðu medisín-djákna, og aðstoðaði við inebriata-katalók apóteksins; eter, ópíum, hláturgas, flugusvepp, belladonna, klóróform, mandragóru, hashis,

og kóka. En fyrir utan að vera notuð til ýmissa lækninga voru þessi efni í uppháaldi hjá »lótusætum« Kaupmannahafnar.

Lótusæturnar voru hópur fólks sem miðaði lífsmáta sinn við skáldskap franskra manna eins og Baudelaire, de Nerval, Gautier, og de Musset; og þær héldu veislur – sem mörgum sögum fór af, en fáir sátu – þar sem lyfjagrösín báru gestina í heimana nýja; bæði holdlega og andlega – hratt og ljúflega. Friðrik var tíður gestur á þessum fundum; og eitt sinn sem þau stóðu upp úr etersknúnum rússíbana sagði hann við ferðafélaga sína:

– Ég hef séð úniversið! Það er búið til úr ljóðum!

Þá þótti Dönnum hann vera »en rigtig Islænding«.

Íslandsfór Friðriks sumarið 1868 var hins vegar af öllu jarðneskari toga. Hann var kominn til þess að gera upp bú foreldra sinna, sem höfðu látist úr lungnabólgu, með níu daga millibili þá um vorið. Eigurnar voru svo til engar; afdalakotið Brekka, kýrin Kreppilhyrna, nokkrar skjátur, fiðla, taflborð, bókakista, rokkur móður hans, og fressið »litli Frikki«. Þess vegna var ætlunin að stoppa stutt; það tæki ekki langan tíma að selja sveitungunum húsdýrin, borga skuldir, pakka saman dótinu, hengja köttinn, og brenna bæjarhúsin, en þau voru að leggjast á hliðina eftir því sem Friðrik best vissi.

Og þetta hefði hann gert ef alheimurinn hefði ekki varpað fram óvæntum vísuparti; það var í óhræsilegum kofaskratta, eina sólbjarta nótt í júní.

* * *

Tréspjöldin leika í höndum Friðriks; það sem leit út fyrir að vera óskiljanleg gáta stýrir nú höndum hans. Það er engu líkara en þrautin sé með þeim galdri gerð að hún ræði sér upp sjálf; alveg ósjálfrátt færir maðurinn eitt spjald að öðru, en samstundis og þau snertast á brúnunum fellur eitt í rauf annars og verður svo ekki haggað eftir það; og þannig áfram, og áfram; þar til bláu spjöldin hafa myndað botn, en hin eru veggir og gaflar, á því sem helst líkist löngu trogi og frekar háu; hvítveggjuðu að innan og svörtu að utan.

Og setningin á botninum skilar sér: »Omnia mutantur – nihil interit«. Friðrik hlær við tönn: »Allt breytist – ekkert hverfur«. Hann getur ekki ímyndað sér hvaða dverghagur smiður hefur gefið Hafdís þennan grip, og valið henni ívitnun í sjálfan Óvídus.

Þá er baulað, bakatil í húsinu.

Gátuleysarinn vaknar af hugsunum sínum; þar baular Kreppilhyrna önnur, og vill fá þjónustu. Friðrik leggur frá sér verkið og

hraðar sér í fjósið; hann er ekki búinn að festa sér í minni hið nýja skipulag hlutanna að Brekku; Abba var von að hugsa um dýrin þeirra.

* * *

Sú vinnukvöð fylgdi tuttugu dala styrk til stúdenta á Gardi, að þeir héldu á vinalausu fólki til grafar. Friðrik innti þessa ófjörlegu skyldu af hendi eins og hver annar, en þar sem hann var stórlega bóka-sjúkur, og í eilífum mínus hjá Høst bóksala, þá tók hann því fagnandi þegar honum bauðst að sitja næturvaktir í líkhúsi borgarinnar. Þar bætti hann síðan á sig einu starfinu enn; að þýða greinar úr erlendum lækningarritum fyrir nautheimskan og efnaðan líkskurðarlæring frá Kristjaníu. Sat Friðrik marga nótt við ósandi lampa og snaraði yfir á dönsku lýsingum á nýjustu aðferðum við að halda lífi í okkur mannskepnunni, en á pöllunum í kring lágu náirnir og var ekki viðbjargandi, þrátt fyrir uppörvandi fréttir af framförum í rafmagnslækningum.

Í þriðja hefti »London Hospital Reports«, árið 1866, las Friðrik ritgerð um flokkun fávita, eftir J. Langdon H. Downs, lækni í Lund-únun. Þar var reynt að útskýra fyrirbrigði sem lengi hafði vafist fyrir mönnum; það að stundum fæddu hvítar konur vangefin börn af asiátískum meiði. Tilgáta læknisins var sú að veikindi móður eða áfall á meðgöngunni hefði orðið til þess að barnið fæddist fyrir tímann. Það gat gerst hvar sem var á hinum velþekkta tröppugangi fósturlífsins: fiskur-eðla-fugl-hundur-api-svertingi-gulur maður-indíjani-hvítur maður; en virtist oftast eiga sér stað á sjöunda þrepinu.

Mongólsku börnin hans Downs höfðu því ekki komist til fulls þroska; þau voru dæmd til þess að vera barnsleg og bljúg alla æfina. En eins og öðrum af minniháttar kynstofnum, þá mátti með góðu atlæti og þolinmæði kenna þeim margt nýtilegt.

Á Íslandi var þeim fyrirkomið við fæðingu.

Ólíkt því sem gerðist með fábjana af öðru tagi, þegar ekki sást fyrir en um seinan að þeir stigu ekki í vitið, þá duldist engum að Downs-krakkinn var gjörður eftir annarri uppskrift en við hin, jafnvel af öðru og framandi hráefni; hárið var þykkara, hörundið gulleitt, búkurinn kubbslegur, húðin skvapkennd, og augun skáskorin eins og rifur í segldúk.

Þar þurfti ekki vitnanna við; áður en þau náðu að reka upp fyrsta gólið tók yfirsetukonan fyrir vit þeirra, og sneri þannig öndinni aftur í þann stóra sálnapott sem mannveran öll er ausinn af.

Barnið var sagt andvana fætt og líkinu var komið í hendurnar á næsta presti. Hann sannreynði hvers kyns var, jarðsetti aumingjann, og ekki söguna meir.

En alltaf komust einhver svona mislukkuð fóstur á legg: Það gerðist í guðsvoluðum útnárum þar sem enginn gat haft vit fyrir móður sem héldu að þeir hefðu í fullu tré við barnið, þótt furðulegt væri. Svo týndust þau auðvitað, röngluðu í flónsku sinni út í buskann; báru beinin á heiðavegum, fundust hálfdaud á afréttum, eða bara römbuðu inn í tilveru vandalausra.

Og þar sem greyin vissu ekki hver þau voru eða hvaðan vindurinn hafði blásið þeim, þá settu yfirvöld þau niður á þeim túnbletti sem hafði orðið leiðarendi þeirra. Höfðu bændur mikinn ama af þessum »himnasendingum« en heimilisfólkinu þótti niðurlægjandi að deila baðstofu með vanskapnaði.

* * *

Það fór ekki milli mála að ógæfustúlkan sem var fangelsuð í bakgarði frænda landfógetans í Reykjavík, hún var einn þessara asiátísku sakleysingja sem ekkert áttu utan andgufuna í munni sínum.

Hún þurrkaði matinn af höndum sér, og faðmaði höfuð unga mannsins sem grét þar í hæsnalúgunni; huggaði hann með svo-felldum orðum:

– Furru amh-amh, furru amh-amh ...

Helene

WSOY, 2003

Den finska författaren Rakel Liehu (f. 1939) kandiderade för Nordiska rådets litteraturpris 2005 med den form- och språkmedvetna romanen *Helene* om den finländska bildkonstnären Helene Schjerfbeck. Romanen om detta konstnärsöde utkom på svenska på Forums förlag i januari 2005 i översättning av Camilla Frostell och fick det finländska Runebergspriset 2004.

Denna halvt fiktiva bok, som utkom på finska 2003, baserar sig visserligen på den faktiska personen, den spännande konstnären Helene Schjerfbeck (1862–1946) men är trots sitt faktabetonade material, sina dokumentära-biografiska element en litterärt-konstnärlig, mångbottnad roman med existentiella dimensioner. Fakta och fiktion blandas således ihop till språklig kreativitet, lyrisk sensitivitet och visualitet i denna roman där två konstnärspersonligheter, romanens titelperson och jagberättare Helene Schjerfbeck via dagboksliknande anteckningar och romanens författare, Rakel Liehu också på sätt och vis möts och går in i varandra.

Samtidigt dyker romanen djupt in i själva konstnärsödet, skapandets vända, det kreativa psyket, medvetandeströmmen och fungerar

också på ett allmängiltigt plan som en berättelse om själva skapandet och åldrandets problematik. Ytterligare är det fråga om återgivandet av en tidsbild och ett mansdominerat samhälle där det kvinnliga skapandet stötte på talrika svårigheter.

Rakel Liehu har ytterst skickligt, skarp-sinnigt lyckats skapa liv i både personen Helene Schjerfbeck, hennes intellekt och tänkande, den inre världen och hennes subtila konst. Dessutom ger romanen på sätt och vis också en tolkningsmetod till

FOTO: VEIKKO SOMERPURO

Helene Schjerfbeck's luftiga konst och häftiga serie av självporträtt från ung flicka till skallig kranieåldring. Härigenom erbjuder romanen ytterligare en läs- och tolkningsdimension.

Den gåtfulla Helene Schjerfbeck, som bland annat studerade i Frankrike på 1880-talet, blev egentligen upptäckt av konsthandlaren Gösta Stenman som ställde ut hennes tavlor i Helsingfors 1917. Men

det var först efter den »sensationella« utställningen i Stockholm 1937 som Schjerfbeck noterades »på allvar«.

Rakel Liehu har i *Helene*, som tidsmässigt kretsar mellan barndom och ålderdom och simultant återspeglar olika tider, tagit läsaren med på avslöjande upptäcktsfärder och intellektuella äventyr och ett existentiellt sökande.

Tidigare har Rakel Liehu bland annat gett ut diktsamlingar (debut 1974) med metafysiskt-filosofiskt-teologiska förankringar samt några romaner.

Elisabeth Nordgren

saint ives 1887

»Flickor! Nu syns del!« ropar den lilla Marianne insvept i sin sjal nere på gården. Hon är höggravid och groteskt rund om magen.

Snart står vi tillsammans med hundratals bybor och konstnärer i hamnen i Saint Ives.

Tiotals fiskebåtar är på väg in, lyktorna kommer allt närmare över vågorna, havet är upplyst som ett enormt Champs-Élysées ... I lyktskenet blir människans ansikten röda, kläderna ljusblå ... nej, det här kan man inte måla, det här lagrar man i sitt hjärta inför kommande svåra dagar – De självmedvetna männen hojtar och svär, fisken sprattlar av livskraft, rasande; i lukten av tjära, fiskrens och tång finns trots och överdåd. Det är detta som jag, sårad av min Teman, har kommit för att finna i det här hörnet av världen.

I Saint Ives började mina färger att ana, liksom glöda av sig själva. Jag lärde mig mycket där nere.

»Jag kanske aldrig återvänder till Finland«, säger jag till den storväxte Anders Zorn och klappar hunden Liten som han har med sig – den berömda svenska målaren trivs också han i det marina Saint Ives.

Jag kanske aldrig återvänder ... Så trodde jag.

Men livet, livet är som en sägen, en orm som ligger och drömmer under vattensån ... Är dagarna en människa har framför sig bättre än dem hon har levt? Vem vet?

J hade som ung tyckt om dikter. »Den sorten gör man klokt i att akta sig för«, säger Marie alltid, »det är inte troligt att de har mycket till känsloliv.«

Marie reste därifrån före mig, och strax började jag sakna min intelligenta vän och medtävlare med den vassa tungan. Om kvällarna tänkte vi en flammande brasa i öppna spisen och satt och samtalade i timmar. Äpplena smälde på glöden ... Vem ska nu laga mat till mig, vaniljsås som smälter i munnen?

I skenet från elden diskuterade vi konsten, den som får en människa att dyka ned i de iskalla djupen på jakt efter en pärla – som enligt myten ska lysa upp hela mänsklighetens ansikte.

I Pont-Aven hade jag ivrigt målat av lakan som låg utbredda på tork i gräset. »Sin smutsiga byk bör man helst hålla hemma«, sade man om den i Finland.

Och motivvalet var i sin vardaglighet fullkomligt nytt!

»Än sen då«, fnyser Marie.

Mina bretonska barn kallades »animaliska köttklumpar«, »fula som synden«. De var ju brueghelska – ett ömsint mänskligt lustspel! Målade med den omedelbarhet som vi hade uppmanats till på Trélat, den »ofullgångna« stil som BOS inte kunde fördrå. Mina vackra och detaljspäckade brev till honom var förgäves. Men kanske var anledningen till avogheten att jag helt oförskämt målade barnen i naturlig storlek – jag borde ha nöjt mig med en liten duk.

De kvinnliga målarnas »ringa blygsamhet« skrämde.

Var fanns odeur féminin? doften av kvinnlighet, blommorna och barnen, frågade sig de manliga kritikerna också i Paris. De var förfärad över att kvinnorna hade gått över till den »maskulint grova« naturalismen. »Sentimentalbiologin« hade visat att det i den kvinnliga hjärnan fanns mer utrymme för känslor än hos männen!

Och Gallén då, den finska konstens Väinämöinen, vad sade HAN? Visst minns du, Ada! Vi brast i skratt när vi fick höra det.

»Målarmamsellerna försöka vara någonting som de icke äro. Snafs! Rent skräp! De borde hellre föda fäderneslandet präktiga söner!« – så långt Gallén som själv har otillåtet svaga partier i sina arbeten.

Vi skrattade, men vi knöt också näven. Mon Dieu! Vi målade ju bara med en något lättare pensel »betydelselösa« motiv, monoton existens, ett sådant rabalder bara för det? Snart skulle Gallén under applåder följa efter med sina pojkar och kråkor.

Min rosengamling uppmärksammas i Finland. Mamma skickar ett tidningsurklipp.

»Då fröken S. först uppträdde med några småsaker, hvilkas ämne tilltalade flertalets känsla, var man särdeles entusiastisk för henne. Nu då hon KAN MÅLA, vill man ej mera förstå henne. Hennes 'Höstros' är utan tvekan ett väl utfört arbete, ehuru det ej anslår åt känslsamheten.«

mariefred 1944

När jag dör bereder jag samtidigt plats åt andra – hur hjälper mig inte den store filosofens ord.

Stormen bankar på så att fönsterrutan dånar. Jag vaknade av det klockan tre på natten.

Varför talar jag alls? För de levande vill jag ingenting berätta, och de döda kan inte höra. De sover djupt och struntar i det liv som har svikit dem.

På kontot 379 452 mark. Är jag girig? Det jag alltid har önskat är självständighet.

Kanske köper jag ett litet hus och drar mig tillbaka där. Tar till sällskap en hisklig grand danois.

Jag tar inte emot besök längre.

- - -

ekenäs 1918

Men snart sitter jag uppsträckt med mitt skissblock i den lilla parken (»rak i ryggen!« manade mormor redan tidigt i barndomen).
Handen är smidig.

»Allt är evigt och här och nu«, är ett av mina valspråk – mer och mer sträcker jag mig mot jorden.

Jag målar den unga Ulla, kreolskan som är född i San Francisco. Hon är som en het sommar, min härligaste modell på flera år.

Aldrig en och densamma, det är det som är bra med henne. Imposant, intelligent, naturligt. Hon bär en tunn vit klänning och huden skimrar genom tyget.

Instinktivt stryker jag på med rött vid halsen. Det är en överdrift, ursinnig, jag är belåten.

Ljuset svänger kring kvinnans huvud... Ljuset som plågas i ansiktet, på läpparna, plågas och är hallucinatoriskt misstänksamt,

å, Marianne, ljuset snärtar faktiskt till henne, SLÅR den liksom omtöcknade kvinnan –

Nej, till att ställas ut duger den inte. »Kaliforniskan« blir inlöst till lotteriet.

Man får åtminstone inte alltför höga tankar om sig själv!

* * *

Jag börjar måla Einar Reuter så fort han kommer, direkt från sin segeltur. Jag målar mahogny och koppar i hans ansikte, målar honom

som en seglare, en »Columbus«, med den kraftiga näven knuten ...
Målar i smyg hans nakna rygg.

(Hur är det, mina systrar, är det tillåtet för en kvinna, allmänt taget, att skildra sinnlighet. Den här unge mannens muskler är starka, överväldigande. Jag kan inte distansera mig från dem, dessa ångande muskler, en riktig Herakles! när han gör armhävningar ute på gården.

Jag skulle inte kunna måla honom om han tittade rakt på mig. Så jag ber honom titta åt sidan, posen illustrerar även det aningen feminina i hans natur.)

Och var gång en kvinna målar en man (erotiskt) finns komiken där, snärtarna med glädjens spö ... kan era öron uppfatta det, de pirrande färgerna, skrattet?

(Och även den här tavlan vill en viss slokörad herre ha: Stenman.)

st ives 1887

»Tytöt! Nyt ne näkyvät!« pieni, hartiahuviin kääriytynyt Marianne huutaa pihalta. Hän on viimeisillään raskaana, vatsa luonnottoman pullistuneena.

Seisomme kohta satojen kyläläisten ja taiteilijoiden rinnalla St Ivesin satamassa.

Kalastusaluksia saapuu kymmeniä, niiden keulalyhdyt lähestyvät lähestymistään aalloilla, meri välkähtelee kuin suunnaton Champs-Elysée ... Lyhtyjen valossa miesten kasvot ovat punervat, kalastajatakit sinervät ... ei, ei tällaista voi maalata, tämä tallennetaan sydämeen pahoja päiviä varten – Itsetietoiset miehet kiljuvat ja kiroilevat, kalat sätkivät täynnä elämänvoimaa, raivoa; tervan, sisälmyksien ja levien hajussa on uhmaa ja loistoa. Sitä minä, Teemieheni aristelema, tulin täältä maailman reunalta etsimään.

Värini alkoivat St Ivesissa aavistaa, kuin itsestään hohtaa. Opin siellä paljon.

»Ehkä en palaa enää Suomeen«, sanon suurikokoiselle Anders Zornille, ja silitän tämän Liten-koiraa – kuuluisa ruotsalainen maalari viihtyy hänkin merellisessä St Ivesissa.

Ehkä en enää palaa ... Niin minä luulin.

Mutta elämä, elämä on kuin taru, kuin vesisangon alla uneksiva käärme ... Ovatko päivät jotka ihmisellä on edessäpäin, paremmat kuin ne jotka hän on elänyt? Kuka tietää?

J. oli nuorena pitänyt runoista. »Sellaisia sietää varoa«, Mari sanoi aina, »tuskin heillä on paljonkaan tunne-elämää.«

Mari lähti ennen minua, ja heti minun oli ikävä pisteliään älykstä kilpakumppaniani. Iltaisin sytytimme liekkuvan takkavalkean ja keskustelimme tuntikausia. Omenat poksahtelivat hiilillä ... Kuka laittaisi minulle nyt ruokaa, niin sulavaa vaniljakastiketta?

Keskustelimme tulen valossa taiteesta, joka saa ihmisen sukeltamaan jäisiin syvyykseen etsimään helmeä – myytin mukaan koko ihmiskunnan kasvot valaisevaa.

* * *

Olin maalannut Pont-Avenissa innostuneena nurmikolle kuivumaan levitettyjä lakanoita. »Likapyykki on paras pitää kotona«, siitä sanottiin Suomessa.

Ja aihevalinta oli arkisuudessaan täysin uusi!

»Mitä siitä«, Mari tuhahtaa.

Bretagnelaisia lapsiani kutsuttiin »animaaleiksi lihamöhkäleiksi«, »rumiksi kuin synti«. Nehän olivat brueghelilaisia – hellän inhimillistä komediaa! Välittömästi maalattuja, mihin Trélatin taidekoulussa meitä oli kehotettu ja mitä »keskeneräistä« tyyliä BOS ei sitänyt. Turhaan kirjoitin hänelle kauniita, seikkaperäisiä kirjoit. Mutta ehkä syy tylyyteen olikin se, että maalasin lapset röyhkeästi oikeaan kokoon – olisi pitänyt pysyä pienessä kankaassa.

Naismaalarien töiden »vähäinen sievyys« huolestutti.

Missä on odeur féminin? naisellinen tuoksu, kukkaset ja lapset, kyselivät mieskriitikot Pariisissakin. He olivat kauhistuneet naisten siirtymistä »maskuliinisen karkeaan« naturalismiin. »Sentimentaalinen biologia« oli osoittanut, että naisen aivoissa oli enemmän tilaa tunteille kuin miehillä!

Entä Gallén, Suomen taiteen Väinämöinen, mitä HÄN sanoi? Muis-tathan Ada? Purskahdimme nauruun kun kuulimme sen.

»Maalarimamsellit yrittävät olla jotakin mihin eivät pysty. Snafs! Silkkää roskaa! Synnyttäisivät pulskia poikia isänmaalle!« – näin Gallén, jolla itsellään on luvattoman heikkoja kohtia töissään.

Me nauroimme, mutta puristimme myös kätemme nyrkkiin. Mon Dieu! Mehän maalasimme vain hiukan kevyemmällä pensselillä »mitättömiä« aiheita, monotonista eksistenssiä, siitkö tällainen häly? Kohta Gallén tulisi aplodien saattelemana perässä poikineen ja variksineen.

mariefred 1944

Kun kuolen, annan samalla tilaa muille – mitä tämä suuren filosofin sana minua auttaa.

Myrsky hakkaa niin että ikkunaruuu kumahtelee. Heräsin siihen yöllä kello kolme.

Miksi yleensä puhun? Eläville en tahdo kertoa, ja kuolleet eivät kuule. He nukkuvat sikeästi ja viis veisaavat elämästä, joka petti heidät.

Tililläni 379 452 markkaa. Olenko ahne? Olen halunnut aina vain itsenäisyyttä.

Ehkä ostan pienen talon ja vetäydyn sinne. Seurakseni otan hirmuisen tanskandogin.

En ota vastaan enää ketään.

-- --

tammisaari 1918

Mutta kohta istun luonnoslehtiöineni, selkä suorana puistikossa (»rak i ryggen!» isoäiti opetti jo lapsena). Käteni on notkea.

»Kaikki on ikuista ja tässä ja nyt«, siinä yksi vaalilauseeni – yhä enemmän taivun maan puoleen.

Maalaan nuoren Ullan, San Franciscossa syntyneen kreolin. Hän on kuin kuuma kesä, ihanin malli vuosiin.

Ei koskaan samanlainen, se hänessä on hyvää. Monumentaalinen, älykäs, luonnollinen. Ulla on pukeutunut ohueen valkoiseen pukuun, josta hänen ihonsa säkenöi läpi.

Vaiston varassa vedän kaulaan punaista, se on ylilyönti, hurjistunut, olen tyytyväinen.

Valo kieppuu naisen pään ympärillä ... valo kärsii hänen kasvoiltaan, huulillaan, kärsii ja hallusinatorisesti epäilee,

oh, Marianne, valo myös sivaltelee, LYÖ tätä kuin huumattua naista –

Ei, ei se kelpaa näyttelyyn. 'Kalifornialainen' lunastetaan arpajaisvoitoksi.

Eipä ainakaan kuvittele itsestään liikoja!

* * *

Alan heti maalata Einar Reuteria kun hän tulee, suoraan purjehdusretkeltään. Maalaan mahongin ja kuparin hänen kasvoihinsa, maalaan hänet purjehtijana, »Kolumbuksena«, vahva nyrkki puristuneena ... Maalaan salaa hänen alastoman selkänsä.

(Miten on, siskot, onko naisen lupa, yleisesti ottaen, kuvata aistillisuutta? Tämän nuoren miehen lihakset ovat vahvat, häkellyttävät. En saa etäisyyttä niihin, noihin höyryäviin lihaksiin, oikea Herakles! hän vetää pihalla leukoja.

En voisi maalata häntä, jos hän katsoisi kohti. Pyydänkin häntä katsomaan sivuun, asento kuvastaa myös hänen hiukan feminiiniä luonnettaan.)

Ja aina kun nainen maalaa (eroottisesti) miestä, mukana on komiikkaa, iloruoskan läjähdyksiä ... kuuluuko se korviinne, värien kihelmöinti, nauru?

(Ja tämänkin taulun haluaa heti eräs surukorvainen mies: Stenman.)

En tid for alt

Forlaget Oktober, 2004

Karl Ove Knausgårds andre roman, *En tid for alt*, er en uvanlig bok som nok overrasket de mange leserne som ventet på hans andre bok etter debuten i 1998 med *Ute av verden*. Årets roman foregir å være det fortelleren/forfatteren Henrik Vankel har skrevet i total ensomhet på en øy langt ute i havet, og mot slutten av boken får vi et lite glimt inn i Vankels verden, slik han lever nå, men også noen erindringer fra livet før.

I all hovedsak utgjøres romanen av Vankels skriveprosjekt, og det viser seg å handle om engler! Romanen gjenforteller også sentrale deler av bibelhistorien, men den begynner med beskrivelser og drøftinger om kjerubene i senrenessansens og barokkens malerkunst.

Deretter møter vi unggutten Antinous som på 1500-tallet faktisk får se engler. De fisker i en elv! Antinous blir besatt av englene, og det fører til boken *Om englenes natur*.

Denne Antinous Bellori blir nærmest en hovedfigur i romanens siste tredjedel, der en lang avdeling beretter det meste av hans liv og skjebne, både om boken (som øyeblikkelig ble forbudt av kirken, mens han unnslopp straff) og om hans vandringer helt fram til sin ukjente død på jakt etter englene og som han utrolig nok kom over i det området han kjente fra sin ungdom.

Englenes betydning for kristenheten, ikke minst spørsmålet om hvor de hører til i skaperverket og hva de kan si oss om Gud, blir avgjørende. Gjentatte ganger siteres bibeltekster, både fra GT og fra apokryfe skrifter, før de så analyseres og tolkes slik at vi som lese-

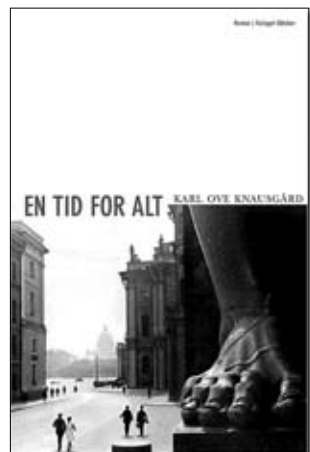

FOTO: CHRISTINA OTTOSSON

re får innblikk i både hvordan Bellori og fortelleren i vår roman forstår sammenhengene.

Vi får også bibelhistorien gjenfortalt: En grotesk og dramatisk fortelling om Abel og Kain følges av fortellingen om Lot – som får besøk av engler og inviterer dem inn i sitt hus. Beretningen om Noak (Noa) opptar enda større plass. Valget av perspektiv gjør at denne historien utgjør et av romanens beste partier.

Alle historier, alle fortellinger, kjente og ukjente, settes inn i den større sammenheng og problemstilling som gjelder englenes eksistens, natur, funksjon og plass i Guds større skaperverk. Noen ganger er konklusjonen at ingenting betyr noe; at livet er alles kamp mot alle, og mot slutten av romanen går det fram at det beste vi kan gjøre og det eneste vi er i stand til er å skape en smule mening, mot alle odds. Dette må bli slik fordi studiene i englenes liv – eller forestillingene om englene gjennom historien – brukes til å bevise at Gud er død.

Hele romanen er skrevet med stor overbevisning og en slags tankens og undersøkelsens tyngde som i sin pastisjaktige form er uhyre godt gjennomført. Til slutt går det opp for leseren at fortelleren faktisk hevder at de falne engler, vår tids engler, det som englene i sin nød og elendighet og av historisk nødvendighet har omskapt seg til, er – måker.

Karl Ove Knausgård gjør mange imponerende ting i denne romanen – blant annet i gjenfortellingen av bibelhistorier – men kanskje er det et problem at romanen til slutt når samme konklusjon som Bellori – alt er ingenting og betyr ingenting?

Hans H. Skei

Han la fra seg riven og gikk etter de andre, ned til elven, hvor kvinnene ventet på dem med maten. De satt på gressbakken i skyggen under de store løvtrærne og spiste. Små rom av lys åpnet og lukket seg rundt dem hver gang brisen strøk gjennom løvverket. Av og til løftet et vindkast selve grenene opp, og alle de små lysglimtene på bakken flyttet seg bortover samtidig, lik fiskene i en stim, kunne man tenke seg, i det øyeblikket de oppdager skyggen av en rovfisk, bevegelsen som skyter gjennom dem da.

Et sted i det fjerne lød et drønn.

– Hørte dere det? sa Abel. – Det tordner.

Kain bøyde hodet fram og kikket opp på himmelen. Over fjellene i øst hadde skyene samlet seg til en vegg. Tung og blågrå kom den glidende innover dalen.

– Forhåpentligvis blir det bare en skur, sa faren.

– Ser ikke slik ut, sa Abel og reiste seg, kikket på Kain.

– Blir du med?

Mens de andre la seg ned på bredden for å hvile etter maten, pleide Abel alltid å bade. Selv om Kain ikke kunne svømme, det var bare Abel som kunne dét, fikk han hver gang det samme spørsmålet fra broren. Hver gang sa han nei. Men denne dagen følte han en sterk trang til å vaske seg, foruten svette luktet han også av piss, og til alles overraskelse nikket han og reiste seg.

– Bra! sa Abel. Han dro av seg skjorten og buksene, klatret opp i et av trærne som vokste ved bredden, balanserte ut på en av grenene og stupte uti, som han alltid gjorde. Kain så hvordan den hvite kroppen skar rakt ned gjennom vannet, og først noen fingerbredder fra bunnen rettet seg opp. Lemmenes fremmedartede bevegelser når han gled over sanden, håret som bølget om hodet, de åpne øynene.

Tidligere hendte det at han svømte ned i den dype kulpen bortenfor, det var visst et tre på bunnen han kunne holde seg fast i, og der hadde han ligget så lenge han klarte, i håp om at de på land skulle tro at han hadde druknet. Det gikk første gang, og det gikk andre gang, men tredje gang var det ingen som bet på. Det var lenge siden sist, men det ante Kain at Abel bare ventet på at nok tid skulle gå til at de på ny ville la seg lure. Nå brøt han prustende overflaten og stirret mot ham.

– Kom igjen, da! ropte han.

Kain gikk ned til bredden, tok av seg klærne og vasset uti. Vannet fløt mørkegrønt, nesten svart under trekronene. Da det nådde ham til midjen, stanset han. Han kjente hvordan strømmen presset mot kroppen, og likte seg ikke.

Abel kom glidende bort til ham.

– Jeg kan godt lære deg å svømme, sa han.

– Du skal ikke lære meg noen ting, sa Kain. – Jeg skal bare vaske meg litt.

Abel trakk på skuldrene og svømte inn til bredden. Da han begynte å gå bort mot treet, og Kain forstod at han skulle stupe igjen, tok han noen skritt videre utover, til vannet ble så dypt at det ville dekke ham helt når han huket seg ned. Han ville ikke dukke med Abel i nærheten, for under vann hadde han øynene lukket, og bare tanken på at det skulle finnes noen like ved da, som plutselig kunne skumpe borti ham, eller for den saks skyld dytte ham overende, slik at han i panikk begynte å svelge vann, gjorde ham ille til mote.

Han forsikret seg en siste gang om at Abel virkelig befant seg på land, trakk pusten, klemte nesevingene sammen med fingrene, lukket øynene og huket seg ned.

Det føltes som han ble lukket inne i et trangt rom. Han kunne ikke høre noe, han kunne ikke se noe, alt var svart og kaldt. Men det verste var håret, hvordan det fløt opp fra hodet og langsomt bølget med strømmen. Av en eller annen grunn forbandt han den følelsen med døden.

Etter bare noen sekunder reiste han seg opp igjen. Han fornemmet at alle på bredden kikket på ham, og holdt blikket omhyggelig unna dem, strøk det rennende vannet bort fra pannen med hånden og så bort mot treet istedenfor, hvor Abel nå nesten hadde nådd opp til grenen sin.

Han hadde tid til en liten dukkert til.

Denne gangen bestemte han seg for å gjøre et forsøk på å åpne øynene under vann. Abel svømte med dem åpne, så det kunne ikke være slik han hadde hørt, at øynene lakk og vannet trengte inn i hjernen gjennom de tynne sprekkene i øyekrokene. Men selv om det var slik, kunne vel ikke et kort glimt skade?

Nok en gang klemte han fingrene om nesen, lukket øynene og huket seg ned under vann. Da han følte at han stod støtt, åpnet han øynene forsiktig. Han så den glatte, av alger gjengrodde fjellgrunnen såvidt stige opp fra den hvite sandbunnen foran seg, riktignok grumsete og uklart, men han så det. Det kalde vannet presset mot øye-

eplene, men det virket ikke som om det trengte gjennom og rant inn i hodet, det ville han ha merket, tenkte han, og tok noen bitte små skritt framover: han ville kjenne det algekleddede fjellet mot fotbladene. For å lette forseringen skjøv han samtidig vannet til side med hendene. Også den bevegelsen var liten. Albuene var klemt inn til siden, det var bare underarmene han viftet med. Likevel var det en bevegelse. Han kom seg framover under vann! tenkte han. Og var ikke det det samme som å svømme? Han svømte! jublet det i ham der han sammenhuket på bunnen tok sine små skritt framover med hendene viftende fram og tilbake i vannet.

I samme øyeblikk slo det ham at det var noe kyllingaktig over måten han forflyttet seg på. Og ikke før hadde tanken slått ham, så fikk han øye på Abel. Han lå på bunnen noen meter bortenfor og kikket på ham. Han holdt seg fast i en sprekk i fjellet med den ene hånden. Kain så hvordan skuldrene hans ristet av latter, luftboblene som veltet ut av munnen.

De reiste seg opp og brøt vannflaten samtidig, midt foran de nysgjerrige øynene til de som satt på bredden. Antageligvis hadde de fulgt Abel med blikket, først fanget av spranget gjennom luften og ned i vannet, deretter av den for dem naturstridige glidningen over bunnen, og må ha ant at noe foregikk der nede da han ble værende så lenge under, og det like ved siden av Kain.

Abel lo da han vasset innover.

– Vet dere hva Kain gjør under vannet? ropte han.

Kain så hvordan gleden hans smittet. Det var alt noen som lo, selv om ingenting morsomt hadde blitt sagt eller gjort.

– Han ser ut som en fisk på land, ikke sant? sa Abel og lutet skuldrene framover, skjøt haken ut og begynte å gape som en fisk. Samtidig klarte han likesom å tømme øynene for liv. Tomt stirret han framfor seg, og var en kort stund Kains levende avbilde. Men latteren han vekket, egget ham til å gå lenger enn han kanskje hadde tenkt. Det er akkurat som å se ham! var det en som ropte, og Abel løftet hånden og klødde seg på hodet med langsomme bevegelser. Da han hadde gjort det, ble han stående med armene ned langs siden, de virket plutselig grotesk lange, og så, idet han begynte å gå framover, støtte han ut noen mørke, uartikulerte lyder, og gikk fra å være sin brors levende avbilde til en åndssvak.

– ØØØØH, sa han. – ØØØØHHH. ØØØØHHH.

Veien mellom dem var kort, og det var det alle så, forstod Kain, og kjente plutselig tårene presse på, og stirret ned i bakken foran seg, glad for at han var så våt etter badet at ingen kunne se hvordan det var fatt med ham.

– Men under vann! sa Abel. – Da ser han ut som dette!

Han huket seg ned på gresset, klemte albuene inn til siden og begynte å flakse med armene, samtidig som han gikk framover med små skritt. Han sparte seg ikke for å rykke litt på hodet også, og rope ut små po-o-o-k, po-o-o-k, pokk, pokk pokk! Po-o-o-k, po-o-o-k, pokk, pokk, pokk!

Alle lo.

– Han er en fisk på land, og en kylling under vann! sa Abel.

Vanligvis ville Kain ha røket på ham, bare veltet ham overende og slått knyttneven noen ganger mot ansiktet hans før faren eller en annen grep inn og skilte dem. Men ikke denne dagen. Av en eller annen grunn var han helt forsvarsløs mot det han så. Sint ble han ikke, bare lei seg.

Uten et ord bøyd han seg fram og plukket opp klærne sine. Da han snudde seg for å gå bortover mot jordet, møtte han blikket til Abel. Først var det smilende, kanskje også ertende, men så var det som om det plutselig tok ham inn, øynenes blankhet, de små rykningene i munnvikene, for i neste sekund ble det sperret opp, som slått av skrekk.

Kain kikket ned uten å forstå hva blikket betydde, og hadde kommet flere meter ut på jordet før det begynte å virke i ham.

Samtidig hørte han stemmen til Abel bak seg.

– Kain! ropte den. – Kain! Jeg mente ikke ... Å, Kain!

Først gikk han bare videre. Men da stemmen lød på ny, enda mer bedende, stanset han og snudde seg.

Abel stod der han hadde forlatt ham, midt mellom de liggende skikkelsene på gressbakken ned mot elven. Han stod med hendene ned langs siden, og Kain kunne se at han gråt.

Hvorfor gråt han?

Langsamt begynte han å gå mot Kain. Over ham ble trekronene flerret opp av et nytt vindkast, og solstrålene som falt ned gjennom bladverket rundt ham, skinte med den nesten ville glød som lys i nærheten av et uvær får. Han gikk med hodet bøyd, og løftet det først da han stanset foran Kain. Ansiktet hans var vått av tårer og fullstendig forvrengt av hikstene som gikk gjennom det.

– Hva er det, Abel? sa Kain.

Hele overkroppen hans skalv. Han forsøkte å si noe, men ikke en lyd kom over leppene.

Kain tok et skritt mot ham.

– Hva er det, Abel? sa han igjen. – Hvorfor gråter du?

– Jeg mente ... det ... ikke! hikstet han.

Kain så spørrende inn i brorens tårevåte øyne.

– Mente ikke hva?

– Å gjøre deg vondt. Å, Kain, jeg mente ...

En veldig bølge av ømhet kom over Kain. Han gikk inntil broren sin og la armene rundt ham. Følelsen av den tynne og glatte kroppen mot sin egen fikk ham nesten til å gråte selv.

– Det var ingenting, skjønner du vel! sa han. Han strøk den ene hånden over ryggen hans, den andre gjennom håret i nakken, igjen og igjen.

– Lille, fine Abel, sa han. – Det var jo ingenting, forstår du ikke det? Det var jo ingenting!

Men Abel var utrøstelig. Han presset kroppen sin inntil Kains og gråt og gråt.

Fra et sted bak dem hørte Kain plutselig knitring, først lavt, så sterkere og sterkere, og hans første tanke var at et enormt bål måtte ha flammet opp på den andre siden av jordet. Men da han snudde seg, forstod han at det var uværet som hadde nådd fram til skogen. Regndråper store som eikenøtter slo mot bladene på trærne. Så steg vinden over jordet, og han kunne se hvordan regnet nærmet seg. I løpet av sekunder hadde det tilbakelagt de femhundre meterne mellom skogen og elven.

– Kom, Abel, sa han idet de første regndråpene traff dem. – Vi går inn.

Han tok hånden hans, og leiende som to små barn begynte de å gå bortover mot husene.

SVERIGE
ANNA HALLBERG

på era platser

Albert Bonniers Förlag, 2004

Redan i den uppmärksammade debutsamlingen *Friktion* (2001), framstod poeten Anna Hallbergs metod och förhållningssätt till diktens som egen och anmärkningsvärd. Det var tydligt att språkmaterialism och konkretism var utgångspunkterna för dessa korta undersökningar av mindre högstämmda fenomen som »frigolit« eller »tetrisk«. Det var en dikt som inte kunde infogas i den dominerande expressiva, eller om man så vill, romantiska, modernistiska lyriktraditionen.

Anna Hallberg har arbetat mycket medvetet med diktsamlingen *på era platser* som helhet, som ett konstnärligt objekt. På det vita omslaget – som hon själv utformat (tillsammans med formgivaren Jan Biberg) – syns objekt från en lekplats i vit relief: en bänk, en gungställning, en sandlåda och en lyktstolpe. På omslagets baksida syns ett hopknölat papper vid sidan om en papperskorg. Det är vackert och på en gång både stramt och lekfullt. Är så ock dikten och språket en plats för lek? Svaret är ja! Detta är den vita – rena – lekplats där poeten förser oss med materialet, objektet, men färgerna får vi själva fylla i.

I dikternas visuella utformning framhålls också möjligheten att betrakta en diktsida som ett fysiskt rum där man ger akt på textens position och rörelser, där skriften ibland befinner sig i lager och anhopningar, i vissa fall som om den stod under påverkan från *något starkare utifrån*.

Flera av Anna Hallbergs dikter framstår lösryckta och fragmentariska, emellanåt förekommer konstiga infall, lustiga ordlekar och barnsliga utfall.

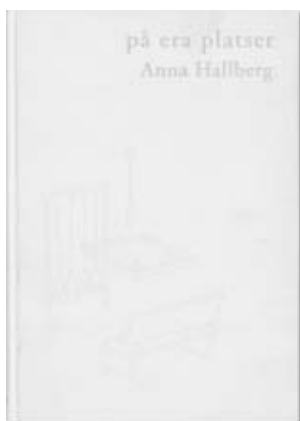

FOTO: CATO LEIN

Assonanser och alliterationer skapar rytm, här finns homonymer, ständiga betydelseförskjutningar, ordfiguranter och förmodligen kryptogram, men dikterna förefaller ofta sakna traditionell *betydelse*. Alla dessa *texthändelser* iscensätts på ett högst medvetet och många gånger metodiskt sätt. Denna text tycks snarare sträva efter att ske, än att tala om livet.

Diktsamlingen kan alltså te sig som en klippbok. Men i detta avseende rör sig Anna Hallberg i en tradition som litteraturen åtminstone sedan 1960-talet delat med bildkonsten: slumpmetoder, cut up, ready made, appropriering, détournement, sampling och återbruk av egna och andras texter. Hon förhåller sig till språket som konkret material. Olika språkligheter och representationsformer bryts mot varandra, och smittar ner varandra eller hybridiseras. Ibland uppstår något som liknar ett textbrus, ibland sönderfaller

texten på grå blad som tycks fysiskt attackerade, med överskrivningar, bortklippta bokstäver.

Jag finner ingen motsättning i att kunna tilltalas av olika traditioner inom poesin. Även den traditionelle lyrikläsaren bör kunna ta till sig Anna Hallbergs lyrik. Men jag tror att det kräver något av läsaren; det kräver ett nytt förhållningssätt, inte bara till dikten som sådan, utan till det egna sättet att läsa poesi. Detta är oinsmicrande poesi, som inte psykologiserar eller försöker flirta med våra känslor och vårt behov av identifikation, även om den också rymmer humor och lekfullhet.

Jag »förstår« så att säga inte allt i Anna Hallbergs diktsamling men jag tilltalas av dess tydlighet. Denna måhända paradoxala hållning beror på diktens konsekvens. Dess sammanhang bör inte sökas i traditionella förståelsemodeller. Dikten öppnar sig ändå, med tydlighet och kraft, och för en emellanåt svindlande och vacker poetisk förätning och rytm.

I detta fall tror jag alltså att själva nyckeln till dikten är att det inte finns någon nyckel. Någon kanske skulle vilja läsa den avslutande sviten om det svenska standardgolvet som en allegori eller rentav metafor för själva poesin i vardagen. Men jag tror att man hellre ska läsa golvdikten som just en dikt om ett svenskt standardgolv, alltså som en sinnebild av själva metoden: en konkret dikt om konkreta material, där själva materialitetens torrhet och de instruktionsartade utsagorna både bildar underlag och prövar gränsen/platsen för »det lyriska«.

Trots att *på era platser* »bara« är Anna Hallbergs andra diktsamling framstår hon redan nu som en poet med stor integritet. Man kan gilla eller ogilla Anna Hallbergs strategi. Man kan tycka vad man vill om hennes lyrik. Men man kan inte bortse från den.

på era platser är ett idébaserat konstnärligt projekt, som i sitt genomförande blir så mycket mer än bara sin idé. Anna Hallberg visar inte bara vad litteraturen *kan* vara, utan också vad språket och poesin *är*.

Diktsamlingen rymmer både ett startskott; på era platser ... klara, färdiga, gå – och en lägesbestämning; »det är trots allt här / man befinner / sig«. Men det är också en diktsamling som pekar ut en riktning – framåt, vidare, utforska och utvidga litteraturen mer.

Astrid Trotzig

Utvalgte dikt fra samlingen »på era plasser«

röda dagar

grävsropa bax
 kaprifolium

ja, ja brus och gester skuggar jabbar
tomma slag utan träffyta – det är också bra basen
först trummor och bas dra upp konturerna
stödlinjer punkter veva igång armar leder
cirkulation och tempo snabba streck axeln hakan
pannan knäna orden halvtomma lösa i skinnet det
fyller sig ändå ja, ja du vet det kom ut nu gitarer
versen slingan Färg låt det växa kroppen i slagen
gummisulor mot skitigt dansgolv in i dig tyngden
basen språket tiden tung i visarens yttersta droppe
materien koloreras ut ur bilden stå glassbil byrå bänk
stå konserthus gardinhållare skarvsladd hund
stå människa tanke namn
stå namn med människa i dig
var lys är himmel utan stödlinjer punkter armar
stå lyssna i den blanka solen

en man, fyrtioåtta kanske femtio år gammal, står den tjugofemte mars 2003 på Konserthusets trappa vid Hötorget i Stockholm och läser en notis i Svenska Dagbladet om att den »patologiska narcissismen« ökar han har mörkbruna ecco-skor och grå duffel det har inte riktigt blivit vår ännu kvinnorna båda utan mössa pekar på mannen bakom fruktståndet säljer handskar och strumpor på torget

ja, ja brus och gester
 skolavslutningar bröllop besvikelser kläder
 minne
 tid
 utanför namnet

så många ord som ingen människa begriper
 ristora, kallas de i Japan, de som avskedats när
 företag skurit ner och rationaliserat
 ersätta flytta över
 tyngden på den andra foten
 blunda
 flytta
 tyngden på den andra foten
 krigsmetaforer:
 schack sjukdom strategispel slakt
 aldrig någonsin möter vi varandra
 ja, ja brus och bax
 du vet det kom nu skuggar ritar
 ... *squeeze please talking about: nonsens ...*
 och kroppen vill fylla tätna bortom namnet
 bli lemmar tyngd kropp och slag
 fötter sulor mot skitigt dansgolv
 människa namn
 en ny grammatik

hjärnans språk är en slinga av ljus

blinkande korta och långa

marianergraven. challengerdjupet. 11 034 meter.
upptäcktes av det brittiska sjömättningsfartyget challenger 1951,
samma år som eyvind johnson i sitt s.k. vårtal uppmanade
sverige att gå med i nato, det var samma år som marita ulvskog,
leif pagrotsky och jesús alcalá föddes, samma år som sinclair
lewis, andré gide, arnold schönberg och ludwig wittgenstein
dog.

vi vet så lite om vad som egentligen händer

diskant och bas på olika platser

hörlurarna ligger som en hjälm runt hjässan och vi känner

igen oss det återkommer slingor ljus

rörelse / puls / intervall / tystnad – nu

nu refrängen nu nu refrängen namnet

nu nu kommer den! nu komm

aldrig någonsin lyckliga som nu

plastpåsen i d

i o enk ännli het nte öra län e

m skri rghund nte

...lys ...en m... skiliga is pora
 ...håll... mellan händer.
 ...sk du... utandas:
 (du so
 när... bort till... ka
 när... g... m...
 nlsbr... sk du... g... m...
 unt om mi pndel... ni...
 den läm ade adens tid Af äreerna
 en nd r... stanna... finns över t Affä rna
 färer a sköt g... älv.
 ålr g thu ud lan m a h... ik... ren tun el rati i hjärn .
 l e ngaljs a juk s r fra... g... utan att ndas
 e
 du frmå unkt ständ fly a lät
 sk ä d s sal
 ch mign

rr ma fg ge li ansi e

ur fyra döda vinklar

Position ett:

Det bortvända ansiktet, den melankoliska vanten. Sjörapporten sjunger för publiken på Park Lane. Mrs Cheng med tarmarna skotskrutiga vackraste. Förgammal på käften ekologisk läkerol. Sladdar i korsningen Rosenlundsgatan/käkbenet. Brandfarliga elementens sköna gung. Inte längre någon attraktiv tvättkorg. Nävens framsida och en halv liter fil.

Position två:

Den vita opeln med skotskrutiga dynor och läkerol i handskfacket. R.:s ögon är slangar med avloppsvatten. Magasinsgatan, Viktoriegatan, Rosenlundsgatan, Park Lane. Att le sitt vackraste leende med sperma i mungiporna är också ett sätt att vara melankolisk. (Musiken hörs inte trots att man dansar.) I handskfacket även toalettpapper, vägkartor, en isskrapa i hårdplast som det står »Billhälls« på.

Position tre:

Sjörapporten, tvättkorgen, hälsobilagan

Position fyra:

Att slå någon på käften är också ett sätt att vara melankolisk. R. är inte längre någon attraktiv kvinna. Inuti det disparat knäppande kylskåpet håller livsmedlen en gemensam åttagradig kroppstemperatur. ReaLemon, Mrs Cheng äkta kinesisk soya, ekologisk mellanmjölk, ketchup (Heinz), förgammal Gouda-ost, godmorgonjuice, en öppnad och utgången halv liter fil. Nävens framsida, käkbenets mjuka, magen – *magen* – de lena tarmarnas sköna gung. Elementen är tysta, brandfarliga och platta. Det ligger inte någon vante som är blöt på elementet.

ISLAND
EINAR KÁRASON

Stormur

Mál og menning, 2003

Einar Kárasón (f. 1955) debuterede som romanforfatter i 1981 med *Petta eru asnar*, *Guðjón* (*De er idioter*, *Guðjon*), men hans store gennembrud kom to år senere med udgivelsen af *Þar sem djöflaeyjan rís* (*Djævløen*). Denne bog er den første i den populære Djævlø-trilogi og en af de mest solgte og mest læste romaner på saga-øen.

Trilogien er, samt Einar Kárasóns senere romaner, oversat til flere sprog og han er bestemt en af de islandske forfattere der kan siges at have både en national og en international læserkreds.

Romanen *Storm* henter sit navn i hovedpersonens kælenavn og kan ligesom dette ses som ret ironisk. Man kan næppe sige at Eyvind »Storm« Jonsson agerer storm-agtigt som karakter. Man kan derimod sige at der hersker en storm i bogen, både omkring Eyvind og i hans hoved. Et mindre virvar af karakterer og hændelser flyver rundt i bogens univers, samt »Stormens« egne minder, tanker og drømme.

Ligesom man identificerer midtpunktet i en storm som dens kerne, eller »øje«, kan man se Eyvind Jonsson som det stille midtpunkt i historiens ganske ustabile vejrsystem. Eyvind Storm Jonsson er opvokset i 60'ernes Reykjavík, for det meste hos sin bedstemor, efter at hans mor synker ned i en sump af depression, piller og afhængighed af en hyperaktiv halvkriminel, ved navn (logisk nok) »Höddi Hurricane«. Eyvind er en ret begavet dreng men keder sig i skolen og melder fra omkring de seksten år.

Endnu ganske ung, møder han den jordnære og helt-i-gennem gode Stefania og de har to børn. Han har ikke den store lyst til at bruge (eller snarere spil-

FOTO: EINAR FALUR INGÓLFSSON

de) sin tid på almindeligt arbejde og flytter med familien til Danmark, hvor han mener systemet har en større forståelse for denne holdning.

Eyvind Storm er egentlig ikke noget særligt, andet end legendarisk. Legendarisk som en sjov, kvik fyr der kan fortælle gode historier og er klogere end systemet. Denne særlige status formidler forfatteren til os blandt andet ved hjælp af sin fortællermåde, hvor flere forskellige personer der har en eller anden forbindelse til Eyvind Storm Jonsson, fortæller sin udgave af det der foregår, udover Eyvinds egen beretning.

I Odense lever familien et nærmest lykkeligt liv ved hjælp af Storms kundskab til systemets regler og goder, samt (nok i større grad) Stefanias faste arbejde.

Men Eyvind Storm har en drøm. Og hans drøm er større end både Reykjavík og Odense. Den hedder Amerika. Hele Eyvinds karakter og personlige univers er fyldt med billeder, historier og, ikke mindst, musik fra De forenede stater.

Men når han faktisk får muligheden for at bosætte sig derovre, går det helt galt, fordi dér er der ikke noget system han kan finde ud af at udnytte og ingen praktisk hjælp at hente fra familie, venner eller naboer.

Som professor Dagný Kristjánsdóttir har påpeget i en udmærket artikel i tidsskriftet TMM (*Tímarit Máls og menningar*) sker det to gange i romanen at Eyvind Storm Jonssons legende- og drømmeverden kolliderer med virkeligheden. Og i begge tilfælde går det galt. Planer og snak fungerer fint i velfærdssystemets varme favn, men når planerne bliver til virkelighed og snakken skal erstattes med handling, så går det galt for Stormen.

Den første kollision sker i USA, den anden når en forlagsdirektør hjemme i Island får den idé at bruge Eyvind Storm som front figur for en »selvbiografisk« bog om karakterer på samfundets rand. En bog der er blevet »konseptueret« af en gruppe redaktører på forlaget.

Selv om han måske ikke selv gider skrive, er Eyvind ikke ligeglad med bogens tekst der jo til en stor del bygger på hans egne minder. Han får en ny status som spændende Islandsk forfatter, men, udover at gavne familien, økonomisk, kan Eyvind ikke rigtig bruge det til noget som helst. Den nye legende er ikke en del af ham selv. Han udvandrer igen med familien. Susanne, hans gamle socialrådgiver, er glad for at se ham igen.

Romanen *Storm* blev vældig godt modtaget af kritikere og læsere da den udkom i 2003 og den modtog til eksempel avisens DV's (*Dagblaðið Vísir*) kulturpris for litteratur.

Dette er ikke overraskende, da Eyvind Storm Jonssons karakter har en hel del træk til fælles med mange moderne læsere, som også ulmer af kæmpemæssige drømme i vores fagre nye globale verden med alle sine uendelige muligheder; dejlige drømme der muligvis ikke rigtig kan overleve som virkelighed, men kan sagtens fungere som stof til gode historier og interessante legender.

Sveinbjörn I. Baldvinsson

Utdrag fra »Stormur«

Selv om jeg var skolens dårligste på avgangseksamen, som den kaltes den gangen, eksamenen man tok etter barneskolen, så var det bare to som fikk av ros av læreren i talen til klassen: duksen og meg. Duksen var en drittjente som het Addí, jeg tror hun er barnelege nå, dusten ... Hun hadde nesten ti av ti i snitt, alle andre hadde over åtte og ni, for dette var den katolske skolen, der det var færre elever og ikke så mange i hver klasse, så standarden var mye høyere enn andre steder, og så var det jeg, som diltet etter med sju og noe. Jeg regnet vel heller med at jeg ble ansett som skolens skam – men læreren takket med alle de vanlige søtladne ordene: Nå da våre veier skiller og så videre, og roste deretter Addí for resultatet hennes, »og så er det én til som fortjener spesiell ros og det er vår alles Eyvindur, en gutt som har oppnådd utrolige resultater til tross for vanskelige omstendigheter. Resultatet vitner om hans dyktighet og begavelse, og hvis han fortsetter slik han stevner, vil han kunne unngå mange feller og farer på livets vei ...«

Selvsagt syntes man dette var stas på sin måte, jeg hadde vel aldri fått ros for dyktighet før, bortsett fra på håndballen, kanskje, og i hvert fall ikke for begavelse! Men mest overrasket var jeg over at folk drev og interesserte seg for mine omstendigheter, min bakgrunn, jeg prøvde da å gjøre minst mulig ut av det på skolen, man skammet seg naturligvis over familien sin, kunne aldri invitere til bursdag og sånt som andre unger, på grunn av alkisene og alt det jævla pakket som tråkket inn og ut hjemme. Det var selvsagt fint å få ros av læreren, som om han virkelig brydde seg om meg ...

Det var ikke noe vondt i gubben, kanskje tvert imot; man kunne ha mye moro med ham, han prøvde å være venn med oss elever, fulgte godt med på alle, prøvde å gjøre lek og moro ut av alt; nådde ut til ungene, ville være en av oss. Jeg husker en gang vi fikk en ny lærebok i grammatikk, da sa han: »Barn, jeg vet at det første dere kommer til å gjøre etter å ha bladd litt i denne boka, er å slenge den bort i en krok. Men gjør meg en tjeneste: Gå bort i kroken og hent den!« Han hadde visst sine egne spøkelser å trekkes med, fikk jeg høre siden, kona stakk visst av med en amerikansk soldat, det kom som lyn fra klar himmel; en dag lå det bare en lapp på kjøkkenbordet, har flyttet til Amerika, kjærlig hilsen mamma – gubben satt igjen med fire–fem barn, og han selv var en sånn good-time guy, havnet på fylla og kjørte byen rundt i taxi og var melankolsk og hadde det cosy; styrket seg på en lommelerke og filosoferte med sjåføren –

men han holdt likevel familien sammen, underviste og underviste. Han var en ihuga nikotinist, det kom alltid røyk ut av ham de første minuttene av hver time, kalde røykrester mens lungene renses etter siggen i friminuttet. Jeg husker en gang, i helselære, tror jeg, vi hadde kommet til kapitlet om røyking, og han sa med whisky-og-Camel-stemmen sin: »Jeg vet at dere tenker som så: Den gubben der har da ikke noe med å advare oss mot røyking! For som dere vet, så er jeg ikke mors beste barn når det gjelder akkurat den saken. Men jeg skal utføre et eksperiment for dere.« Så gravde han i jakkelommen sin og fant fram en krøllete Camel-pakke og en Ronson-lighter, trakk et lommestørkle opp av brystlommen, gikk ut i døråpningen og speidet og lyttet bortover gangen, ville ikke bli overrasket av rektor eller inspektøren mens eksperimentet pågikk. Så åpnet han et vindu på gløtt, tente en røyk, trakk en durabelig røyksky ned i lungene før han blåste røyken ut gjennom det hvite lommestørkleet – da kommer det som kjent en tjæreflekk på det. Så skulle han slenge den brennende sigaretten ut av vinduet, men jeg la merke til at han stivnet til, han klarte det ikke, fikk seg ikke til å kaste fra seg den ny-tente røyken, så han tok lynkjapt et digert lungedrag, så ett til, og enda ett, sigaretten gikk bokstavelig talt opp i røyk og gubben var fullstendig mett av røyk og ildrød i ansiktet, da han omsider kunne knipse den glødende sneipen ut i skolegården og vise oss tjærefleken på lommestørkleet. Vi stimlet sammen rundt ham, bare se her! sa han og brettet ut lommestørkleet mellom de skjelvende, tobakks-gule fingrene og prøvde andpustent å hoste opp røyken så diskret som mulig; de andre ungene i klassen sa bare: Wow! Sjekk tjæren! De så ikke noe annet enn resultatet av dette viktige eksperimentet med den giftige tjæren i tobakksrøyken, men jeg syntes det var mer spesielt å se hvordan han levde seg inn i tobakksnytelsen der han sto i vinduskarmen, å se at vår kjære lærer ikke var noe bedre enn alkisene og uteliggerne som føk inn og ut av døren til barndomshjemmet mitt til alle døgnets tider.

* * *

Mamma kom fra en ganske velstående bondeslekt, og hun arvet en mellomstor gård på Sør-Island, for foreldrene hennes var godt oppe i årene da hun ble født og hun hadde ingen søsken. Hun vokste opp på landet, men så ble hun sendt til Reykjavík på husmorskole eller noe sånt, og det var der hun lærte det søte liv å kjenne, tror jeg. Hun dro egentlig aldri tilbake til landsbygda etter det. Det ble sagt at det var litt av et slag i ansiktet på »bestemor og bestefar«, som jeg sannsynligvis ville ha kalt dem hvis jeg noensinne hadde møtt dem. På

den annen side var det visst et enda større slag i ansiktet på mamma da hun var rundt tjue og oppdaget at hun ikke var datter av sine foreldre, men adoptert. Det var et forferdelig sjokk for henne, selv om jeg aldri helt klarte å fatte hva det var som var så grusomt med det. De var de eneste foreldrene hun hadde kjent. Og de hadde visst aldri vært annet enn snille mot henne! Hva var da problemet? At hun i virkeligheten hadde noen andre foreldre, som hun aldri fikk vite hvem var? Hvor mye hun enn undersøkte saken. Eller det fortalte hun meg senere. Etter dette fulgte mange år med festing og løsslupenhet, så vidt jeg forsto, før hun fikk et barn og ble rammet av en fryktelig fødselsdepresjon, så barnet ble gitt bort, adoptert av noen snille folk i byen. Dette var min sju år eldre halvbror. Jeg tror det må ha vært hennes største ulykke i livet, det at hun ble nødt til å gi fra seg barnet sitt, akkurat som hun selv hadde blitt gitt bort av sine egne foreldre. Senere brøt hun alle regler og avtaler under noen maniske anfall og tok kontakt med denne gutten, halvbroren min. Men før det traff hun faren min. Han hadde vokst opp hos en enslig mor, min avdøde bestemor; hun jobbet i et bakeri på den tiden og prøvde å skaffe penger til guttens skolegang. Han begynte visst på yrkeskolen, men fant seg ikke til rette der og byttet over til en kunstscole, fikk ikke fotfeste der heller, og begynte å jobbe som kelner på Hotell Borg. Ble forlovet og gift, men skilte seg igjen da han møtte mamma. Hun kom til hotellet under en manisk episode og strødde om seg med penger, hadde nettopp blitt eier av et helt jordstykke på landsbygda østpå. Likte kelneren godt. Og de giftet seg. Og fikk meg. Kort tid etterpå viste det seg at faren min hadde blitt syk, en sjelden form for polio, et slags virus, tror jeg, som rammer én av åtti tusen etter en vanlig influensa, og han dro på sykehuset og sanatoriet Reykjahlund. Derfra har jeg et svakt minne om ham, blek og gusten, sittende i en rullestol iført slåbrok mens han strigråtende klappet meg på kinnet. Han døde da jeg var fem år gammel. Da hadde jeg bare mamma igjen, og bestemor som senere skulle vise seg å være en god støtte, moren til min avdøde far.

Disse første årene av mitt liv, da mamma hadde oss to å ta seg av, meg og faren min, pasienten, det var hennes beste år. Hun fikk altså en anelig arv etter adoptivforeldrene og brukte pengene til å skaffe seg en blomsterbutikk der hun også solgte gaveartikler, og den drev hun på dyktig vis, vi fikk oss leilighet og mamma var alltid på farten, arbeidet hardt og var ordentlig og jeg hadde det bra. For selv om mamma ikke alltid hadde tid til å ta seg av meg, så var jeg ofte hos bestemor som elsket meg og skjemte meg bort. Jeg var som en sønn for henne etter at hennes eneste sønn forsvant ut av bildet. Og i de

årene var det lite eller ingenting å se til humørsvingningene som mamma har slitt med nesten hele livet, depresjon og alt som hører til. Men så ble hun enke. Og da begynte det å gå nedoverbakke. Hun begynte å drikke og spise piller. Ikke at det skadet meg noe særlig til å begynne med, jeg kunne alltid dra til bestemor hvis mamma skulle ut og »more seg« – men så traff hun en ny fyr, bølleen Halli Hurricane, noe som aldri burde ha skjedd. Han var fast gjest hos oss de neste årene, hvis han ikke satt inne eller mamma hadde mannen seg opp til å kaste ham ut og sette politiet på ham, og sverget dyrt og hellig at denne mannen aldri mer ville slippe innenfor hennes dør, og lovet meg i utvetydige ordelag at nå var han ute av våre liv for godt. I de stundene var hun optimistisk, på opptur etter en depressiv periode, til og med på det stadiet hvor hun var i naturlig likevekt; og om jeg så skal si det selv, så har jeg aldri møtt en morsommere, snillere eller mer sjarmerende kvinne enn moren min i de øyeblikkene da hun verken var for oppstemt eller for langt nede. Men så tippet vektskålen over og da ble hun forvirret, og senere raste alt sammen med et brak og hun ble som et skjelvende aspeløv og hadde ikke tiltak til annet enn å sitte i den halvmørke stua kledd i morgenkåpe og røyke sigaretter, og da fant alltid Halli veien tilbake til henne. Hun fortalte meg at livskraften i denne digre drukkenbolten virket som narkotika på henne, å være nær ham og den friske vinden som sto av ham, reddet henne fra fullstendig fortvilelse, og det fikk man bare leve med.

Halli var sånn sett ikke den verste drittsekken i verden, jeg kan like gjerne innrømme det, han ble for eksempel aldri arrestert for voldelig eller aggressiv adferd så vidt jeg kjenner til, og ble i hvert fall aldri dømt for vold. Han var bare en umoralsk bedrager og tyv, til og med hallik – jeg tror faktisk han var den første på Island som ble dømt for noe sånt, da var han rundt tjue og bodde i Keflavik. Der hadde han leid et hus og samlet sammen noen småhorer, og så solgte han adgang til huset til de amerikanske soldatene fra flybasen. Og ble som sagt dømt for hallikvirksomhet. Satt inne en måneds tid. »Derfra var det ingen vei tilbake!« hørte jeg ham stadig si om den saken. »Når en ung mann først blir sperra inne i fengselhe, da har snøballen begynt å rulle!« sa han ofte. Og var alltid forferdelig bitter over å ha fått denne dommen på seg. »For det eneste jeg gjordhe, det var å arrangere festerhe! « Han hevdet altså at han bare hadde hatt helt vanlige party på ungdommers vis. Og at amerikanerne bare hadde hjulpet ham med husleie, strøm og varme og sånt. Men dommen lød altså på – han kunne den utenat, akkurat som mye annet av lover og regler – at han hadde »utnyttet lettlevende unge piker som melkekyr«. Som er jævlig morsomt formulert. Det skal dommeren ha.

Halli var altså en fyllik og levde av sjekkeforfalskning og heleri, og i kjølvanet hans fulgte alltid en flokk av kriminelle, all slags pakk, iblant skumle folk. I hjemmet mitt. Det var i ferd med å utvikle seg til byens største forbrytterreir; jeg skulle senere komme til å våkne midt på natten av at politiet var inne i huset for å arrestere etterlyste forbrytere; jeg skulle komme til å finne tyvegods i sokkeskuffen min når jeg kledde på meg om morgenen for å gå på skolen – en elleve år gammel skoleelev. Naboene klaget støtt og stadig og prøvde å få oss kastet ut, men mamma eide leiligheten selv, så vi sto ganske sterkt der – og dessuten var Halli Hurricane jevngod med den beste advokat, han kunne ramse opp politivedtektene for Reykjavík og alle slags rettigheter og plikter som huseiere og forretningsførere for leiegårder hadde. En gang anmeldte eierne av nabohuset oss, det var et tannlegekontor som lå i et nytt tilbygg, og da Halli undersøkte saken, kom det for en dag at påbygget lå nærmere vår eiendom enn det som var lovlig – tannlegene frafalt til slutt kravet sitt og ble nødt til å betale mamma en større pengesum for at hun ikke skulle anlegge sak mot dem. Det var én annen leilighet i huset, i kjelleren, og menneskene der flyttet og solgte, men ingen ville kjøpe leiligheten før kommunen til slutt overtok og brukte den til å innkvartere diverse løsgjengere som sosialkontoret hadde ansvar for. Aller verst var likevel tilstanden da kommunen hadde plassert en helsprø kjer-ring der, en pyroman som ble kalt Brenne-Ella. I raserianfall satte hun fyr på alt mulig, for eksempel gardinene nede hos seg selv – i underetasjen hos oss – og noen ganger var det bare en hårsbredd fra at menneskelig gikk tapt, når flammene begynte å slikke oppover veggene på huset hjemme. Det var da det gikk opp for mamma at et barn ikke kunne bo sånn og hun nærmest fikk meg anbrakt hos bestemor. Siden mistet mamma faktisk leiligheten, for Halli hadde pantsatt den mot et lån han aldri betalte en krone på. Selv fikk han sukkersyke ikke lenge etterpå, og den nesten to meter høye, hundre og femti kilo tunge mannen fikk fasong som en telefonstolpe og måtte slutte å drikke, og i dag vet jeg ikke om han er levende eller død og jeg gir egentlig faen. Mamma har gått inn og ut av institusjoner de siste femten årene, har riktignok blitt litt bedre den siste tiden, har en liten ettroms og har fått en slags jobb gjennom psykisk helsevern.

Oversatt til norsk av Gunhild Eide

»Stormur« er utgitt på norsk på J.W. Cappelens Forlag AS i 2005

Þótt ég hafi verið lægstur í skólanum á »fullnaðarprófi« eins og það hét í þá daga prófið sem maður tók upp úr tólf ára bekknum, þá hrósaði kennarinn bara tveimur í kveðjuræðunni til bekkjarins, dúxinum og mér. Dúxinn var stelpukjáni, Addí, ég held hún sé barnalæknir núna, auli ... Hún var með eitthvað tæpa tíu, allir aðrir með yfir átta og níu því þetta var í kaþólska skólanum, hann var svo fámennur og fáir í bekk og standardinn langtum hærra en annarsstaðar, og svo ég sem var að lufsst með sjö eitthvað, og reiknaði svona heldur með því að ég væri álitinn skömm fyrir skólann, – en kennarinn þakkaði með öllum þessum venjulegu væmnu orðum nú þegar skiljast leiðir, hrósaði svo Addí fyrir sinn árangur, »og svo er einn maður sem á sérstakt hrós skilið og það er Eyvindur hérna; það er drengur sem hefur náð ótrúlegum árangri þrátt fyrir erfiðar aðstæður, þessi árangur ber gáfum hans og hæfileikum fagurt vitni, og ef hann heldur áfram á þessari braut ætti hann að geta forðast ýmsar gildirur og hættur á lífsins leið ...«

Auðvitað þótti manni vænt um þetta á sinn hátt, manni hafði svo sem ekki verið hrósað fyrir hæfileika fyrr, nema í hæsta lagi í handboltanum, og ekki fyrir gáfur! En mest var ég hissa á að menn væru eitthvað að þæla í mínum aðstæðum, mínum bakgrunni, ég reyndi nú að gera sem minnst úr því þarna í skólanum, maður auðvitað skammaðist sín fyrir sitt hyski, aldrei gat maður boðið í afmæli og svona eins og aðrir krakkar, út af fyllibyttunum og þessu helvítis pakki sem eigráði inn og út, það var auðvitað notalegt að heyra þennan kennara hrósa sér, eins og honum væri í alvörunni eitthvað annat um mann ...

Þetta var ekki slæmur kall, þvert á móti kannski, það mátti hafa gaman af honum, hann reyndi að vera vinur okkar nemendanna, fylgdist vel með öllum, reyndi að gera leik og gaman úr öllu; náði til krakka, hafði lag á að vera einn af þeim. Ég man þegar við fengum einu sinni einhverja nýja málfræðibók þá sagði hann: »Ég veit að það fyrsta sem þið gerið krakkar mínir eftir að hafa blaðað í þessari bók er að grýta henni út í horn. En geriði mér einn greiða krakkar mínir: skríðiði út í hornið og sækið hana!« Hann átti víst sína djöfla að draga frétti ég síðar, konan stakk víst af með Kana, upp úr þurru;

einn daginn var víst bara miði á eldhúsbörðinu, er flutt til Ameríku, kær kveðja, mamma – kallinn eftir með eitthvað fjögur fimm börn, og hann sjálfur svona gúdd-tæm gæi, datt íða og rúntaði þá um í leigubílum og var blúsaður og kósi; staupaði sig á vasapela og filósóferaði við bílstjórann – en hélt samt saman heimilinu, kenndi og kenndi. Hann var rosalegur níkótínisti, það kom alltaf reykur út úr honum fyrstu mínúturnar í hverjum tíma, kaldar reykjarleifar á meðan lungun voru að hreinsa sig eftir frímínútusmókinn. Ég man að einu sinni, í heilsufræði held ég, þegar kom að kaflanum um reykkingar, þá sagði hann svona með sinni viskí-kamel-rödd: »Ég veit að þið munuð hugsa sem svo: ekki ætlar þessi kall að fara að vara okkur við reykkingum! Því eins og þið vitið er ég ekki barnanna bestur í þeim efnum. En ég ætla að gera eina tilraun fyrir ykkur.« Svo þreifaði hann í jakkavasann eftir velktum kamelpakkanum og ronsonkveikjara, dró vasaklút upp úr brjósvasanum, fór svo fram í gættina og skimaði og hlustaði á ganginum, vildi ekki fá skólástjórann eða yfirkennarann óvænt inn á sig meðan á tilrauninni stæði. Svo opnaði hann glugga upp á gátt, kveikti í rettunni, dró þykkt reykjarský ofan í lungun, og blés því svo út í gegnum hvítan vasaklútinn – þá kemur svona tjörublettur í hann eins og menn vita. Svo ætlaði hann að skutla logandi sigarettunni út um gluggann, en ég tók eftir því að þá var eins og hann stífnaði upp, hann réð ekki við sig, gat ekki fengið af sér að henda frá sér svona nýtendraðri rettu, svo að eldsnöggt dró hann risasmók ofan í lungun, svo annan og svo annan, sigarettan hreinlega fuðraði upp og kallinn orðinn gersamlega reykmettaður og eldraður í framan þegar hann á endanum skaut glóandi stubnum út á planið og þá gat hann loksins snúið sér að því að sýna okkur tjörublettinn í vasaklútinum; við þyrptumst að honum, sjáiði bara! sagði hann og hélt út klútinum á milli skjálfandi tóbaksgulra fingranna og var andstuttur að reyna að hósta upp reykjarkófinu svo að lítið bæri á; hinir krakkarnir í bekknum sögðu bara: Vá! Tjaran maður! Sáu ekkert nema niðurstöður þessarar merku tilraunar um eittraða tjöru í tóbaksreyk, en mér þótti bara merkilegt að horfa á þessa innlifudu tóbaksnautn þarna í glugganum; að kennarinn okkar góði var ekkert skárri með það heldur en fyllibytturnar og rónarnir sem æddu inn og út um dyr míns æskuheimilis hvenær sem var sólarhringsins.

* * *

Mamma var af bændaættum, sæmilega stöndugum, og hún fékk meðalstórt býli á Suðurlandi í arf því að foreldrar hennar voru rosknir þegar hún fæddist og hún átti ekki systkini. Hún ólst upp í svei-

tinni en var svo send til Reykjavíkur á húsmæðraskóla eða eitthvað og kynntist þar ljúfa lífinu held ég og fór eiginlega aldrei í sveitina aftur. Það var sagt vera töluvert hryggbrot fyrir »ömmu og afa« sem ég hefði líklega átt að kalla svo ef ég hefði einhverntíma kynnst þeim. En það var víst hinsvegar enn meira hryggbrot fyrir mömmu sjálfa að uppgötva þarna á árunum einhverntíma í kringum tvítugt að hún væri ekkert dóttir foreldra sinna heldur ættleidd. Það varð henni svona hræðilegt áfall, þótt mér tækist einhvernveginn aldrei að koma því heim og saman hvað var svona hræðilegt við það. Þetta voru þeir einu foreldrar sem hún hafði kynnst. Og þau höfðu víst alltaf reynst henni vel! Hvað er þá málið? Að hún hafði í rauninni átt einhverja aðra foreldra, sem hún aldrei fékk neitt að vita hverjir voru? Hvernig sem hún rannsakaði málin. Eða svo sagði hún mér seinna meir. Uppúr þessu voru mörg ár í djamminu og allskonar rugli skildist mér, þá eignaðist hún barn og lagðist í hræðilegt fæðingarþunglyndi svo það var gefið, ættleitt af einhverju góðu fólki úti í bæ; sjö árum eldri hálfbróðir minn. fietta varð henni held ég alstærsta áfallið í lífinu, að hafa gefið frá sér barnið sitt rétt eins og hún sjálf hafði verið gefin á brott frá sínum eigin foreldrum, og seinna meir braut hún allar reglur og samninga í einhverjum manúköstum og fór að hafa samband við drenginn, hálfbróður minn. En áður kynntist hún föður mínum. Hann hafði alist upp hjá einstæðri móður, henni ömmu heitinni; hún vann í þá daga í bakaríi og reyndi að setja strákinn til mennta, í Iðnskólann fór hann víst en þar undi hann ekki og skipti yfir í Myndlistarskólann en náði engri fótfestu þar heldur, fór að vinna sem þjónn á Hótel Borg. Trúlofaðist og giftist en skildi aftur þegar hann kynntist mömmu. Hún kom á Borgina í bjartsýniskasti og stráði um sig peningum, nýorðin eigandi heillar jarðar austur í sveitum. Leist svona vel á þjóninn. Og þau giftust. Og eignuðust mig. En fljótlega eftir það kom á daginn að faðir minn var orðinn veikur, með einhvern sjaldgæfan lömunarsjúkdóm, einhvern vírus held ég sem leggst á einn af hverjum áttatíu þúsund upp úr venjulegri flensu, og hann fór á spítala og Reykjalund og þar man ég óljóst eftir honum, fölum og guggnum, sitjandi sloppklæddum í hjól-astól og klappandi mér á vangann hágrátandi. Hann dó þegar ég var fimm ára. Þá átti ég bara mömmu eftir, og ömmu sem reyndist mér haukur í horni, mömmu pabba heitins.

En þessi fyrstu ár ævi minnar, þegar mamma hafði um okkur tvo að sinna, mig og sjúklinginn föður minn, voru hennar bestu ár. Hún fékk semsé heilmikinn arf eftir kjörforeldrana og notaði peningana til að koma sér upp blómabúð með allskonar gjafavörum, og þetta rak hún af krafti, við eignuðumst íbúð og mamma var alltaf á spani,

harðdugleg og reglusöm og mér leið vel. Því þótt mamma hefði ekki alltaf tíma til að sinna mér þá var ég bara hjá ömmu sem elskaði mig og fordekraði; ég gekk henni í sonarstað eftir að einkasonur hennar hvarf af sjónarsviðinu. Og á þeim árum bar lítið eða ekkert á geðsveiflunum sem mamma hefur lengst af lífsins átt við að stríða, þunglyndinu og öllu sem því tilheyrir. En svo varð hún ekkja. Og þá fór að halla á ógæfuhliðina. Hún fór að drekka og éta pillur. Ekkert þannig að skaðaði mig stórlega fyrst um sinn, ég gat alltaf farið til ömmu ef hún ætlaði út að »skemmta sér« – en svo kynntist hún nýjum manni, þeim svaðalega Halla Hörrikein, sem aldrei skyldi verið hafa. Hann var inni á gaflum hjá okkur næstu árin, á milli þess sem hann sat í steininum eða mamma mannaði sig upp í að henda honum út og siga á hann lögreglunni og sverja og heita að þessi maður kæmi aldrei frammar inn fyrir hennar dyr og lofa mér því í óspurðum fréttum að nú værum við laus við hann úr okkar lífi, því að á þeirri stundu var hún bjartsýn, enda í uppsveiflu úr þunglyndiskasti, jafnvel á þeim punkti þegar hún var eðlileg, í jafnvægi; og þótt ég segi sjálfur frá þá hef ég aldrei hitt skemmtilegri, betri eða meira sjarmerandi konu en hana móður mína á þeim augnablikum þegar hún var hvorki of hástemmd eða of þung. En svo sigldi hún upp úr jafnvæginu og þá fór hún að ruglast og seinna hrundi allt með braki og hún varð eins og skjálfandi laufblað og hafði ekki uppburði í sér til neins nema reykinga sigarettur sloppklædd í rökkuvaðri stofunni, og þá fann Halli alltaf leiðina til hennar aftur; hún sagði mér að það væri lífskrafturinn í þessum stóra svola sem væri eins og dóp á sig, að hafa hann nálægt og allan þann gust sem af honum stæði forðaði sér frá algerrri örvæntingu, og við þetta mátti maður búa.

Halli var svo sem ekki versti skíthæll í veröldinni, það er best að ég viðurkenni það, hann var til dæmis aldrei staðinn að ofbeldi eða fautaskap svo ég vissi til og fékk aldrei neina dóma fyrir slíkt. Hann var bara siðlaus svindlari og þjófur, jafnvel melludólgur – því að hann var held ég fyrsti maður á Íslandi sem var dæmdur fyrir slíkt, þá eitthvað um tvítugt og búandi í Keflavík. Þar var hann búinn að taka hús á leigu og sankað sér einhverjum smámellum og svo seldi hann Ameríkönnum af Vellinum aðgang að húsinu. Og fékk semsagt dóm fyrir að vera pimp. Sat svo inni einhverja mánuði. »Eftir það varð ekki aftur snúið!« heyrði ég hann margofter segja um það. »Þegar ungur maður er lokaður inni í fangelsih, þá er darraðardansinn hafinn!« sagði hann oft. Og var alltaf jafn hryllilega sár yfir að hafa fengið þennan dóm. Því það eina sem ég gerðih, það var að halda partíh!« Hann hélt því semsagt fram að hann hefði bara haldið partí að ungra manna sið. Og að Ameríkanarnir hefðu bara hjálpað hon-

um með húsaleiguna og rafmagn og hita og svona. En dómsorðið var, og það kunnir hann utan að eins og svo margt sem snerti reglur og lagaþvarg, að hann hefði »haft léttlyndi ungra stúlkna að féþúfu«. Sem er nú helviti skemmtilega orðað. Gefum dómurinum það.

Halli var semsé fyllibytta og lifði á ávísanafalsi og braski með þýfi og á eftir honum var alltaf stóð af glæpamönnum, allskyns pakki, skuggalegum mönnum í bland. Inni á heimili mínu. Það var að verða að helsta glæpabæli borgarinnar; ég átti eftir að vakna við það að lögreglan var komin inn í húsið til að handtaka eftirlýsta menn um miðjar nætur; ég átti eftir að finna þýfi í sokkaskúffunni minni þegar ég var að klæða mig fyrir skólann á morgnana – ellefu ára gamall skólapiltur. Nágrannar kvörtuðu stöðugt og það var reynt að flæma okkur burt, en mamma átti íbúðina svo að við höfðum nokkuð sterka vígstöðu – og þar að auki var Halli Hörrikein eins og albesti lögfræðingur, hann gat romsað upp úr sér Lögreglusamþykkt Reykjavíkur og allskyns réttindum og skyldum húseigenda og forráðamanna íbúðarhúsnæðis; einu sinni kærðu okkur eigendur næsta húss, þar var tannlæknastofa í nýlegri viðbyggingu, og þegar Halli fór að athuga málið kom á daginn að viðbyggingin var nær okkar lóðamörkum en svo að löglegt gæti kallast – tannlæknarnir féllu á endanum frá sínum kærum og neyddust til að borga mömmu stórfé fyrir að hún höfðaði ekki mál á hendur þeim. Það var önnur íbúð í húsinu, í kjallaranum, og fólkið þar flúði og seldi en enginn vildi kaupa nema á endanum Borgin sem fór að setja þangað inn hálfvert utangarðsfólk sem Félagsmálastofnun hafði á sinni könnu. Verst varð þó ástandið þegar Borgin setti þar inn brjáláða kellingu, pýróman, sem var kölluð Brennu-Ella og bar eld að öllu lausu og föstu í æðisköstum, eins og til dæmis gardínunum heima hjá sér – niðri hjá okkur – og stundum munaði ekki nema hársbreidd að manntjón yrði þegar logarnir tóku að leika um húsið heima. fið var þá sem rann upp fyrir mömmu að unglíngurinn ég gæti ekki búíð við þetta og kom mér eiginlega fyrir hjá ömmu. Síðar missti mamma reyndar íbúðina því að Halli var búinn að veðsetja hana fyrir lánnum sem hann borgaði aldrei krónu af. Sjálfur fékk hann sykursýki ekki löngu seinna og þessi tæplega tveggja metra, hundrað og fimmtíu kílóa maður varð eins og snúrustaur í laginu og hætti að geta drukkið og í dag veit ég ekki hvort hann er lífs eða liðinn og er reyndar fjandans sama. Mamma er búin að vera inn og út af hælum síðustu fimmtán árin, hefur þó eitthvað verið að lagast í seinni tíð, á litla stúdíóíbúð og hefur einhverja vinnu í gegnum geðbatteríð.

LITTERATURLISTER

Alle opplysninger om oversettelser er pr. juni 2005

simon grotrian

Gennem min hånd. Dikt, 1987
 Kollage. Dikt, 1988
 Næste himmel. Dikt, 1989
 Fire. Dikt, 1990
 Livsfælder. Dikt, 1993
 Slangehøst. Dikt, 1994
 En æske til Lot. Dikt, 1995
 Magneter og ambrosia. Dikt, 1996
 Ossians puls. Dikt, 1997
 Ti. Dikt, 1998
 Porcelænsbreve. Dikt, 1999
 Livet er en ko. Dikt, 2000
 Risperdalsnetterne. Dikt, 2000
 Seerstemplet. Dikt, 2001
 Udvalgte digte. Dikt, 2003
 Korstogets lille tabel. Dikt, 2004
 Melatonin. Dikt, 2005

kirsten hammann

Mellem tænderne. Dikt, 1992
 Vera Winkelvir. Roman, 1993
 Bannister. Roman, 1997
 Chokoladeekapade. Barnebok, 1998
 Bruger De ord i kaffen? Roman/
 Poetikk, 2001
 Fra smørhullet. Roman, 2004

Fra smørhullet vil bli utgitt på islandsk (Bjartur) og svensk (Kabusa Böcker).

monika fagerholm

Sham. Prosastykker, 1987
 Patricia. Prosastykker, 1990
 Underbara kvinnor vid vatten. Roman, 1994
 Diva. Roman, 1998
 Den amerikanska flickan. Roman, 2005

Den amerikanska flickan er hittill utgitt også på finsk (Teos), nederlandsk (DeGeus) og norsk (Pax).

rakel liehu

Ihmisen murhe on yhteinen. Dikt, 1974
 Savikielellä minä ylistän. Dikt, 1975
 Seth Mattsonin tarina. Roman, 1976
 Valo, läheisyys. Dikt, 1977
 Runoja 1974–1977. Dikt, 1978
 Punainen ruukku. Roman, 1980
 Liian lähellä, liian äkkiä. Dikt, 1982
 Gammaykkönen. Dikt, 1985
 Joki sepittää minulle. Dikt, 1987
 Sininen Lasarus. Dikt, 1990
 Kubisseja. Dikt, 1992
 Murehtimatta! smaragdinen. Dikt, 1993
 Kosminen kulta. An essay on the art of
 sculpturer Laila Pullinen. Essays, 1994
 Readymade. Dikt, 1995
 Skorpionin sydän. Dikt, 1997
 Runot 1974–1997. Dikt, 2002
 Helene. Roman, 2003

Helene er utgitt på svensk (Forum) og kommer på norsk i 2005 (Gyldendal Norsk Forlag).

einarr kárason

Loftræsting. Dikt, 1979
 Þetta eru asnar Guðjón. Roman, 1981
 Þar sem Djöflaeyjan rís. Roman, 1983
 Gulleyjan. Roman, 1985
 Söngur villiandarinnar. Noveller, 1987
 Fyrirheitna landið. Roman, 1989
 Heimskra manna ráð. Roman, 1992
 Didda dojojong og Dúi dúgnaskítur.
 Barnebok, 1993
 Kvikasilfur. Roman, 1994
 Sagan af Gretti sterka. Gjenfortelling av
 Grettirsaga, for barn, 1995
 Þættir af einkennilegum mönnum.
 Noveller, 1996
 Norðurljós. Roman, 1998
 Litla systir og Dvergarnir sjö.
 Barnebok, 1999
 Óvinafagnaður. Roman, 2001

KK – þangað sem vindurinn blæs.
Biografi, 2002
Stormur. Roman, 2003
Hvar frómur flækist. Reiseskildring, 2004

Stormur er utgitt på norsk (Cappelen) og er under utgivelse på dansk (Gyldendal) og tysk (Verlagsgruppe Random House).

sjón

Sýnir: yrkingar. Dikt, 1978
Birgitta. Dikt, 1979
Madonna. Dikt, 1979
Hvernig elskar maður hendur? Dikt, 1981
Reiðhjól blinda mannsins. Dikt, 1982
Sjónhverfingabókin. Dikt, 1983
Oh! Dikt, 1985
Drengurinn með röntgenaugun. Dikt, 1986
Leikfangakastalar. Dikt, 1986
Stálnótt. Roman, 1987
Engill, pípuhattur og jarðarber.
Roman, 1989
1937. Barnebok, 1989
Ég man ekki eitthvað um skýin. Dikt, 1991
Augu þin sáu mig. Roman, 1994
Sagan af húfunni finu. Barnebok, 1995
Myrkar fígúrur. Dikt, 1998
Með titrandi tár. Roman, 2001
Sagan af furðufugli. Barnebok, 2002
Númi og höfuðin sjö. Barnebok, 2002
Skugga-Baldur. Roman, 2003

I löpet av 2005/2006 vil *Skugga-Baldur* utgis på tysk (Fischer verlage), italiensk (Mondadori), norsk (Tiden), dansk (Athene), nederlandsk (de Geus), færøysk (Nýlendi), svensk (AnammaAlfabeta) og finsk (Like).

karl ove knausgård

Ute av verden. Roman, 1998
En tid for alt. Roman, 2004

En tid for alt er foreløpig planlagt utgitt på engelsk (Portobello Books, UK) tysk (btb/Luchterhand), dansk (Lindhardt & Ringhof) og svensk (Norstedts).

stein mehren

Gjennom stillheten en natt. Lyrikk, 1960
Hildring i speil. Lyrikk, 1961
Alene med en himmel. Lyrikk, 1962
Mot en verden av lys. Lyrikk, 1963
Gobelin Europa. Lyrikk, 1965
Samtidsmuseet og andre tekster.
Essays, 1966
Tids alder. Lyrikk, 1966
Vind Runer. Lyrikk 1967
Narren og hans hertug. Skuespill, 1968
Aurora. Det Niende Mørke. Lyrikk, 1969
Maskinen og menneskekroppen.
En pastorale. Essays, 1970
Kongespillet. Lyrikk og prosastykker, 1971
Veier til et bilde. Lyrikk, 1971
De utydelige. Roman, 1972
Dikt for enhver som våger. Lyrikk, 1973
Den store frigjøringen. Kortroman, 1973
Titanene. Roman, 1974
Kunstens vilkår og den nye puritanismen.
Essays, 1974
Menneske bære ditt bilde frem. Lyrikk, 1975
En rytter til fots. Essay, 1975
Den store søndagsfrokosten. Skuespill, 1976
Det opprinnelige landskapet. Dikt i utvalg.
Lyrikk, 1976
Det trettende stjernebilde. Lyrikk, 1977
Myten og den irrasjonelle fornuft I. Ideologi
og menneskebilde. Essay, 1977
Vintersolhverv. Lyrikk, 1979
50 60 70 80. Essay, 1980

Myten og den irrasjonelle fornuft II.
Det levende univers og rasjonalismens
krise. Essay, 1980
Den usynlige regnbuen. Lyrikk, 1981
Samlede dikt 1960-1967. Lyrikk, 1982
Galakse (Stenersen) (med Kai Fjell).
Tekster, 1982
Timenes Time. Lyrikk, 1983
Her har du mitt liv. Essay, 1984
Corona. Formørkelsen og dens lys.
Lyrikk, 1986
Vår tids bilde som entropi og visjon.
Essays, 1987
Fortapt i verden, syngende. Lyrikk, 1988
Det andre lyset. Lyrikk, 1989
Skjul og forvandling. Lyrikk, 1990
Det forseglede budskap. Essay, 1992
Nattsol. Lyrikk, 1992
Dikt i bilder. Lyrikk, 1993
Evighet, vårt flyktigste stoff. Lyrikk, 1994
Hotel Memory. Lyrikk, 1996
Kjærlighetsdikt. Lyrikk og bilder, 1997
Nattmaskin. Lyrikk, 1998
Utvalgte dikt. Lyrikk, 1999
Ark. Lyrikk, 2000
Den siste ildlender. Lyrikk, 2002
Imperiet lukker seg. Lyrikk, 2004

tóroddur poulsen

Botnfall. Dikt, 1984
Fullir einglar. Dikt, 1986
Heilagtrú. Dikt, 1988
Innivist. Dikt, 1989
Navn nam við navn. Dikt, 1991
Villur. Dikt, 1992
Eygu á bliki. Dikt, 1993
Reglur. Dikt, 1994
Steðgir. Dikt, 1996
Sót og søgn. Dikt, 1997
Standsníngir. Dikt, 1998
Speispei spei. Dikt, 1999
Vatnið ljóðar sum um onkur hefur
drukkið av tí. Dikt, 2000
Blóðroyndir. Dikt, 2000
Villvísi. Dikt, 2001

Húðsemi. Dikt, 2001
Royggj. Dikt, 2002
Eygnamørk. Dikt, 2004

majgull axelsson

Våra minsta brøder. Dokumentar, 1986
Rosario är död. Dokumentar, 1989
Dom dödar oss. Dokumentar, 1991
Långt borta från Nifelheim. Roman, 1994
Och dom som inte har. Dokumentar, 1996
Aprilhäxan. Roman, 1997
Slumpvandring. Roman, 2000
Den jag aldrig var. Roman, 2004

Den jag aldrig var er planlagt utgitt på
følgende ni språk: Dansk (Gyldendal),
russisk (Inostranka), tsjekkisk (Metafora),
latvisk (Zvaigzne), finsk (WSOY), neder-
landsk (Uitgeverij de Geus), tysk (Random
House), estisk (Pegasus) og norsk (Damm).

anna hallberg

Friktion. Dikt, 2001
på era platser. Dikt, 2004